

การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

นายณัฐพงษ์ สายพวงแก้ว

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัค
สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2554
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the Graduate School.

MANAGEMENT OF THE ANCIENT TOWN “ WIANG KUM KAM”
THROUGH COMMUNITY PARTICIPATION

Mr. Nattapong Saipoungkaew

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Urban and Regional Planning Program in Urban and Regional Planning

Department of Urban and Regional Planning

Faculty of Architecture

Chulalongkorn University

Academic Year 2011

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

บทคัดย่อภาษาไทย

ณัฐพงษ์ สายพวงแก้ว : การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
(MANAGEMENT OF THE ANCIENT TOWN “WIANG KUM KAM” THROUGH COMMUNITY
PARATICIPATION) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ผศ.ดร.ดุษฎี ทายตะคุ, 146 หน้า.

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) ศึกษาการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามของภาครัฐและภาคชุมชนในปัจจุบัน 2) วิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามในปัจจุบัน 3) สรุปปัญหาปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามและเสนอแนะแนวทางการบูรณาการการบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ มีหน่วยวิเคราะห์เป็นรายบุคคล ใช้ข้อมูลทุติยภูมิเป็นเครื่องมือวิจัยหลักและแบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยใช้แบบสัมภาษณ์และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนจากการบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม โดยได้เริ่มมีชุดค้นพบโบราณสถานในปี พ.ศ.2527-2532 และได้มีการกำหนดการบริหารจัดการในปี 2544 ตามนโยบายของภาครัฐทำให้เกิดการทำงานที่ไม่บูรณาการเนื่องจากแต่ละหน่วยงานก็อาจมีเป้าหมายในการทำงานที่คล้ายคลึงกัน ทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนยากต่อการเข้าถึงการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของชุมชนยังน้อยเนื่องจากขาดความรู้ ความเข้าใจในการบริหารจัดการ

ผลการศึกษาจากการนำข้อมูลที่ได้ลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคชุมชน ของการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมภายในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทำให้ทราบว่าบริหารจัดการภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนั้นมีความซับซ้อนเนื่องจากแต่ละหน่วยงานยังคงแยกส่วนความรับผิดชอบ อีกทั้งยังไม่มีรูปแบบการบูรณาการที่สามารถเข้ามาประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการได้ ในส่วนของโบราณสถานอยู่ในกำกับดูแลของกรมศิลปากร ส่วนโครงสร้างพื้นฐานอยู่ในกำกับดูแลของส่วนท้องถิ่นและอำเภอ การกำหนดนโยบายต่างๆเป็นในส่วนของภาครัฐทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมบางตามโอกาสและกิจกรรมที่มีจัดขึ้นภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามการบริหารจัดการยังรอการถ่ายโอนไปสู่ในส่วนท้องถิ่นเพื่อความคล่องตัวในการบริหารจัดการ ในส่วนภาคประชาชนนั้นก็ได้มีการจัดตั้งกลุ่มชมรมท้องถิ่นขึ้นแต่ก็ไม่ได้มีบทบาทมากนักเนื่องจากชุมชนเวียงกุมกามนั้นเป็นชุมชนขนาดใหญ่และมีการทับซ้อนกันในหลายพื้นที่ชาวบ้านจึงเข้าร่วมกิจกรรมบางการมีส่วนร่วมจึงเกิดขึ้นเพียงแต่ประชาชนไม่ได้มีบทบาทในการบริหารจัดการเนื่องจากเวียงกุมกามขาดหน่วยงานกลางที่จะเป็นประธานทำให้การบริหารจัดการซับซ้อน การศึกษาค้นคว้ามีข้อเสนอแนะทางการบริหารจัดการที่มีการบูรณาการการมีส่วนร่วมเพื่อเป็นแนวทางในการบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม ซึ่งอาจเป็นประโยชน์ต่อภาครัฐและภาคชุมชน อีกทั้งยังกระตุ้นให้ประชาชนในพื้นที่เกิดความตระหนักและหวงแหนต่อทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

ภาควิชา.....การวางแผนภาคและเมือง.....ลายมือชื่อ.....

สาขาวิชา.....การวางแผนภาคและเมือง.....ลายมือชื่อ อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....

ปีการศึกษา 2554.....

##5174116925: MAJOR URBAN AND REGIONAL PLANNING

KEYWORDS: MANAGEMENT / THE ANCIENT TOWN / THROUGH COMMUNITY PARTICIPATION

NATTAPONG SAIPOUNGKAEW: MANAGEMENT OF THE ANCIENT TOWN "WIANG KUM KAM" THROUGH COMMUNITY PARTICIPATION. THESIS ADVISOR: ASST.PROF. DOOSADEE THAITAKOO, Ph.D., 146 PP.

The purposes of this research were to 1) investigate current management of the ancient town "Wiang Kum Kam" conducted by government and community, 2) analyze present role and community participation in the management of the ancient town "Wiang Kum Kam", and 3) summarize problems and factors affecting the management of the ancient town "Wiang Kum Kam" to provide integrated resolutions towards the management of the ancient town "Wiang Kum Kam" through the community participation. This study included both qualitative and quantitative methodologies. Persons were units of analysis while the secondary data was used as main research tools. Besides, interview forms were also utilized to interview with concerning people. Then, the data was analyzed to define the role and community participation in the management of the ancient town "Wiang Kum Kam". This area had been discovered during 1984-1989. After that, regarding to government policy, the management was established in 2001. However, the operation was not discontinuous due to non-integrated cooperation. Each department might have similar targets and it was difficult for the people to join the management. There was less community participation due to lack of knowledge and understanding on the management.

The result was concluded from the data obtained from the field work and interview with the concerning respondents, both in the government and community sectors, on the management and participation of the ancient town "Wiang Kum Kam". It indicated that the management of the ancient town "Wiang Kum Kam" was complicated because the responsibilities of each department were still divided without any integration applied to the management. In aspect of the historic site, it was under control of Fine Arts Department whereas fundamental structure was under control of local administration and district. Moreover, the people were sometimes allowed to participate into policy formation and activities held in the ancient town "Wiang Kum Kam". It had to wait to transfer the management to the local administration for easier management. On the contrary, to the private sector, a local association was set up but it had no significant role because of large area of Kum Kam community and several overlapping areas. Even though there was certain community participation, the people could not be able to take part in the management because there was no any central agent to serve as a leader to direct such sophisticated management. Hence, some suggestions were provided in this study for better integrated management in the ancient town "Wiang Kum Kam" which might be useful for the government and private sectors to stimulate the local people to realize and preserve remaining resource. Furthermore, these recommendations would be beneficial for more effective management and participation in the future.

Department : Urban and Regional Planning Student's Signature.....

Field of Study : Urban and Regional Planning Advisor's Signature.....

Academic Year 2011.....

กิตติกรรมประกาศ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
บทที่ 1.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของงานวิจัย	1
1.2 คำถามงานวิจัย	3
1.3 สมมุติฐานของงานวิจัย	3
1.4 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	3
1.5 ขอบเขตของพื้นที่ศึกษา	4
1.5.1 ขอบเขตด้านพื้นที่	4
1.6 วิธีดำเนินการศึกษา	7
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	8
1.8 นิยามศัพท์	8
บทที่ 2.....	10
2.1 แนวคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการ	10
2.1.1. ความหมายของการบริหารจัดการ	10
2.1.2 หลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการ	13
2.2 แนวความคิดและทฤษฎีการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม	14
2.2.1 ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรม	14
2.2.2 ประเภทของมรดกทางวัฒนธรรม	16
2.2.3 การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม	17
2.2.4 การจัดการเมืองและชุมชนเก่า	19
2.2.5 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม	20
2.2.6 คำนำจำกัดความและความหมายของการมีส่วนร่วม	20
2.3 แนวความคิดและทฤษฎีการอนุรักษ์เมืองเก่า	24
2.3.1 ความหมายของอนุรักษ์	24

2.3.2	สังคมและวัฒนธรรม.....	25
2.4	แนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน	29
2.4.1	ความหมายของการมีส่วนร่วม	29
2.4.2	กระบวนการมีส่วนร่วม	30
2.4.3	ระดับของการมีส่วนร่วม	32
2.4.4	ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม	37
2.4.5	ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน	39
2.4.6	ขั้นตอนการวางแผนการมีส่วนร่วมของประชาชน	39
2.5	แนวความคิดและทฤษฎีการบูรณาการ	44
2.5.1	ความหมายของการบูรณาการ	44
2.5.2	ขั้นตอนการบูรณาการ	45
2.6	สรุปทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	45
2.7	การกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย	49
บทที่ 3.....		52
3.1	ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการ	52
3.2	วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	53
3.2.1	การวิจัยเอกสาร	53
3.2.2	การวิจัยภาคสนาม	54
3.3	ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย	55
3.3.1	ประชากรที่ใช้ในการศึกษา	56
3.3.2	วิธีการสุ่มตัวอย่าง	56
3.4	การวิเคราะห์ผลและนำเสนอข้อมูล	57
3.5	เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	57
บทที่ 4.....		60
4.1	ประวัติศาสตร์และความเป็นมาของเวียงกุมกาม	60
4.1.1	เวียงกุมกามในสมัยราชวงศ์มังราย (พ.ศ. 1839-2101).....	61

4.1.2	เวียงกุมกามล่มสลายเนื่องจากน้ำท่วมครั้งใหญ่ในสมัยพม่าปกครอง (พ.ศ. 2101-2317).....	62
4.1.3	เวียงกุมกามกับการเป็นชุมชนอีกครั้งหนึ่ง สมัยรัชกาลที่ 5	63
4.2	ข้อมูลทั่วไปด้านสภาพของพื้นที่ศึกษา	71
4.2.1	ที่ตั้ง.....	71
4.2.2	ลักษณะภูมิประเทศ.....	71
4.2.3	อาณาเขตติดต่อ.....	74
4.2.4	การปกครอง	74
4.2.5	การคมนาคมขนส่ง	74
4.2.6	ระบบถนน.....	76
4.2.7	การใช้ประโยชน์ที่ดิน.....	78
4.3	ลักษณะทางเศรษฐกิจของชุมชนเวียงกุมกาม	81
4.4	ลักษณะทางสังคมของชุมชนเวียงกุมกาม	82
4.4.1	ลักษณะทางสังคม.....	82
4.5	วัฒนธรรมและความเชื่อของชุมชนเวียงกุมกาม	83
4.5.1	ลักษณะทางวัฒนธรรม.....	83
4.5.2	ความเชื่อ.....	85
4.6	โบราณสถานภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม	86
4.7	สรุปสภาพทั่วไปของพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม	87
บทที่ 5	.....	89
5.1	ความเป็นมาของการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม	89
5.2	กระบวนการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม	96
5.2.1	หน่วยงานภาครัฐ	97
5.2.2	ภาคชุมชนท้องถิ่น.....	101
5.3	การบูรณาการและการดำเนินกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม	103
5.3.1	พิพิธภัณฑ์และศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม	103
5.3.2	มัคคุเทศก์.....	105
5.3.3	รถรางเที่ยวชมเวียงกุมกาม	105

5.3.4	รถม้าเที่ยวชมเวียงกุมกาม	107
5.3.5	จักรยานปั่นรอบเวียงกุมกาม	108
5.3.6	บ้านจำลองในวัดช้างค้ำ	108
5.4	การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามในปัจจุบัน	111
5.5	การมีส่วนร่วมของชุมชนภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม	113
5.5.1	ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม	113
5.5.2	ปัจจัยของการมีส่วนร่วมของชุมชนภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม	114
5.5.3	สรุปผลการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม	114
5.6	ปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม	117
5.7	ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม	120
บทที่ 6	.....	125
6.1	การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม	125
6.2	บทบาทของหน่วยงานภาครัฐบาลและภาคชุมชน ในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียง กุมกาม	127
6.2.1	ภาครัฐบาล	127
6.3	ข้อเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม	128
6.3.1	การบริหารจัดการด้านงบประมาณ	128
6.3.2	การบริหารจัดการโดยขาด เจ้าภาพหลักในการบริหารจัดการ	129
6.3.3	การบริหารจัดการ ความขัดแย้งในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม	129
6.4	ข้อเสนอแนะแนวทางการบูรณาการการบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม	130
6.5	ข้อเสนอแนะแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม	130
6.6	ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาคั้งต่อไป	131
บรรณานุกรม	.....	132
ภาคผนวก	.....	136
ภาคผนวก ก	.....	137
ภาคผนวก ข	.....	140
ภาคผนวก ค	.....	155

ภาคผนวก ง	156
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	157

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า
แผนภูมิที่ 1 ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรม	15
แผนภูมิที่ 2 แสดงแนวทางการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม	23
แผนภูมิที่ 3 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน	33
แผนภูมิที่ 4 ขั้นตอนของการวางแผนการมีส่วนร่วมของประชาชน.....	40
แผนภูมิที่ 5 วงจรการมีส่วนร่วมตามแนวคิดของ Cohen และ Uphoff.....	43
แผนภูมิที่ 6 กรอบแนวความคิดในงานวิจัย	51
แผนภูมิที่ 7 ร้อยละของประเภทกลุ่มตัวอย่าง	56
แผนภูมิที่ 8 การบริหารจัดการภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม	111
แผนภูมิที่ 9 ร้อยละการประสานงานและการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่า เวียงกุมกามจากกลุ่มตัวอย่าง	115
แผนภูมิที่ 10 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน	116

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 ประเภทมรดกทางวัฒนธรรม	17
ตารางที่ 2 ระดับขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน	35
ตารางที่ 3 การประเมินผล การวิเคราะห์ และการเสนอข้อมูล	58
ตารางที่ 4 แสดงลำดับเหตุการณ์สำคัญในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม	94
ตารางที่ 5 การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยภาครัฐ	99
ตารางที่ 6 การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยภาคชุมชน	107
ตารางที่ 7 หน่วยงานการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม	110

สารบัญแผนที่

	หน้า
แผนที่ 1 แสดงขอบเขตพื้นที่การศึกษาเวียงกุมกาม จังหวัดเชียงใหม่	6
แผนที่ 2 สภาพพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามในปี พ .ศ. 2520.....	66
แผนที่ 3 สภาพพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามในปี พ .ศ.2535.....	68
แผนที่ 4 สภาพพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามในปัจจุบัน	70
แผนที่ 5 แสดงลักษณะที่ตั้งและลักษณะภูมิประเทศเวียงกุมกาม	73
แผนที่ 6 แผนที่เส้นทางการสัญจรภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม	77
แผนที่ 7 แผนที่การใช้ประโยชน์ทางที่ดินในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม	80

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
รูปภาพที่ 1 แสดงถึงโบราณสถานและวัดร้างที่กระจัดกระจายในเขตผังเมือง เก่าเวียงกุมกาม.....	5
รูปภาพที่ 2 แสดงการเก็บรวบรวมข้อมูลของผู้วิจัย	59
รูปภาพที่ 3 ภาพถ่ายโบราณชุมชนเวียงกุมกามกับโบราณสถาน	64
รูปภาพที่ 4 แสดงอาคารพิพิธภัณฑ์.....	104
รูปภาพที่ 5 แสดงกลุ่มอาคารร้านค้า บริเวณอาคารศูนย์ข้อมูลและพิพิธภัณฑ์	104
รูปภาพที่ 6 แสดงการให้บริการของ มัคคุเทศก์ท้องถิ่นภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม	105
รูปภาพที่ 7 แสดงการให้บริการรถรางในพื้นที่เวียงกุมกาม	107
รูปภาพที่ 8 แสดงการให้บริการรถม้าในพื้นที่เวียงกุมกาม	108
รูปภาพที่ 9 แสดงกิจกรรมต่างๆ ภายในวัดช้างค้ำและวัดเจดีย์เหลี่ยม	109

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของงานวิจัย

ชุมชนโบราณที่เรียกกันว่า “เวียงกุมกาม ” ตั้งอยู่ ณ บริเวณแนวแม่น้ำปิงสายดั้งเดิม กับแนวแม่น้ำปิงสายปัจจุบัน ในตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ (แผนที่ 1) ได้ปรากฏหลักฐานทางด้านเอกสารอ้างอิง ตำนานพงศาวดาร¹ หลักฐานทางด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุ² ที่ได้บ่งชี้ว่ามีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่ได้อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ตั้งแต่ระยะก่อนสมัยอาณาจักรล้านนา หรือ ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 โดยช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงของกระแสน้ำสันนิษฐานว่าน่าจะอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 23³ ได้เกิดน้ำท่วมครั้งใหญ่ในเวียงกุมกามจนทำให้เวียงกุมกามล่มสลายและได้จมอยู่ใต้บาดาลกับใต้ดินทรายตามลำดับ กาลเวลาได้ปรับเปลี่ยนสภาพของเมืองให้กลายเป็นเมืองร้างในที่สุด และในสมัยธนบุรี⁴ ได้ปรากฏหลักฐานชื่อชุมชนท่าวังตาล ชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานและทำการเกษตรกรรมทางด้านเขตฝั่งตะวันออกใกล้กับแม่น้ำปิง ซึ่งเป็นพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามและได้มีการขยายการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามมากขึ้น โดยตั้งแต่สมัยของพระเจ้ากาวิละได้มีนโยบาย เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมืองเรื่อยมา โดยพบการตั้งถิ่นฐานเรียงรายไปตามร่องรอยตามแนวแม่น้ำปิงสายเก่า การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนนั้นจะตั้งอยู่ในบริเวณที่สูงขอบลานตะพักและซ้อนทับกับโบราณสถานและชุมชนโบราณ โดยลักษณะการตั้งถิ่นฐานจะเป็นแนวเหนือจรดใต้ตามแนวร่องแม่น้ำปิงลงมา (แผนที่ 1.1) ในการสำรวจชุมชนมักจะมีพบซากโบราณสถานที่เหลือเพียงซากของกองอิฐ ซึ่งจากการขุดสำรวจและวิเคราะห์ของนักธรณีวิทยา⁵ ได้สันนิษฐานว่ามีตะกอนดินทับถมโบราณสถานในระดับเฉลี่ย 1-2 เมตร โดยในปี พ.ศ. 2527 กรมศิลปากรได้เข้ามาทำการขุดค้นและบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานต่างๆ อย่าง

¹ สรัสวดี อ๋องสกุล. เวียงกุมกาม การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในล้านนา. (2548).

² สรัสวดี อ๋องสกุล. ชุมชนโบราณในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน. (2543).

³ สมโชติ อ๋องสกุล. เวียงกุมกาม : เมืองประวัติศาสตร์ใต้แผ่นดิน (2543).

⁴ สุรพล ดำริห์กุล. แผ่นดินล้านนา (2545)

⁵ กรมศิลปากร: แผนผังชั้นดินโบราณสถานวัดอู่ก้าง เวียงกุมกาม (2534)

ต่อเนื่องมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ในช่วงเวลาชุดคั่นและ บูรณปฏิสังขรณ์ นั้นเรื่องราวของเวียงกุมกามในแง่มุมต่างๆ ได้ถูกเผยแพร่ขึ้นจากการชุดคั่นของกรมศิลปากร ซึ่งได้ให้ข้อมูลในเชิงลึกจากการชุดคั่นแหล่งโบราณสถานที่สำคัญหลายแห่ง รายละเอียดส่วนใหญ่จึงเป็นเพื่อการศึกษาข้อมูล โดยได้สันนิษฐานเบื้องต้นที่สำคัญภายหลังจากชุดแต่งโบราณคดีของกรมศิลปากร ช่วงแรกตั้งแต่ พ.ศ. 2527-2532 ร่องรอยของโบราณสถานที่อยู่ใต้ดินก็เริ่มปรากฏขึ้นให้เห็นร่องรอยของรากฐานโบราณสถานค่อนข้างสมบูรณ์ โดยปีงบประมาณ ปี พ.ศ. 2544 รัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณกระตุ้นเศรษฐกิจให้กับกรมศิลปากรที่ 8 จังหวัดเชียงใหม่ ในโครงการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์เวียงกุมกามจำนวน 39.4 ล้านบาท งบประมาณดังกล่าว ส่วนหนึ่งได้ใช้ในการชุดแต่งทางโบราณคดีเพิ่มเติมอีก 3-4 แหล่ง พบวัดแห่งใหม่เพิ่มขึ้นและทำให้เกิดการตื่นตัวในการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชนขึ้นโดยการบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบล และชุมชนในท้องถิ่น

นับตั้งแต่การบริหารจัดการของชุมชนในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามได้ดำเนินการมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2544 โดยองค์การบริหารส่วนตำบลได้ดำเนินการให้ชุมชนใช้ประโยชน์จากโบราณสถานที่กระจัดกระจายในพื้นที่เมืองเก่าในเชิงการท่องเที่ยว โดยกรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ ภายในเขตกำแพงเวียงกุมกาม 25 แห่ง และนอกกำแพง 5 แห่ง รวม 29 แห่ง และการบริหารจัดการในเขตพื้นที่เวียงกุมกามในปัจจุบัน นี้ได้มีการบริหารจัดการจากหลายหน่วยงานและหลายภาคส่วน

จึงกล่าวได้ว่าการบริหารจัดการในพื้นที่เมืองเก่า เวียงกุมกามนั้น ได้มีหน่วยงาน ภาค รัฐ ส่วนกลางและหน่วยงานภาคท้องถิ่นเข้ามาบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามทำให้เกิดความซับซ้อนในการทำงานและพื้นที่บางส่วนหน่วยงานท้องถิ่นก็ไม่สามารถเข้าไปดูแลได้ ทำให้การบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามไม่มีการบูรณาการในการทำงานเนื่องจากขาดเจ้าภาพหลักในการประสานงานในการทำงาน ถึงแม้จะมีความร่วมมือในการทำงานของแต่ละหน่วยงานในการกำหนดกิจกรรมที่เกิดขึ้นในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมแต่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการและองค์กรภาครัฐระดับท้องถิ่นไม่มีบทบาทในการบริหารจัดการ นโยบาย การดำเนิน กิจกรรมมาจากภาครัฐ ภาคชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมและประชาชนยังขาดความรู้และเข้าใจในการบริหารจัดการจึงส่งผลกระทบต่อารูกล้ำโบราณสถาน การใช้พื้นที่ผิดประเภท และการบริหารจัดการยังไม่แบบแผนที่เหมาะสม ซึ่งลักษณะการบริหารจัดการเป็นแบบนโยบายของแต่ละหน่วยงานมีการกำหนดกรอบการทำงานใน

เขตพื้นที่รับผิดชอบภายในเวียงกุมกามทำให้การบริหารจัดการในปัจจุบันเป็นแบบกระจาย และ
แยกการบริหารจัดการ

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่าสภาพปัญหาของการบริหารจัดการ ในเขตพื้นที่เมืองเก่า
เวียงกุมกามในปัจจุบันยังขาดการบริหารจัดการที่ขาดการบูรณาการของแต่ละภาคส่วน การมีส่วน
ร่วมของภาครัฐและภาคชุมชน โดยวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะได้ทำการศึกษาแนวทางทฤษฎี การ
บริหารจัดการ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมว่าอยู่ในระดับใดเพื่อเป็นตัวชี้วัดการ
มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม โดยงานวิจัยนี้ เป็นแนวทางใน
การบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามที่จะเป็นประโยชน์และก่อให้เกิดการบริหาร
จัดการพื้นที่เขตเมืองเก่าโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนในพื้นที่เกิดความ
ตระหนักและห่วงแหนต่อทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของ
ชุมชนเพื่อเป็นแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัฒนธรรมและประเพณีอย่างมี
ประสิทธิภาพสืบต่อไป

1.2 คำถามงานวิจัย

1. การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยภาครัฐและภาคชุมชนในปัจจุบันเป็น
อย่างไรแล้วมีการบูรณาการหรือไม่และในลักษณะใด
2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามในปัจจุบันอยู่
ในระดับใดและเพราะเหตุใด

1.3 สมมุติฐานของงานวิจัย

1. การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยภาครัฐและภาคชุมชนเปิดโอกาสให้
ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน

1.4 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามของภาครัฐและภาคชุมชนใน
ปัจจุบัน
2. วิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุม
กามในปัจจุบัน

3. สรุปปัญหาปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามและเสนอแนะแนวทางการบูรณาการการบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

1.5 ขอบเขตของพื้นที่ศึกษา

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องได้แก่ ทฤษฎีการบริหารจัดการ ทฤษฎีการมีส่วนร่วม ทฤษฎีการจัดการและการอนุรักษ์เมืองเก่า รวมถึงศึกษาการบริหารจัดการ รูปแบบการมีส่วนร่วม วิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมของคนภายในชุมชนและการบริหารจัดการ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาการบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยจะนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์สรุปผลการศึกษา และวิเคราะห์ประเมินผลการศึกษาเพื่อเป็นการเสนอแนะแนวทางในการบริการจัดการชุมชนที่เหมาะสม โดยใช้เอกสารประกอบการวิเคราะห์ ทั้งในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการสัมภาษณ์ (Interview)

1.5.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ศึกษา ได้แก่ พื้นที่ชุมชนในเขตเมืองเก่าเวียงกุมกาม จังหวัดเชียงใหม่ ที่ตั้งเวียงกุมกาม อยู่ในท้องที่ หมู่ 11 ตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 5 กิโลเมตร โดยเวียงกุมกามมีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีความยาวประมาณ 850 เมตร ไปตามแนวทิศตะวันออกเฉียงใต้สู่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือและกว้างประมาณ 600 เมตร ตัวเมืองยาวไปตามลำน้ำปิง สายเดิมที่เคยไหลไปทางด้านทิศตะวันออกของเมือง ปัจจุบันเวียงกุมกามอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองเชียงใหม่ ประมาณ ก.ม. 3-4 ถนนเชียงใหม่-ลำพูน ด้านขวามือ ในเขตตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภีและอยู่ใกล้ฝั่งด้านทิศตะวันออกของแม่น้ำปิง (แผนที่ 1)

รูปภาพที่ 1 แสดงถึงโบราณสถานและวัดร้างที่กระจัดกระจายในเขตฝั่งเมืองเก่าเวียงกุมกาม

วัดสีแกง

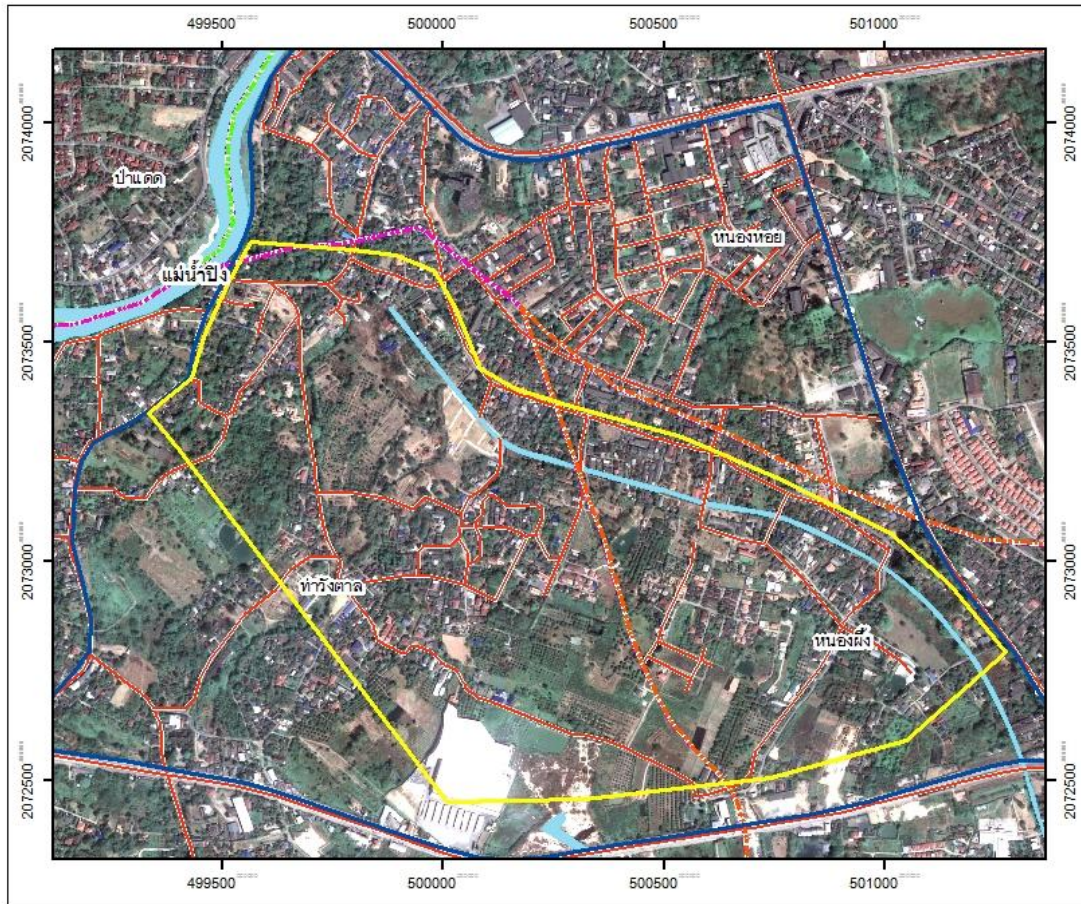
วัดเจติยเหล็กียม

วัดซำค้ำ

แผนที่ 1 แสดงขอบเขตพื้นที่การศึกษาเวียงกุมกาม จังหวัดเชียงใหม่

การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

แผนที่ 1.1 แสดงขอบเขตพื้นที่การศึกษาเวียงกุมกาม จังหวัดเชียงใหม่

สัญลักษณ์แผนที่	<ul style="list-style-type: none"> เขตเมืองเก่าชุมชนเวียงกุมกาม เขตชุมชนเวียงกุมกามในปัจจุบัน แม่น้ำและคลอง ถนน ตำบลช้างคลาน ตำบลท่าวังตาล ตำบลป่าแดด ตำบลหนองผึ้ง ตำบลหนองหอย
------------------------	---

ที่มา: กรมแผนที่ทหาร

มาตราส่วน 1:50000

0 100 200 400 600 เมตร

1.6 วิธีดำเนินการศึกษา

งานวิจัยชิ้นนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามของภาครัฐและภาคชุมชน รวมทั้งวิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามในปัจจุบัน เพื่อเสนอแนะแนวทางการบูรณาการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีประสิทธิภาพ โดยมีขั้นตอนการศึกษาดังนี้

1. ทบทวนวรรณกรรม (Literature review) ศึกษาแนวความคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการ ทฤษฎีการมีส่วนร่วม ทฤษฎีการจัดการ การอนุรักษ์เมืองเก่า และทฤษฎีการบูรณาการ เพื่อให้ทราบถึงหลักการ แนวความคิดเพื่อนำมารวบรวมเป็นแนวทางต่อการกำหนดกรอบแนวความคิดและขั้นตอนการทำวิจัยต่อไป

2. การจัดทำดัชนีชี้วัด การเก็บรวบรวมข้อมูล การบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม โดยการรวบรวมข้อมูลทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ ด้านข้อมูลปฐมภูมิ เป็นข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมเอกสารข้อมูล และภาคสนามโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ (Interview) เพื่อให้ทราบถึงรูปแบบโครงสร้างการบริหารจัดการจากหน่วยงานต่างๆ และ ทำแบบสอบถามเพื่อหาผลสำรวจของการมีส่วนร่วมในชุมชน เพื่อให้ทราบถึงข้อมูลของการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของชุมชนในปัจจุบัน

ด้านข้อมูลทุติยภูมิ ข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลและรวบรวมข้อมูลที่ได้มีการเก็บและรวบรวมไว้แล้วจากหน่วยงานต่างๆ ซึ่งเป็นข้อมูลเอกสาร และงานวิจัยต่างๆ โดยที่มาของข้อมูลมีดังนี้

- หอสมุดกลาง สำนักวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ห้องสมุดคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สำนักงานแผนและนโยบายสิ่งแวดล้อมกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
- หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- สำนักศิลปกรที่ 8 เชียงใหม่
- ศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม จังหวัดเชียงใหม่
- สำนักวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- อําเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
- องค์การบริหารส่วนตำบลท่าวังตาล อําเภอ สารภี จังหวัดเชียงใหม่
- มูลนิธิสถาบันพัฒนาเมือง จังหวัดเชียงใหม่

3. วิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมของคนภายในชุมชนและการบริหารจัดการ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาการบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยใช้วิธีการประเมินในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อเป็นตัวชี้วัดในการวิเคราะห์รายละเอียดและข้อมูลทั้งหมดเพื่อนำไปสู่การสรุปผลการศึกษา

4. สรุปผลการศึกษา และการวิเคราะห์ประเมินผลการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเหมาะสม

5. เสนอแนะแนวทางและวิธีการบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อให้มีประสิทธิภาพต่อไปในอนาคตได้

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สามารถเข้าใจถึงการบริหารจัดการในเขตพื้นที่เขตเมืองเก่าเวียงกุมกาม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

2. ทราบถึงการบูรณาการของการบริหารจัดการภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

3. แนวทางและวิธีการบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อเป็นแนวทางปรับปรุงแก้ไขให้มีประสิทธิภาพต่อไปในอนาคต

1.8 นิยามศัพท์

การบริหารจัดการ¹ หมายถึง การดำเนินงานหรือปฏิบัติงานใดๆ ของหน่วยงานของรัฐ และเจ้าหน้าที่ของรัฐและชุมชน (ถ้าเป็นหน่วยงานเอกชนจะหมายถึงหน่วยงาน หรือบุคคล) ที่เกี่ยวข้องกับ คน สิ่งของและหน่วยงานซึ่งการบริหารจัดการจะครอบคลุมเรื่องต่างๆ

มรดกวัฒนธรรม² หมายถึง สิ่งที่วัฒนธรรมพื้นถิ่นซึ่งมีวิวัฒนาการมายาวนานได้มอบให้ชนรุ่นหลังไว้ ทำในรูปแบบสิ่งแวดล้อมเมืองด้านกายภาพ เช่น คูเมือง กำแพงเมือง ประตูเมือง วัด อาคาร กลุ่มอาคาร ที่โล่งและองค์ประกอบของเมืองอื่นๆ

ความหมายของชื่อเวียงกุมกาม³ หลักฐานเก่าที่สุดที่กล่าวถึงเวียงกุมกามคือ ศิลาดารุ

¹ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ.แนวคิดการบริหารและการบริหารจัดการ.(2547).

² กรมศิลปากร.(2538).

³ สรัสวดี อ๋องสกุล. เวียงกุมกาม การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในล้านนา.(2548).

วัดพระยืน จังหวัดเชียงใหม่ เขียนเป็นอักษรไทย สุโขทัย คำว่า กุมกามอยู่ในด้านที่ 1 บันทึกที่ 31 เขียนว่ากุมกาม คำอ่านปัจจุบันคือ กุมกาม

กุม หมายถึง รักษา เนื่องจากเป็นภาษาไทยยวนมีความหมายคล้ายกับคำว่า "คุม" ในภาษาไทย กลาง ซึ่งหมายความว่า ป้องกันรักษา คอยกำกับดูแล เพราะฉะนั้น เวียงกุมกาม หมายถึง รักษาบ้านเมือง

กาม หมายถึง บ้านเมือง แต่ในการศึกษาครั้งแรกก็มิได้รู้ว่าเป็นอะไร แต่สันนิษฐานจาก เวียงอื่น ที่ลงท้ายด้วยคำว่ากาม คือ เวียงพุกาม ซึ่งในภาษา พม่า กามแปลว่า บ้าน

การมีส่วนร่วม⁴ (Public Participation) หมายถึง ประชาชนในท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ ในกระบวนการพัฒนาบทบาทในการกำกับ ดูแล ควบคุมดูแลรักษาในท้องถิ่น

ชุมชน⁵ หมายถึง หมู่บ้าน ถือเป็นหน่วยทางสังคม ที่อยู่เหนือระดับครอบครัวขึ้นไป การขยายตัวของหลายๆ ครอบครัวในพื้นที่บริเวณเดียวกัน ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมที่ทำให้คนเหล่านั้นมีการสังสรรค์กันอย่างสลับเนื่องจนกลายเป็นพวกเดียวกัน มีรูปแบบการดำรงชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณีและระบบความเชื่อเป็นอย่างเดียวกัน

⁴ ศูนย์โบราณคดีภาคเหนือ ("จากยุคน้ำแข็งไพลสโตซีนสู่สมัยล้านนา") คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

⁵ สัญญา สัจญาวิวัฒน์. การพัฒนาชุมชน ไทยวัฒนาพานิช จำกัด . กรุงเทพฯ 2526

บทที่ 2

ทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำการศึกษาแนวทางและทฤษฎีการบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วมว่าอยู่ในระดับไหนเพื่อเป็นตัวชี้วัดการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม ซึ่งการบริหารจัดการภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนั้นยังขาดแนวทางการบูรณาการที่ถูกต้อง โดยสามารถทบทวนแนวความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อสรุปเป็นกรอบแนวความคิดในการวิจัยตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวความคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการ
- 2.2 แนวความคิดและทฤษฎีการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม
- 2.3 แนวความคิดและทฤษฎีการอนุรักษ์เมืองเก่า
- 2.4 แนวความคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม
- 2.5 แนวความคิดและทฤษฎีการบูรณาการ
- 2.6 สรุปทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.7 การกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 แนวคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการ

2.1.1. ความหมายของการบริหารจัดการ

สมพงษ์ เกษมสิน (2514) มีความเห็นว่า การบริหาร หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์ นำเอาทรัพยากรบริหาร (administrative resource) เช่น คน เงิน วัสดุสิ่งของ และการจัดการ มาประกอบการตามกระบวนการบริหาร (process of administration) เช่น POSDCoRB Model ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

บุญทัน ดอกไธสง (2537) ให้ความหมายว่า การบริหาร คือ การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดเพื่อตอบสนองความต้องการของบุคคล องค์กร หรือประเทศ หรือการจัดการเพื่อผลกำไรของทุกคนในองค์กร

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2545) มีความเห็นว่า การบริหารในฐานะที่เป็นกระบวนการ หรือกระบวนการบริหาร เกิดได้จากหลายแนวคิด เช่น โปสคอริบ (POSDCoRB) เกิดจากแนวคิดของ ลูเทอร์ กุลลิค (Luther Gulick) และ ลินดอล เออร์วิค (Lyndall Urwick) ประกอบด้วยขั้นตอนการ

บริหาร 7 ประการ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบริหารงานบุคคล (Staffing) การอำนวยการ (Directing) การประสานงาน (Coordinating) การรายงาน (Reporting) และการงบประมาณ (Budgeting) ขณะที่กระบวนการบริหารตามแนวคิดของ เฮนรี ฟาโยล (Henry Fayol) ประกอบด้วย 5 ประการ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบังคับการ (Commanding) การประสานงาน (Coordinating) และการควบคุมงาน (Controlling) หรือรวมเรียกว่า พอคค์ (POCCCC)

เตอร์ เอฟ. ดรึคเกอร์ (Peter F. Drucker) กล่าวว่า การบริหาร คือ ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น การทำงานต่าง ๆ ให้ลุล่วงไปโดยอาศัยคนอื่นเป็นผู้ทำภายในสภาพองค์การที่กล่าวนั้น ทรัพยากรด้านบุคคลจะเป็นทรัพยากรหลักขององค์การที่เข้ามาร่วมกันทำงานในองค์การ ซึ่งคนเหล่านี้จะเป็นผู้ใช้ทรัพยากรด้านวัตถุอื่นๆ เครื่องจักร อุปกรณ์ วัตถุดิบ เงินทุน รวมทั้งข้อมูลสนเทศต่างๆ เพื่อผลิตสินค้าหรือบริการออกจำหน่ายและตอบสนองของความพอใจให้กับสังคม

แฮร์โรลด์ คูนตซ์ (Harold Koontz) ให้ความหมายของการจัดการ หมายถึง การดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้โดยอาศัยปัจจัยทั้งหลาย ได้แก่ คน เงิน วัสดุสิ่งของเป็นอุปกรณ์การจัดการ

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2547:87) กล่าวถึง แนวคิดการบริหารและการบริหารการจัดการ มีที่มาจากกรณีที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคม โดยธรรมชาติมนุษย์จึงอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มของมนุษย์อาจมีได้หลายลักษณะและมีการเรียกต่างกัน เช่น ครอบครัว (family) เผ่าพันธุ์ (tribe) ชุมชน (community) สังคม (society) หรือประเทศ (country) เป็นต้น และเมื่อมนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่มการมีผู้นำกลุ่ม ก็เกิดขึ้นเป็นธรรมชาติในแต่ละกลุ่มรวมทั้งต้องมีแนวทางหรือวิธีการควบคุมดูแลกันภายในกลุ่ม เพื่อทำให้เกิดความสงบเรียบร้อยในกลุ่มลักษณะเช่นนี้มีวิวัฒนาการตลอดมาจนถึงระดับของผู้นำกลุ่มที่มีขนาดใหญ่ เช่น ระดับประเทศ ซึ่งในปัจจุบันอาจเรียกว่าผู้บริหาร และการควบคุมดูแลกันภายในกลุ่มจะเรียกว่า การบริหาร (administration) ด้วยเหตุที่มนุษย์อยู่รวมกันในสังคมดังกล่าว มนุษย์จึงจำเป็นต้องมีการบริหารในกลุ่มของตน เพื่อให้ทุกคนอยู่รวมกันอย่างมีความสุข

จากความหมายข้างต้น จึงสรุปความหมายของคำว่าการบริหารจัดการได้ว่าหมายถึง การดำเนินงาน หรือการปฏิบัติงานใดๆ ของหน่วยงานของรัฐและ/หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ (ถ้าเป็น

หน่วยงานภาคเอกชนจะหมายถึงของหน่วยงานและ/หรือบุคคล) ที่เกี่ยวข้องกับคนสิ่งของ และ
หน่วยงาน ซึ่งการบริหารจัดการจะครอบคลุมเรื่องต่างๆ ได้แก่

1. การบริหารนโยบาย (Policy)
2. การบริหารอำนาจหน้าที่ (Authority)
3. การบริหารคุณธรรม (Morality)
4. การบริหารที่เกี่ยวข้องกับสังคม (Society)
5. การวางแผน (Planning)
6. การจัดองค์การ (Organizing)
7. การบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Staffing)
8. การอำนวยการ (Directing)
9. การประสานงาน (Coordinating)
10. การรายงาน (Reporting)
11. การจัดการงบประมาณ (Budgeting)

นอกจากนี้ อาจให้ความหมายคำว่า การบริหาร ได้ดีกว่าหมายถึง การดำเนินงานหรือการ
ปฏิบัติงานใดๆ ของหน่วยงานของรัฐและ/หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับคน สิ่งของ และ
หน่วยงาน โดยครอบคลุมเรื่องต่างๆ เช่น

1. การบริหารคน (Man)
2. การบริหารเงิน (Money)
3. การบริหารวัสดุอุปกรณ์ (Material)
4. การบริหารงานทั่วไป (Management)
5. การบริหารการให้บริการประชาชน (Market)
6. การบริหารคุณธรรม (Morality)
7. การบริหารข้อมูลข่าวสาร (Message)
8. การบริหารเวลา (Minute)
9. การบริหารการวัดผล (Measurement)

การให้ความหมายทั้งสองความหมายที่ผ่านมา เป็นการนำหลักวิชาการทางการจัดการ
บริหาร คือ “กระบวนการบริหาร” และ “ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหาร” มาใช้เป็นแนวทางหรือ

กรอบแนวคิดในการให้ความหมาย ซึ่งมีส่วนทำให้เข้าใจเนื้อหาสาระสำคัญเกี่ยวกับการบริหารที่ชัดเจน และเข้าใจได้ง่าย นอกจากนี้ตัวอย่างนี้แล้ว ยังอาจนำปัจจัยอื่นมาใช้เป็นแนวทางในการให้ความหมายได้อีกเช่น 3Ms ซึ่งประกอบด้วย การบริหารคน (Man) การบริหารเงิน (Money) และการบริหารงานทั่วไป (Management) และ 5ป ซึ่งประกอบด้วย ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ประหยัด ประสานงาน และประชาสัมพันธ์

2.1.2 หลักธรรมมาภิบาลในการบริหารจัดการ

พระเวศ ะสี (2549) ให้คำนิยามคำว่า ธรรมรัฐหรือธรรมมาภิบาลว่า คือ รัฐที่มีความถูกต้องเป็นธรรมธรรมมาภิบาล (Good Government) เป็นหลักเกณฑ์การปกครองตามวิถีทางธรรมาธิปไตยเป็นการปกครองที่มีความเป็นธรรม มีเกณฑ์ที่ดีในการบำรุงรักษาบ้านเมืองและสังคมให้มีการพัฒนาครอบคลุมทุกภาคส่วนของสังคม รวมทั้งมีการจัดระบบขององค์กรและกลไกต่างๆ ในส่วนราชการ องค์กรของรัฐ การบริหารจัดการส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น ตลอดจนองค์กรอิสระ องค์กรเอกชน กลุ่มชมรมและสมาคมต่างๆ ทั้งที่เป็นนิติบุคคลภาคเอกชนและประชาสังคม (Civil Society) ดังนั้นธรรมมาภิบาลจึงเป็นแนวทางในการจัดระเบียบ เพื่อให้ประเทศทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน และภาคประชาชน สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข และตั้งอยู่บนความถูกต้องเป็นธรรมเนื่องจากหลักธรรมมาภิบาลเป็นหลักการบริหารจัดการที่มีการปรับปรุงวิถีคิดวิธีการบริหารโดยกำหนดเจตนารมณ์เพื่อให้ทุกคนทุกฝ่ายร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันจัดการ ร่วมกันรับผิดชอบ และแก้ไขปัญหา ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ในพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ.2546

ระบุว่า ธรรมมาภิบาล มีหลักพื้นฐาน 6 ประการได้แก่

1. หลักนิติธรรม (Rule of Law) หมายถึง การตรากฎหมายที่ถูกต้องเป็นธรรม การบังคับใช้กฎหมาย การกำหนด กฎกติกา และการปฏิบัติตามกฎกติกาที่ตกลงกันไว้อย่างเคร่งครัดโดยคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพความยุติธรรมของสมาชิก
2. หลักคุณธรรม (Ethics) หมายถึง การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม การส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนพัฒนาตนเองไปพร้อมกัน เพื่อให้ประชาชนมีความซื่อสัตย์ จริงใจ ขยันอดทน มีระเบียบวินัย และประกอบอาชีพสุจริตจนเป็นนิสัย
3. หลักความโปร่งใส (Transparency) หมายถึง การสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชาติ โดยการปรับปรุงกลไกการทำงานของทุกองค์กร ให้มีความโปร่งใส

4. หลักการมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้ เสนอความเห็น และตัดสินใจในปัญหาสำคัญของประเทศ ไม่ว่าจะด้วยการแจ้งความเห็น การไต่สวนสาธารณะ การประชาพิจารณ์ การแสดงประชามติหรือกิจกรรมอื่นๆ
5. หลักสำนึกรับผิดชอบ (Accountability) หมายถึง การตระหนักถึงสิทธิหน้าที่ ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม การใส่ใจปัญหาสาธารณะของบ้านเมือง และการกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา ตลอดจนเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่างและความกล้าที่จะยอมรับผลดีและผลเสียจากการกระทำของตนเอง
6. หลักความคุ้มค่า (Value for money) หมายถึง การบริหารจัดการและการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัด เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม โดยให้องค์กรหรือประชาชนมีความประหยัดใช้ของอย่างคุ้มค่า สร้างสรรค์สินค้าและบริการที่มีคุณภาพสามารถแข่งขันได้ในเวทีโลก อีกทั้งยังสามารถรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้สมบูรณ์ยั่งยืน

2.2 แนวความคิดและทฤษฎีการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม

การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม เป็นผลมาจากกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาของสังคมร่วมสมัย การตระหนักในความต้องการที่จะอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของผู้คนในอดีตมุ่งความสนใจอยู่กับผลงานทางศิลปะและอนุสรณ์สถานที่สำคัญเป็นส่วนใหญ่ แต่ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงศตวรรษที่ 1960 ได้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมขึ้นอย่างรุนแรงในประเทศตะวันตก ทำให้อาคารเก่าแก่และโบราณสถานที่มีคุณค่าหลายแห่งได้ถูกทำลายไป จึงทำให้ผู้คนหันมาตระหนักเกี่ยวกับการดำรงชีวิตที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับลักษณะของสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่ ทั้งชีวิตความเป็นอยู่และการทำงาน ตลอดจนเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์ทางจิตใจ จนเกิดกระแสตื่นตัวที่จะเก็บรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าควบคู่ไปกับการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมเมืองที่เสื่อมสภาพไป

2.2.1 ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรม

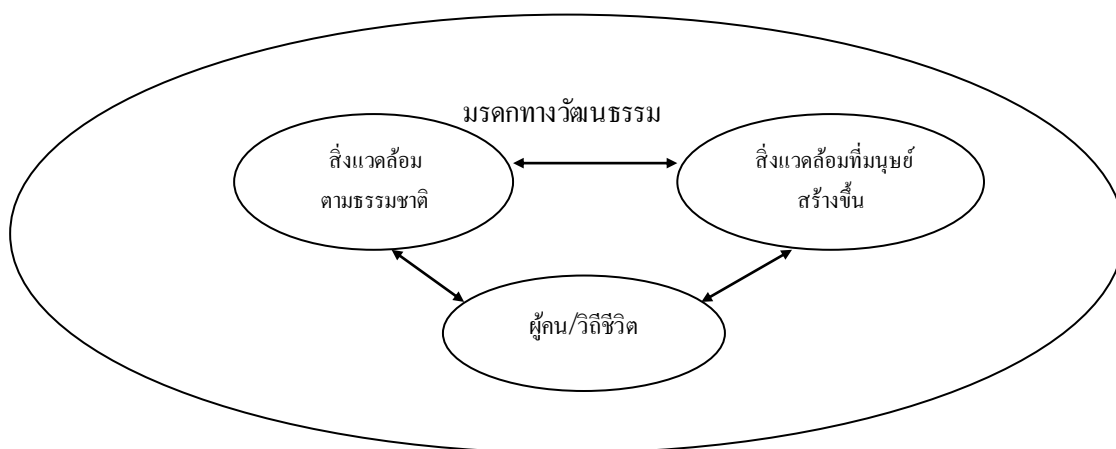
Bernard M. Feilden and Jukka Jokilehto (1998 : 11) ได้กล่าวถึงมรดกทางวัฒนธรรมไว้ว่า มรดกทางวัฒนธรรมมิได้เป็นเพียงอนุสาวรีย์ อาคารหรือพื้นที่ทางประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่หมายความรวมถึงสิ่งแวดล้อมที่ผู้คนได้สร้างขึ้นมาทั้งหมด รวมทั้งระบบนิเวศ ซึ่งเป็นทรัพยากรที่

ไม่สามารถหามาทดแทนได้ อันแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมที่โดดเด่นและเอกลักษณ์ของพื้นที่ ซึ่งมีกาสืบทอดมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ICOMOS THAILAND⁶ (2006 : 1) ยังได้ให้ความหมายมรดกทางวัฒนธรรม หมายถึงทรัพย์สินสมบัติทางวัฒนธรรมที่ตกทอดมาจากรุ่นก่อน อันเป็นประจักษ์พยานของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เป็นผลผลิตที่ได้จากการประดิษฐ์ คิดค้น คัดเลือก ปรับปรุง สร้างสรรค์ของบรรพชนที่ยึดถือ เรียนรู้ สืบทอดและปฏิบัติกันมาจนถึงในวิถีชีวิตร่วมสมัยที่สาธารณชนเข้าถึงและรับรู้ได้

DANIDA⁷ (อ้างในวรรณศิลป์ พีระพันธุ์, 2552 : 2) ได้กล่าวไว้ว่า มรดกทางวัฒนธรรมหมายถึงพื้นที่หรือสิ่งแวดล้อมที่สะท้อนถึงโฉมหน้าทางประวัติศาสตร์ ที่สำคัญของมนุษยชาติซึ่งสัมพันธ์กับองค์ความรู้และค่านิยมร่วมกันของสังคม บอกเล่าเรื่องราวที่มนุษย์ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ กิจกรรมของผู้คน และขนบธรรมเนียมประเพณีปฏิบัติในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา

แผนภูมิที่ 1 ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรม

ที่มา: วรรณศิลป์ พีระพันธุ์ (2552:2)

Zaki Asian and Robert Killick (2006 : 9-10) ยังได้กล่าวถึงความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม คือ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของผู้คนในอดีตที่แสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบของหลายสิ่ง

⁶ ICOMOS THILAND คือ คณะกรรมการโบราณสถานแห่งชาติว่าด้วยสภาโบราณสถานระหว่างประเทศ

⁷ DANIDA (Denish Development Assistance) คือโครงการว่าด้วยความช่วยเหลือและพัฒนาาระหว่างประเทศเดนมาร์ก.

หลายอย่าง โดยมีเนื้อหาและคุณค่าจากพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ ความงดงาม ศิลปะ เทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ ความเชื่อ การดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันของผู้คนในชุมชนและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในพื้นที่ชุมชน อันสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของผู้คนที่ยังคงอยู่สืบทอดต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความพิเศษและไม่สามารถทดแทนกันได้

2.2.2 ประเภทของมรดกทางวัฒนธรรม

จากที่มาและความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมข้างต้นทาง อังนิน กุวัตรประเทศไทย ว่าด้วยการบริหารจัดการแห่งมรดกทางวัฒนธรรม (Thailand Charter on Culture Heritage Management)

ได้แบ่งมรดกทางวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1) มรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (Tangible Cultural Heritage) ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถจับต้องและมองเห็นได้ อันได้แก่ อนุสาวรีย์ งานสถาปัตยกรรม แหล่งโบราณคดี และภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม ที่เป็นผลผลิตที่มาจาก การสร้างของมนุษย์และสิ่งประดิษฐ์ที่คิดทำขึ้นในอดีตและหลงเหลือมาจากอดีต

2) มรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม (Intangible Cultural Heritage) เป็นสิ่งที่ไม่สามารถจับต้องหรือแสดงออกมาทางกายภาพได้ ได้แก่ สิ่งที่เป็นตัวแทน การปฏิบัติ สัญลักษณ์ การแสดงออก ความรู้ ความสามารถ ขนบธรรมเนียม ประเพณี จารีต ที่ชุมชนได้สร้างสรรค์ขึ้นและได้ถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งจนถึงปัจจุบัน

ตารางที่ 1 ประเภทมรดกทางวัฒนธรรม

มรดกทางวัฒนธรรม	
มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้	มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้
ลักษณะทางสถาปัตยกรรม	ดนตรี
อนุสรณ์สถาน	วรรณคดี
พื้นที่ประวัติศาสตร์	ขนบธรรมเนียมประเพณี
พื้นที่โบราณคดี	ความรู้ความสามารถ
กลุ่มอาคาร	ศาสนา
สวนประวัติศาสตร์	ความเชื่อ
ฯลฯ	ฯลฯ

ที่มา: กฎบัตรประเทศไทยว่าด้วยการบริหารจัดการแห่งมรดกทางวัฒนธรรม (Thailand Charter on Culture Heritage Management)

2.2.3 การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม

การบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรม หมายถึง กระบวนการคุ้มครองและการจัดการองค์ประกอบที่หลากหลายของมรดกวัฒนธรรมให้ดำรงคุณค่าไว้ เพื่อสร้างความเข้าใจและทำให้เกิดความตระหนักในความสำคัญทางวัฒนธรรมโดยคำนึงถึงความสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพการณ์ของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป (กฎบัตร ประเทศไทยว่าด้วยการบริหารจัดการแห่งมรดกวัฒนธรรม Thailand Charter on Culture Heritage Management)

ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐิติ (2552) การจัดการมรดกวัฒนธรรม (Cultural heritage management) เป็นศาสตร์ที่รวมเอาเรื่องของ การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน การศึกษาด้าน ศิลปวัฒนธรรม และ การจัดการเข้าไว้ด้วยกัน ทั้งนี้เพราะว่าสถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อมนับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมและเป็นสิ่งที่สามารถนำมาใช้สนองวัตถุประสงค์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเพื่อให้เกิดผลตอบแทนตามวัตถุประสงค์นั้นๆ ได้

การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม เป็นแนวความคิดที่มีความสำคัญอย่างมากในการสงวนรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรอันทรงคุณค่าคงอยู่คู่กับชุมชนสืบต่อไป ซึ่งเป็นแนวความคิดการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมได้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 1931 ในนามของกฎบัตรเอเธนส์ (Athens Charter)

ซึ่งมีหลักการในการสงวนรักษาโบราณสถานและอนุสรณ์สถาน อันเป็นผลงานทางสถาปัตยกรรม อันทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และต้องการสงวนรักษาไว้เพื่อเป็นหลักฐานยืนยันประวัติศาสตร์ของชาติ

ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 แนวคิดเรื่องผลประโยชน์สาธารณะแพร่กระจายออกไปมากขึ้น ทำให้มุมมองต่อโบราณสถานขยายกว้างครอบคลุมไปถึงความสำคัญและประโยชน์ใช้สอยทางสังคม จึงก่อให้เกิดกฎบัตรเวนิส (Venice Charter) ว่าด้วยการอนุรักษ์ บูรณะอนุสรณ์สถาน โบราณสถานและแหล่งโบราณสถานขึ้น ในปี ค.ศ. 1964 ณ ประเทศอิตาลี โดยมีแนวความคิดที่ว่าโบราณสถานหรืออนุสรณ์สถานทางประวัติศาสตร์ที่ตกทอดมาจากอดีตหลายชั่วอายุคนนั้นมีคุณค่าในฐานะเป็นตัวแทนของอดีต เป็นประจักษ์พยานและหลักฐานของจารีตประเพณีที่สืบทอดต่อกันมา และเป็นหน้าที่ของคนรุ่นหลังในการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านั้นให้คงอยู่ต่อไปโดยมีสาระสำคัญที่มุ่งเน้นการบูรณะและสงวนรักษาคุณค่าแห่งสุนทรียภาพทางประวัติศาสตร์ของโบราณสถาน รวมไปถึงแหล่งที่ตั้งของโบราณสถานเป็นพิเศษ เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมที่กลมกลืนของโบราณสถานนั้น จนกลายเป็นแนวทางในการจัดการมรดกทางประวัติศาสตร์ที่หลายประเทศยึดถือสืบทอดต่อกันมา (มณฑิรา หรยางกูร อุณานุกุล 2004:251-252)

แต่ต่อมาในปี ค.ศ. 1999 ICOMOS ได้มีการจัดการประชุมขึ้น ณ ประเทศออสเตรเลียได้เกิดกฎ บัตรบูร์รา (Burra Charter) ขึ้นมาซึ่งเป็นกฎบัตรที่ให้ความสำคัญที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งมรดกสถานที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรม (Charter for places of cultural significance) ซึ่งมีความสำคัญดังนี้

- มรดกสถานเป็นบริเวณหรือสถานที่ที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรม ทั้งบริเวณพื้นที่ขนาดใหญ่ หรือบริเวณพื้นที่ขนาดเล็กเช่นรูปแบบ อาคารสิ่งก่อสร้าง ซึ่งมีคุณค่าต่อจิตใจของผู้คนเป็นสิ่งที่แสดงถึงคุณค่าต่อจิตใจของผู้คนเป็นสิ่งที่แสดงถึงคุณค่า พัฒนาการ และประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมที่สืบทอดกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

- กฎบัตรนี้ยังเกี่ยวพันถึงบริเวณสถานที่ที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรม ทั้งพื้นที่ขนาดใหญ่และขนาดเล็ก ที่แสดงออกถึงคุณค่าพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของสังคมอันก่อให้เกิดคุณค่าทางวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีให้แก่พื้นที่ชุมชนด้วย

- ในการอนุรักษ์จะต้องคำนึงถึงคุณค่าของมรดกสถานนั้นๆ รวมไปถึงการระมัดระวังไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยไม่จำเป็น หรือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับสถานที่เหล่านั้นให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้
  - ในการอนุรักษ์ให้ความสำคัญเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้คนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ ในฐานะที่เป็นเจ้าของมรดกทางวัฒนธรรมเป็นผู้มีหน้าที่และสิทธิในการดำเนินการจัดการแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมของตนเองได้อย่างเต็มที่
- ซึ่งในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเป็นการรักษาไว้ซึ่งพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญมีคุณค่า จึงได้อาศัยแนวทางในการอนุรักษ์มาเป็นส่วนในการสนับสนุนให้การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในพื้นที่ให้เห็นผลชัดเจนมากขึ้น ซึ่งในการอนุรักษ์ชุมชนหรือบริเวณพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์นั้น จะต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเป็นสำคัญ

2.2.4 การจัดการเมืองและชุมชนเก่า

ปีรัฐบัญญัติ (2552) ประเทศฝรั่งเศสเป็นประเทศแรกที่โครงการอนุรักษ์ชุมชนอย่างเป็นทางการในระบบโครงการอนุรักษ์เกิดขึ้นใน ค .ศ. 1962 เมื่อมีการออกกฎหมายและการให้งบดำเนินการในพื้นที่คุ้มครอง การประกาศพื้นที่คุ้มครองนี้นำไปสู่การวางแผนที่ครอบคลุมการวางผังเมืองและการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม แผนการจัดการพื้นที่คุ้มครองนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะบูรณะบริเวณเขตคุ้มครองให้มีความสวยงามยิ่งใหญ่อีกครั้ง การอนุรักษ์ชุมชน คือการควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงภายในระบบชุมชนนั้น จึงจำเป็นต้องเข้าใจระบบของชุมชนอย่างถ่องแท้ และเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหา ระบบของชุมชนและเมืองในสมัยโบราณเกิดและพัฒนาต่อเนื่องเป็นเวลาหลายร้อยปีภายใต้การตัดสินใจโดยรัฐ และประชาชนในภาคส่วนต่างๆ โดยมีข้อบังคับควบคุมอยู่ ในสมัยปัจจุบันลักษณะทางเศรษฐกิจภายในชุมชนมีความหลากหลายมากขึ้น และมีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชนที่มีวัตถุประสงค์และความคาดหวังทางเศรษฐกิจและสังคมต่างๆ กัน ดังนั้น การวางแผนชุมชนจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะนำมาใช้จัดการปัญหา ในการอนุรักษ์ชุมชนในหลายๆ ประเทศ ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องในระดับรัฐมักจะออกกฎเพื่อควบคุมการใช้พื้นที่ ซึ่งบางครั้งถึงกับมีการย้ายคนในพื้นที่ออกจากเขตอนุรักษ์ไปตั้งถิ่นฐานที่อื่น ทำให้การดูแล

รักษาพื้นที่อนุรักษ์ตกเป็นภาระของรัฐซึ่งอาจดูแลไม่ได้อย่างทั่วถึง ดังนั้นในการอนุรักษ์ชุมชนจึงมีความจำเป็นที่จะต้องให้คนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วม

2.2.5 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม

การเคลื่อนไหวเพื่อเก็บรักษามรดกวัฒนธรรม เป็นส่วนหนึ่งของกระแสการพัฒนาที่ยั่งยืน ในกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนได้เน้นเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาและเน้นความเข้มแข็งของประชาคม ซึ่งมีมิติของความยั่งยืนที่สำคัญที่สุดคือวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมเป็นรากเหง้าของสังคม การเก็บรักษามรดกวัฒนธรรมที่ดีเยี่ยมทำให้ชุมชนนั้นมีความเข้มแข็งและยั่งยืน (ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมือง, 2546:75)

2.2.6 คำนำจำกัดความและความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นได้ในกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่เกิดภายในพื้นที่ชุมชน สามารถเกิดขึ้นได้หลายลักษณะ หลายรูปแบบหลายวิธีการ ซึ่งมีความแตกต่างกันออกไปตามวัตถุประสงค์

คะเนิงกิจ บัวเอี่ยม (2544:133-134) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนมีการระบุชัดเจนครั้งแรก ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540 และระบุชัดเจนในเชิงกฎหมายเป็นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 หมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย เช่น มาตรา-46

“ มาตรา 46 บุคคลซึ่งรวมตัวกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ฟื้นฟู จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการจัดการบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล และยั่งยืน ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

1. เหตุผลในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม

มรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในพื้นที่ชุมชน เป็นสิ่งที่มีคุณค่าและได้สืบทอดส่งต่อกันมาอย่างยาวนานนั้น จึงเป็นสิ่งที่ต้องรักษาเอาไว้ เพื่อไม่ให้สิ่งที่มีคุณค่าเหล่านั้นสูญหายไปจากชุมชน ด้วยเหตุนี้ Harry Sanoff (1987:44-45) จึงได้ให้เหตุผลในการอนุรักษ์ซึ่งมีความหมายแตกต่างกันไปตามลักษณะของแต่ละชุมชน โดยสรุปได้ 4 เหตุผลคือ

(1) เพื่อรักษาความทรงจำทางวัฒนธรรม เนื่องจากการรักษาอาคารเก่าคือการรักษาหลักฐานทางกายภาพในเชิงประวัติศาสตร์ที่ได้ถ่ายทอดคุณค่า ความสามารถของบรรพบุรุษให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาและเกิดความภาคภูมิใจ

(2) เพื่อรักษาปฏิสัมพันธ์ในชุมชน คือความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่สามารถเห็นได้จากการทำกิจกรรมร่วมกันในสถานที่หนึ่ง ความสัมพันธ์เหล่านี้จะเกิดขึ้นสมบูรณ์เมื่อมีความสมดุลระหว่างคน กิจกรรม และสภาพแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของชุมชน เช่น การตัดถนนผ่านชุมชน ทำให้ความสมดุลดังกล่าวสูญเสียไป การอนุรักษ์ชุมชนและสภาพแวดล้อมเป็นเครื่องป้องกันปัญหาและรักษาความสัมพันธ์ภายในชุมชนเอาไว้ได้

(3) เพื่อคงไว้ซึ่งความหลากหลายของสภาพแวดล้อม เนื่องจากการพัฒนาแบบใหม่ทำให้สภาพแวดล้อมที่เคยมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของแต่ละท้องถิ่นสูญหายไปและมีความคล้ายคลึงกันมากขึ้น จากการใช้วัสดุที่มาจากการผลิตในระบบอุตสาหกรรมที่เข้ามาแทนที่งานฝีมือช่างท้องถิ่น ซึ่งการอนุรักษ์จะช่วยรักษาฝีมือช่างท้องถิ่นเอาไว้ และช่วยให้ชุมชนไม่ต้องพึ่งพาอาศัยการผลิตและเทคโนโลยีที่สูงมากนัก ส่งผลให้ประหยัดเงินทุนและทรัพยากร

(4) เพื่อเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากการอนุรักษ์มีผลให้เกิดประโยชน์ในทางเศรษฐกิจได้สองประการ คือเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายในการสร้างอาคารขึ้นมาใหม่หากอาคารเก่ายังคงมีสภาพที่ดีอยู่ก็จะเป็นการรักษาทรัพยากรได้ทางหนึ่ง และชุมชนเก่าที่ได้รับการอนุรักษ์ไว้จะเป็นสถานที่ที่น่าสนใจแก่ผู้มาเยือนและส่วนใหญ่จะมีการเพิ่มพูนรายได้จากการท่องเที่ยวเข้ามาซึ่งสามารถเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชน

2. ขอบเขตของการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม

ในการจัดการอนุรักษ์ชุมชนที่ยังคงมีการเจริญเติบโตและเต็มไปด้วยความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนและสภาพแวดล้อมต่างๆ นั้นจำเป็นต้องกำหนดขอบเขตของการจัดการอนุรักษ์ให้ชัดเจน เพื่อที่ว่าจัดการอนุรักษ์จะสามารถสืบทอดกิจกรรมการใช้สอยเดิมหรือเปลี่ยนแปลงการใช้สอยใหม่ที่เหมาะสม ซึ่งเป็นการสืบทอดการใช้งานให้ยังคงอยู่และเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเรียกว่าเป็นการอนุรักษ์ที่ไม่ตาย ซึ่งในการกำหนดแนวทางในการอนุรักษ์นั้น

วรรณศิลป์ พีระพันธุ์ (2546) ได้ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อม คลองอ่าวว่ามีองค์ประกอบสำคัญที่ต้องพิจารณา 4 ประการประกอบด้วย

(1) องค์ประกอบทางกายภาพที่เหมาะสม ได้แก่ การอนุรักษ์พื้นที่ที่มีเอกลักษณ์คุณค่าของชุมชน การควบคุมการพัฒนาที่เหมาะสมและการปรับปรุงหรือฟื้นฟูบริเวณที่เสื่อมโทรมให้กลับคืนสภาพที่ดี

(2) องค์ประกอบทางเศรษฐกิจที่เหมาะสม ได้แก่ การพัฒนาการท่องเที่ยวฐานชุมชนตามหลักการของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และการกระจายรายได้ในชุมชน

(3) องค์ประกอบทางสังคม วัฒนธรรมที่เหมาะสม ได้แก่ การอนุรักษ์วิถีชีวิต ประเพณีที่ดีงาม การฟื้นฟูวิถีชีวิตและประเพณีที่ดีงามแต่สูญหายหรือเสื่อมไปโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับแม่น้ำ คุณคลอง ให้กลับคืนมารวมถึงการสร้างความรู้ความเข้าใจและจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกทางธรรมชาติ และมรดกทางวัฒนธรรมแก่ทุกคนในชุมชน

(4) องค์ประกอบทางการเมืองการปกครองที่เหมาะสม ได้แก่ การสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเครือข่าย

ปิ่นราชู๊ กาญจนบุรี (2540) ได้กล่าว การจัดการอนุรักษ์ชุมชนต้องมีการคำนึงถึงชุมชนโดยรวม ซึ่งจะต้องมีสภาพน่าอยู่และมีความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่อาศัยอยู่กับสภาพแวดล้อมที่ผู้คนที่อาศัยอยู่สภาพแวดล้อมที่ผู้คนที่ได้สร้างขึ้น

ดารณี บัญชรเทวกุล (2552) กล่าวเอาไว้ว่า “ชุมชนไม่ได้หมายถึงกายภาพเท่านั้น แต่เป็นการผสมผสานของ 3 องค์ประกอบ ได้แก่ พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ , การปะทะสัมพันธ์กันทางสังคม , ความผูกพันร่วมกันของผู้คนในชุมชน”

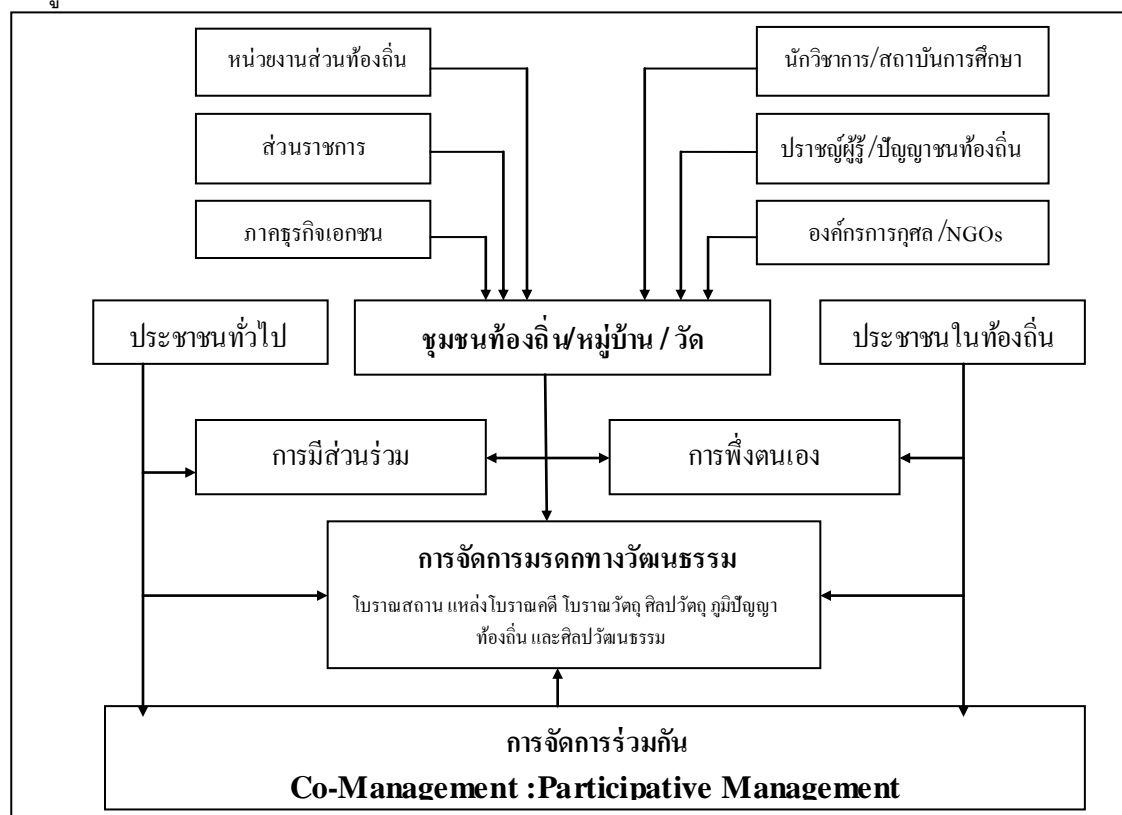
3.กระบวนการในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม

กระบวนการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในพื้นที่ชุมชนนั้น ให้มีความสำคัญกับการจัดการโดยชาวบ้านหรือผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ชุมชนเป็นสำคัญเป็นกระบวนการสร้างความพึงพอใจและความประทับใจในภูมิหลังของท้องถิ่นให้กับชุมชน แต่ถึงอย่างไรก็ตามในการจัดการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในพื้นที่ชุมชนนั้น ต้องอาศัยหลักการสร้างดุลยภาพระหว่างการใช้สอยกับการคุ้มครอง การพัฒนากับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในพื้นที่ชุมชนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมของชุมชน เพื่อให้เกิดการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนอย่างยั่งยืน (สายยันต์ ไพชาญจิตร, 2551: 155-156)

วรรณศิลป์ พีระพันธุ์ (2546) ได้กล่าวถึงการอนุรักษ์ชุมชน โดยวิธีคิดรูปแบบใหม่ที่ต้องเน้นความสำคัญกับชุมชนซึ่งให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของผู้คนในพื้นที่ชุมชนเป็นหลักต้องเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและดึงส่วนที่ผู้คนในชุมชนคิดให้เกิดกระบวนการเรียนรู้สร้างความรู้ความเข้าใจที่ท้องถิ่นสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้

สายยันต์ ไพชาญจิตร (2551) ได้เสนอแนวทางในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในพื้นที่ชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการจัดการโดยผู้คนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นได้ใช้หลักการมีส่วนร่วมของผู้คนในชุมชนที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้คนในท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในพื้นที่ชุมชนอย่างยั่งยืนสืบต่อไปในอนาคต โดยอาศัยกระบวนการฟื้นฟูความรู้ความสามารถของผู้คนในท้องถิ่นในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม

แผนภูมิที่ 2 แสดงแนวทางการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม

ที่มา: สายยันต์ ไพชาญจิตร (2551:207)

สรุปแนวความคิดการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ อย่างยั่งยืน มิใช่เป็นเพียงแค่การรักษาลักษณะทางสถาปัตยกรรมเท่านั้น แต่หมายความรวมถึง การรักษาระบบนิเวศที่มีอยู่ในพื้นที่ชุมชนทั้งหมด โดยอาศัยภูมิปัญญา องค์ความรู้ดั้งเดิมของ ผู้คนในพื้นที่ชุมชน รวมไปถึงการประสานความร่วมมือระหว่างผู้คนในพื้นที่ชุมชนทั้งหมด โดย อาศัยภูมิปัญญา องค์ความรู้ดั้งเดิมของผู้คนในพื้นที่ชุมชน รวมไปถึงการประสานความร่วมมือ ระหว่างผู้คนในพื้นที่ชุมชนและหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม ในพื้นที่ชุมชนเป็นไปอย่างยั่งยืนและสอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนในพื้นที่ชุมชน

2.3 แนวความคิดและทฤษฎีการอนุรักษ์เมืองเก่า

2.3.1 ความหมายของอนุรักษ์

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (อ้างถึงใน จูฑิตวิมุติ ชัยสวัสดิ์อารี, 2542 : 18) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์ไว้ว่า การอนุรักษ์คือ การรักษาให้คงเดิม โดย อธิบายการอนุรักษ์ที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ คือ การรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมี ประสิทธิภาพให้นานที่สุดเกิดประโยชน์มากที่สุด และสูญเสียน้อยที่สุด ส่วนการอนุรักษ์ที่เกี่ยวข้อง กับมรดกทางวัฒนธรรมคือการรู้จักรักษาไว้มิให้สูญสิ้นไปหรือให้อยู่ในสภาพที่คงเดิม

การอนุรักษ์ มีความหมาย 2 นัยยะ อย่างแรก ความหมายแบบกว้าง (อ้างถึงในทวีเดช ทองอ่อน, 2538 : 9) หมายถึง การใช้และการจัดการตามสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และสิ่งที่มีมนุษย์ สร้างขึ้นมีการวางแผนในการใช้ทรัพยากรให้เพียงพอในอนาคต

อย่างที่สอง การอนุรักษ์ ความหมายแบบแคบ หมายถึง ปรับปรุงหรือป้องกันอาคาร หรือ กลุ่มอาคารและบริเวณใกล้เคียง โดยมักจะเป็นอาคารที่มีคุณภาพดีทางสถาปัตยกรรม หรือที่มี ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ บริเวณดังกล่าวอาจมีขอบเขตตั้งแต่หมู่บ้าน เมืองขนาดเล็ก หรือ อาจเป็นส่วนหนึ่งของเมือง เช่น ถนน ตลาด กลุ่มอาคารใกล้โบสถ์ วัด หรือแม้แต่ส่วนหนึ่งของ อาคาร เป็นต้น

การอนุรักษ์ (อ้างถึงใน จารุณี ศรีมังคละ, 2532 : 10) หมายถึง เป็นเรื่องของความเข้าใจ ในเอกลักษณ์ของตนและชุมชน การดำรงเอกลักษณ์นั้นไว้จะเป็นเครื่องชี้ ซึ่งความเป็นมา วิวัฒนาการ และการพัฒนาของเผ่าพันธุ์ เชื้อชาติ และสังคม

2.3.2 สังคมและวัฒนธรรม

ความหมายเกี่ยวกับวัฒนธรรม มีผู้ให้ความหมายของคำว่าวัฒนธรรม หรือ Culture ใ้มากมาย โดยสรุปได้ดังนี้

Broom Zelzick⁸ Broom Zelzick อ้างในเสนห์ นครสันติภาพ (2541: 30) อธิบายว่า วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมที่ประกอบด้วย ความรู้ ความเชื่อ ประเพณี ความชำนาญที่ได้มาในฐานะเป็นสมาชิกในสังคม

Green⁹ นักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า “วัฒนธรรม คือกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมให้บุคคลเกิดความรู้ รู้จักวิธีการปฏิบัติ มีความเชื่อ ตลอดจนเข้าใจผลิตผลทางศิลปะทั้งหลาย และดำรงรักษาสิ่งเหล่านั้นไว้ หรือเปลี่ยนแปลงไปในเวลาที่เหมาะสม”

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (ฉบับ พ.ศ. 2525) ได้ให้ความหมายว่า “วัฒนธรรม คือสิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะ วิถีชีวิตของหมู่คณะลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน พฤติกรรมและสิ่งที่คนในหมู่คณะผลิตสร้างขึ้นด้วยการเรียนรู้จากกันและกันและร่วมใช้อยู่ในหมู่พวกของตน”

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้ให้ความหมายว่า “วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตการดำเนินชีวิตของสังคม เป็นแบบแผนการประพฤติและการแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่างๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจและซาบซึ้งร่วมกัน”

ทิพย์สุดา นัยทรัพย์¹⁰ อ้างถึงในเสนห์ นครสันติภาพ (2541 : 30) ได้กล่าวถึงลักษณะของวัฒนธรรมไว้ดังนี้คือ

- 1) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ มิใช่เกิดขึ้นเองโดยปราศจากการเรียนรู้มาก่อน

⁸ Broom Zelzick อ้างในเสนห์ นครสันติภาพ, พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารด้านวัฒนธรรมไทยเกี่ยวกับค่านิยมพื้นฐานของนักศึกษา. วิทยานิพนธ์ปริญญาวารสารศาสตร์มหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541 หน้า 30.

⁹ Green, Amold W. Sociology. New York : McGraw-Hill. 1972.

¹⁰ ทิพย์สุดา นัยทรัพย์ (อ้างในเสนห์ นครสันติภาพ, พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารด้านวัฒนธรรมไทย เกี่ยวกับค่านิยมพื้นฐานของนักศึกษา. วิทยานิพนธ์ปริญญาวารสารศาสตร์ มหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- 2) เป็นมรดกทางสังคม เป็นผลของการถ่ายทอดกันมาจากคนรุ่นก่อนมาสู่คนรุ่นหลัง โดยใช้ภาษาเป็นสื่อในการถ่ายทอด ภาษาจึงเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม
- 3) วิถีของชีวิตมนุษย์หรือเป็นแบบของการดำรงชีวิต เราสามารถจำแนกวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งออกจากสังคมหนึ่งได้ โดยไม่ถือว่าเป็นวัฒนธรรมของใคร สูงต่ำ ล้าหลังกว่าวัฒนธรรมหนึ่ง
- 4) เป็นสิ่งที่ไม่คงที่ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

จากความหมายของวัฒนธรรมข้างต้น พอสรุปคำจำกัดความของคำว่า “วัฒนธรรม” ได้ดังนี้

- 1) วัฒนธรรมเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของสังคม เป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตที่สมาชิกในสังคมเดียวกันได้สร้างขึ้น และยอมรับปฏิบัติกันสืบมา
- 2) วัฒนธรรมคือ ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ที่มีการยอมรับเข้ามาเพื่อช่วยแก้ปัญหาหรือตอบสนองความต้องการของสมาชิกในสังคม มีการสืบทอด เลือกลง ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงตามเงื่อนไขและกาลเวลา ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม
- 3) วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม เป็นผลของการเรียนรู้และการถ่ายทอดของสมาชิกในสังคม โดยใช้ภาษาเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดสู่สมาชิกรุ่นต่อๆ มา
- 4) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะ สร้างเอกลักษณ์ สร้างศักดิ์ศรี ความภาคภูมิใจ สร้างความมั่นคงผูกพันระหว่างสมาชิกในสังคมและความสามัคคีแก่หมู่คณะ

2. การประเมินคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage)

กรรณิการ์ ชมดี¹¹ การประเมินคุณค่าทางการอนุรักษ์ UNESCO ได้กำหนดไว้ว่ามรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) รวมถึงสิ่งแวดล้อมที่ถูกรักษาขึ้น และรวมทั้งระบบนิเวศน์ การอนุรักษ์ควรอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการวิเคราะห์ซึ่งเริ่มจาก การสำรวจ การรวบรวมทางเอกสาร และการจำกัดความ ในเรื่องของลักษณะหรือธรรมชาติของแหล่งวัฒนธรรมและด้านคุณค่าต่างๆ ที่เกี่ยวกับแหล่งวัฒนธรรมนั้นๆ ซึ่งคุณค่าเหล่านี้แบ่งได้ 2 กลุ่ม คือ

- 1) คุณค่าทางวัฒนธรรม
- 2) คุณค่าทางสังคม-เศรษฐกิจ

¹¹ กรรณิการ์ ชมดี. การประเมินคุณค่าทางการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ . 2524.

ซึ่งคุณค่านั้นจะขึ้นอยู่กับลักษณะทางสังคม และสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา โดยเฉพาะมรดกทางวัฒนธรรม แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงและลักษณะการใช้ งานการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกลายมาเป็นส่วนหนึ่งทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ

คุณค่าทางวัฒนธรรม แบ่งเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1) คุณค่าทางด้านความเป็นเอกลักษณ์ (Identity value) อยู่บนพื้นฐานของการระลึก จดจำได้และมีความเกี่ยวข้องทางด้านสังคมในเรื่องของมุมมองของสังคม และยังรวมถึงความ เลื่อมใสในศาสนาการเมืองและความเป็นชาตินิยม การรับรู้ในคุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์มี ผลกระทบอย่างรุนแรงในการอนุรักษ์และการบูรณะแหล่งมรดก การรับรู้ที่ไม่ถูกต้องอาจส่งผลทำ ให้เกิดการปฏิสังขรณ์ที่เกินไป ในทางตรงกันข้ามก็อาจจะนำไปสู่การทำลาย คุณค่าเหล่านี้ สามารถที่จะส่งเสริมโดยผ่านการให้การศึกษาและฝึกหัดที่เหมาะสม

2) คุณค่าทางด้านศิลปะ หรือด้านเทคนิค (Relative artistic or Technical value) โดย เป็นการวิจัยที่มีพื้นฐานจากการวิเคราะห์คุณค่าที่มาจากการประเมินความสำคัญทาง ประวัติศาสตร์โดยวิทยาศาสตร์และการวิเคราะห์ต่างๆ ความสำคัญในรูปแบบ เทคนิค โครงสร้าง แนวความคิดในการใช้สอยทางงานฝีมือ คุณค่าทางด้านศิลปะและด้านเทคนิคเป็นผลมาจากการ ค้นคว้าโดยมีความตั้งใจในคุณภาพสูงจนมีความสำคัญของแหล่งมรดกที่มีความสัมพันธ์กับช่วงเวลา จนถึงปัจจุบัน

3) คุณค่าทางด้านความหายาก (Rarity value) มีความเกี่ยวข้องกับแหล่งมรดกใน รูปแบบเดียวกัน ผู้สร้าง ช่วงเวลา พื้นที่และความเป็นตัวแทนหรือเอกลักษณ์ของแหล่งมรดก คุณค่าในเรื่องความหายากมีความเกี่ยวข้องกับคุณค่าทางด้านความเป็นเอกลักษณ์และคุณค่า ทางด้านศิลปะและด้านเทคนิคและมีผลต่อระดับความเข้มข้นในการปกป้องแหล่งมรดก คุณค่าใน เรื่องความหายากที่สูงอาจจะส่งผลให้เป็นแหล่งมรดกที่มีความสำคัญและระดับโลกก็ได้

4) คุณค่าทางสังคม – เศรษฐกิจ แบ่งออกเป็น 5 ลักษณะ ดังนี้

- คุณค่าทางด้านเศรษฐกิจ (Economic value) เป็นตัวสนับสนุนส่งเสริมให้มีการ จัดการแหล่งมรดก เพราะคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจไม่ได้จำกัดผลเพียงประโยชน์ทางการเงิน เท่านั้น ในด้านคุณค่าทางเศรษฐกิจมีได้ 4 รูปแบบ คือ การท่องเที่ยว การค้า การใช้งาน และสิ่ง อำนวยประโยชน์ที่เกิดขึ้น การขาดการวางแผนที่ผิดพลาด หรือนั่นเพียงรายได้โดยมองข้าม ความสำคัญในด้านอื่น อาจนำไปสู่การทำลายสิ่งที่เป็นมรดกหรือแหล่งมรดกได้

- คุณค่าทางด้านการใช้สอย (Functional value) มีความเกี่ยวข้องกับคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจ คุณค่าทางด้านการใช้สอยหมายถึงรวมถึงรูปแบบการใช้สอยตั้งแต่แรกเริ่ม หรือการใช้สอยที่เพิ่งริเริ่มใช้กันอย่างผสมกลมกลืนกันได้กับทั้งตัวอาคารหรือกับพื้นที่ รูปแบบการใช้สอยในรูปแบบประเพณีที่สืบทอดกันมานั้น จะเป็นตัวส่งเสริมสนับสนุนคุณค่าความสำคัญหรือความหมายของพื้นที่ซึ่งไม่สามารถที่จะอธิบายออกมาเป็นคำพูดได้

- คุณค่าทางด้านข้อมูลและการศึกษาหาความรู้ (Education value) รวมถึงการให้ข้อมูลทางด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การสนับสนุนให้การศึกษาเกี่ยวกับแหล่งมรดกโลกมีความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างมาก การท่องเที่ยวก็มีความสำคัญ แต่อย่างไรก็ตามไม่ควรที่จะสนับสนุนการสร้างใหม่ หรือการทำลายอาคารเดิมเพราะจะส่งผลให้หลักฐานทางโบราณคดีเปลี่ยนไป

- คุณค่าทางด้านสังคม (Social Value) คุณค่าทางด้านสังคมของแหล่งมรดกนั้นมีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรม ประเพณีทางสังคมและยังมีการใช้หรือปฏิบัติจนถึงปัจจุบันซึ่งรวมถึงรูปแบบร่วมสมัยที่มีความสอดคล้องกับยุคสมัยปัจจุบัน เป็นการดำเนินการตามกฎหมายข้อกำหนดแบบแผนหรือแนวทางของสังคมและวัฒนธรรมในสังคมนั้น คุณค่าทางด้านสังคมสามารถทำให้เกิดความสนใจเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมในพื้นที่มากขึ้น และจะนำไปสู่การบำรุงรักษาและการซ่อมแซมอาคารส่วนต่างๆ ในแหล่งมรดก

- คุณค่าทางด้านการเมือง (Political value) มักพบได้ในวาระสำคัญหรือเหตุการณ์สำคัญๆ ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง โดยความสำคัญในการเมืองจะเป็นตัวส่งเสริมสนับสนุนให้มีการจัดหาทุนและความเอาใจใส่โดยมีการคุ้มครอง ปกป้องอนุสาวรีย์ หรืออนุสรณ์ หรือสถานที่ที่เป็นแหล่งมรดกต่างๆ

2.4 แนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

2.4.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

องค์การสหประชาชาติ¹² ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาไว้ว่า คือ การเข้าร่วมกิจกรรมอย่างกระตือรือร้น และมีพลังประชาชนในระดับต่างๆ คือ

1. ในกระบวนการตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคม และการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้
  2. ในการเข้าร่วมปฏิบัติตามแผนการ หรือโครงการในรูปแบบต่างๆ ด้วยความสมัครใจ นเรศ สงเคราะห์สุข และยูวีชน วุฒิเมธี¹³ ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการได้แก่ การวิจัย (ศึกษาชุมชน) การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน การบริหารการจัดการ การติดตามและประเมินผล ตลอดจนการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น
- ทวิทอง หงษ์วิวัฒน์¹⁴ กล่าวว่า การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตน ในการจัดการควบคุม การใช้ และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ และสังคม ทำให้ประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปแบบของการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตตน โดยภาครัฐจะต้องคืนอำนาจในการกำหนดการพัฒนาให้แก่ประชาชนได้มีโอกาส ในการแสดงความต้องการ แสวงหาทางเลือก หรือเสนอข้อเรียกร้องเพื่อปกป้องผลประโยชน์ร่วมของกลุ่ม และเป็นผู้มีบทบาทหลักในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจของรัฐ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวสามารถทำได้ในหลายรูปแบบหลายระดับ คือ

¹² อัจฉราภรณ์ สามีภักดิ์, “พฤติกรรมกรเปิดรับข่าวสาร กับความรู้ทัศนคติ และการมีส่วนร่วมส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนทั้งในระบบนอกระบบการศึกษา”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539 หน้า 29.

¹³ นเรศ สงเคราะห์สุข. จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ : เลี้ยวหนึ่งของประสบการณ์การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมบนพื้นที่สูง เชียงใหม่: สำนักงานโครงการพัฒนาที่สูง ไทย-เยอรมัน, 2541.

¹⁴ ทวิทอง หงษ์วิวัฒน์ (บรรณาธิการ) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : คัดดีโสการพิมพ์ , 2527.

1) การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับรู้ทราบข้อมูลข้อเท็จจริงเกี่ยวกับโครงการที่มี

ผลกระทบต่อประชาชน

2) การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นหรือให้ข้อมูล

3) การร่วมปรึกษาหารือ และ

4) การให้อำนาจแก่ประชาชนในการตัดสินใจ ซึ่งเป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน

สิ่งที่เป็นหัวใจของการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ ทุกเทคนิควิธีการมีส่วนร่วมต้องอยู่บน

พื้นฐานของการสร้างการมีส่วนร่วมหรือการปรึกษาหารือที่มีความหมาย (Meaningful Public

Participation) ซึ่งหมายถึงการที่ความคิดเห็นหรือข้อมูลของประชาชนมีความสำคัญและมีผลต่อ

การตัดสินใจของผู้มีอำนาจตัดสินใจ¹⁵

2.4.2 กระบวนการมีส่วนร่วม

อคิน รพีพัฒน์¹⁶ ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนา ซึ่งมี 5

ระดับ คือ

1. ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาการพิจารณาปัญหาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

2. ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุแห่งปัญหา

3. ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาและพิจารณาแนวทางวิธีการในการแก้ปัญหา

4. ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา

5. ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประเมินผลของกิจกรรมการพัฒนา

Cohen and Uphoff¹⁷ ได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 แบบ คือ

¹⁵ ศ.น.พ. วันชัย วัฒนศัพท์ (แปลและเรียบเรียง), คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน (นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, 2545)

¹⁶ อคิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. ชุมชนแออัด: องค์ความรู้กับความเป็นจริง กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2542.

¹⁷ Cohen, J. and N.T. Uphoff. "Participation's Place in Rural Development Seeking Clarify Through Specificity World Development 8 (March 1980), pp. 213-218.

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วยการริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจและตัดสินใจปฏิบัติการ
2. การมีส่วนร่วมปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนทรัพยากร การบริหาร การประสานความร่วมมือ
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ประกอบด้วยผลประโยชน์ด้านวัสดุ ด้านสังคม และส่วนบุคคล
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ¹⁸ พบว่าโดยทั่วไป กระบวนการมีส่วนร่วมมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน จะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงาน และร่วมกันค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยจะมีการรวมกลุ่มอภิปราย และแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน และทรัพยากรที่จะต้องใช้
3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา โดยการสนับสนุนด้านวัสดุ อุปกรณ์ แรงงาน เงินทุน หรือเข้าร่วมบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก
4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งด้านวัตถุและจิตใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคลและสังคม
5. การมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผลการพัฒนา เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที

สุวัฒนา ธาดานิติ¹⁹ ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วม คือกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูล และความคิดเห็น เพื่อแสวงหาทางเลือกและการตัดสินใจต่างๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสม และเป็น

¹⁸ ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา กรุงเทพมหานคร : สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.

ยอมรับร่วมกัน ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จึงควรเข้ากระบวนการนี้ ตั้งแต่เริ่มแรก เพื่อให้เกิดความเข้าใจ และการรับรู้ – เรียนรู้ การปรับเปลี่ยนโครงการร่วมกัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย

2.4.3 ระดับของการมีส่วนร่วม²⁰

Amstein แบ่งลำดับขั้นตอนของการมีส่วนร่วม ออกเป็น 3 ลำดับขั้นคือ

ขั้นพื้นฐาน วัตถุประสงค์ของการจัดการให้มีส่วนร่วม เป็นเพียงการให้ความรู้แก่ประชาชน เท่านั้น ซึ่งกล่าวได้ว่าประชาชนไม่มีส่วนร่วมเลย

ขั้นกลาง กลุ่มคนจะมีส่วนร่วมมากขึ้นในการให้ข้อมูล และคำปรึกษา แต่ยังไม่มีส่วนในการตัดสินใจ

ขั้นสุดท้าย เป็นการมีส่วนร่วมที่ประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจ และดำเนินการ เป็นการกระจายอำนาจ โดยไม่ควบคุมประชาชน ซึ่งถือว่าการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

---

¹⁹ สุวัฒนา ธาดานิติ. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเมือง.” ในเอกสารบทความวิชาการประกอบการสัมมนา การประชุมกิจการ สาขาการออกแบบ และวางผังชุมชนเมือง และผังเมือง ครั้งที่ 1 เรื่อง มหานคร (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543) หน้า 92.

²⁰ สุวัฒนา ธาดานิติ. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเมือง.” ในเอกสารบทความวิชาการประกอบการสัมมนา การประชุมกิจการ สาขาการออกแบบ และวางผังชุมชนเมือง และผังเมือง ครั้งที่ 1 เรื่อง มหานคร (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543) หน้า 92. อ้างถึงในสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น และสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, “การจัดการความขัดแย้งและการมีส่วนร่วมสาธารณะ” เอกสารประกอบการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมของสาธารณะ สำหรับโครงการที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม, 2541.

แผนภูมิที่ 3 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

8	ประชาชนมีอำนาจตัดสินใจ (Citizen Control)	มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
7	ตัวแทนเข้าร่วมตัดสินใจ (Delegated Power)	
6	เข้าร่วมเป็นที่ปรึกษา / เจรจาต่อรอง (Partnership)	
5	ร่วมแสดงความคิดเห็น (Placation)	มีส่วนร่วมบางส่วน
4	ร่วมให้คำปรึกษา (Consultation)	
3	ร่วมรู้ข้อมูล (Informing)	
2	เข้าร่วมแต่ไม่มีผลต่อการตัดสินใจ แต่เป็นการลดแรงกดดัน (Therapy)	ไม่มีส่วนร่วม
1	รัฐเข้าควบคุมแรงกดดัน (Manipulation)	

ระดับของการมีส่วนร่วมของชุมชนมีความเข้มข้นและรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป โดยสามารถจำแนกระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชน (Ladder of Citizen Participation) ออกเป็น 3 ระดับ (Arnstein, 1995) คือ

1. ระดับที่ไม่มีส่วนร่วม (Non-participation) ได้แก่

1.1 ถูกควบคุมและชี้นำ (Manipulation) ชุมชนเป็นเพียงผู้ที่ถูกให้การศึกษาจากความคิดของผู้มีอำนาจให้เกิดการยอมทำตาม

1.2 การเกลี้ยกล่อมและโน้มน้าว (Therapy) ปัญหาที่เกิดขึ้นของชุมชนเกิดจากทัศนคติที่ไม่ถูกต้อง จึงควรได้รับการอบรมเพื่อให้มีจิตสำนึกที่ถูกต้องจากผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า ในระดับนี้ถือว่าเป็นระดับที่ต่ำสุดและเป็นง่ายที่สุดของการมีส่วนร่วม เพียงเสนอ

ข้อมูลแก่ชุมชนเกี่ยวกับการตัดสินใจของผู้วางแผน แต่ไม่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นหรือเข้ามาเกี่ยวข้องใดๆ เครื่องมือที่ใช้มีหลายวิธี เช่น การแถลงข่าว ข่าวแจก การแสดงนิทรรศการ การทำหนังสือพิมพ์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ ถือว่าชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมที่แท้จริง

2. ระดับการมีส่วนร่วมบางส่วน (Degree of Tokenism) ได้แก่

2.1 การรับรู้ข้อมูล (Informing) คือ การแจ้งให้ชุมชนทราบว่าพวกเขามีอำนาจเพียงใด เป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชน ข้อมูลข่าวสารที่ส่งให้ชุมชนทราบเป็นการสื่อสารทางเดียว โดยไม่มีช่องให้ชุมชนสะท้อนความคิดเห็นขึ้นมาและไม่มีอำนาจในการต่อรอง เครื่องมือที่นำมาใช้ เช่น เวทีนำเสนอข้อมูล ทัศนศึกษาการเยี่ยมชมโครงการการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น

2.2 ร่วมปรึกษาหารือ (Consultation) ผู้ที่ด้อยโอกาสในสังคมได้รับการยอมรับมากขึ้น ได้มีโอกาสรับรู้และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับนโยบายและแผนพัฒนา แต่ยังไม่มีความน่าเชื่อถือพอที่จะสร้างหลักประกันได้ว่าความคิดของพวกเขาจะถูกนำไปใช้ในการตัดสินใจ เครื่องมือที่เหมาะสมคือ เวทีสาธารณะ การจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ คณะที่ปรึกษา เป็นต้น

2.3 ร่วมแสดงความคิดเห็น (Placation) เป็นการกำหนดกฎระเบียบพื้นฐานให้ชุมชนสามารถเสนอข้อเรียกร้องอย่างเป็นระบบขั้นตอนได้ ชุมชนสามารถรวมตัวกันเพื่อกดดันให้ข้อเสนอของชุมชนถูกนำไปปฏิบัติหรือไม่ แต่อำนาจในการตัดสินใจยังคงอยู่ที่ผู้มีอำนาจ ใช้เทคนิคการจัดตั้งกลุ่มที่ปรึกษา ซึ่งมีความรู้ในด้านที่เกี่ยวข้อง การสนทนากลุ่มย่อย เพื่อแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งและการเจรจาเพื่อหาทางประนีประนอมกัน เป็นต้น

3. ระดับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Degree citizen power) ได้แก่

3.1 เป็นหุ้นส่วนมีการเจรจาต่อรอง (Partnership) การมีส่วนร่วมลักษณะนี้เป็นการเจรจาต่อรองระหว่างกลุ่มที่มีอำนาจและชุมชนที่รวมตัวกัน ซึ่งเมื่อทั้งสองฝ่ายมีการตกลงร่วมกันในหลักการของการตัดสินใจแล้ว การเปลี่ยนแปลงหลักการดังกล่าวไม่สามารถเกิดขึ้นได้จากฝ่ายเดียว การเป็นหุ้นส่วนที่ประสบความสำเร็จได้นั้น ชุมชนต้องมีการรวมตัวลักษณะผู้นำที่รับผิดชอบชุมชนของตนได้ ชุมชนสามารถทวงถาม ตรวจสอบ และเรียกร้องต่อผู้นำชุมชนได้ องค์กรชุมชนเองก็ต้องประกอบด้วยผู้มีความรู้ในระดับต่างๆ เพื่อจัดการรวบรวมข้อร้องเรียนของชุมชน ซึ่งจะทำให้ชุมชนมีอำนาจต่อรองอย่างแท้จริง นอกจากนี้ความสามารถในการต่อรองเกิดจากชุมชนเองมากกว่าการได้รับมอบอำนาจโดยใช้รูปแบบการมีส่วนร่วมที่คณะทำงานมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน เป็นต้น

3.2 ระดับที่มีตัวแทนตัดสินใจ (Delegated Power) เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่มีจำนวนผู้เข้าร่วมน้อยแต่มีประโยชน์ โดยผู้ที่เกี่ยวข้องหรือได้รับผลกระทบสามารถมาคอยติดตามการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ ได้ รูปแบบการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลอาจอยู่ในรูปแบบของการจัดตั้งคณะกรรมการติดตามประเมินผลที่มาจากหลายฝ่าย การสอบถามชุมชน เพื่อให้ชุมชนประเมิน เป็นต้น

3.3 ระดับที่ประชาชนมีอำนาจตัดสินใจ (Citizen Control) เป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งที่มีอยู่ทั้งหมด หัวใจสำคัญคือ ชุมชนจะต้องสามารถวางแผนอนาคตและจัดทำโครงการต่างๆ ได้เอง พร้อมทั้งติดตามตรวจสอบโครงการเหล่านั้นได้

โดยใช้วิธีการลงประชามติ เป็นต้น ถือว่าเป็นระดับการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง แต่มีความเป็นไปได้ที่ค่อนข้างยาก

ตารางที่ 2 ระดับขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน

ระดับการมีส่วนร่วม	วัตถุประสงค์	ผลที่ได้รับ	รูปแบบการมีส่วนร่วม
1. ระดับที่ไม่มีส่วนร่วม (Non-participation)			
1.1 ถูกควบคุมและชี้นำ (Manipulation)	ให้ข้อมูลความรู้แก่ชุมชน	ชุมชนรับรู้ในกระบวนการวางแผน	การแถลงข่าว ข่าวแจก หนังสือพิมพ์
1.2 การเกลี้ยกล่อมและโน้มน้าว (Therapy)	ปลุกฝังจิตสำนึกจากผู้มีอำนาจ เพื่อให้เกิดทัศนคติตามที่ต้องการ	ยอมรับการวางแผน	
2. ระดับการมีส่วนร่วมบางส่วน (Degree of Tokenism)			
2.1 รับรู้ข้อมูล (Informing)	แจ้งให้ชุมชนทราบถึงอำนาจและสิทธิ โดยไม่มีช่องให้ชุมชนสะท้อนกลับ ความคิดเห็นไม่มีอำนาจต่อรอง	ชุมชนจำเป็นต้องยอมรับข้อมูลเหล่านั้น และปล่อยให้ตัดสินใจเป็นของผู้มีอำนาจ	ใบปลิว โปสเตอร์ แบบสอบถาม นิทรรศการ เปิดศูนย์ข้อมูลข่าวสาร รายการทางโทรทัศน์ ฯลฯ
2.2 ร่วมปรึกษาหารือ (Consultation)	ชุมชนรับรู้และสามารถแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับนโยบายและแผนพัฒนา	รับรู้ถึงผลตอบรับจากชุมชนแต่ชุมชนไม่มีหลักประกันว่าความคิดของพวกเขาจะถูกนำมาใช้ในการตัดสินใจ	ประชาพิจารณ์ เสวนา ประชาชนเยี่ยมชมโครงการ การสนทนา กลุ่มย่อย เวทีสาธารณะ ฯลฯ
2.3 ร่วมแสดงความคิดเห็น (Placation)	ชุมชนคัดเลือกคณะกรรมการตัดสินใจ เพื่อแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้ง	คัดเลือกตัวแทนชุมชนร่วมรับผิดชอบในกระบวนการตัดสินใจ สามารถนำเสนอข้อเรียกร้องของชุมชนอย่างเป็นระบบและขั้นตอน สามารถกดดันให้ข้อเสนอของชุมชนถูกนำไปปฏิบัติ	คณะที่ปรึกษาที่ทรงคุณวุฒิ
3. ระดับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Degree citizen power)			
3.1 เป็นหุ้นส่วนมีการเจรจาต่อรอง	ผู้มีอำนาจและชุมชนมีข้อตกลงในหลักการของ	ชุมชนสามารถตรวจสอบเรียกร้อง/ผู้นำชุมชนมี	องค์กรชุมชนที่ประกอบด้วยผู้มีความรู้ในระดับปฏิบัติการ

ระดับการมีส่วนร่วม	วัตถุประสงค์	ผลที่ได้รับ	รูปแบบการมีส่วนร่วม
(Partnership)	การตัดสินใจร่วมกัน จัดตั้งองค์กรชุมชนจากผู้ มีความรู้ต่างๆ	อำนาจต่อรองอย่าง แท้จริง	ด้านกฎหมาย ด้านการบริหาร จัดการ
3.2 ระดับที่มีตัวแทน ตัดสินใจ (Delegated Power)	ชุมชนสามารถมอบหมาย งานการพัฒนาให้องค์กร ภายใต้การกำกับของ ชุมชน	ชุมชนมีอำนาจใน กระบวนการตัดสินใจ สามารถกำหนดทวงถาม ตรวจสอบปรับเปลี่ยน ยกเลิกนโยบายในการ พัฒนาได้โดยผ่านทาง องค์กรชุมชน ชุมชนมี อำนาจในการตัดสินใจ	คณะกรรมการติดตามและ ประเมินผล การสอบถาม ชุมชน
3.3 ระดับที่ประชาชน มีอำนาจตัดสินใจ (Citizen Control)	ชุมชนสามารถดูแลตนเอง ได้โดยไม่ต้องมีหน่วยงาน พิเศษใดมาดูแล บางกรณี ได้รับการสนับสนุนจาก องค์กรภายนอก	ชุมชนสามารถวางแผน อนาคตของตนเองได้ พร้อมทั้งติดตาม ตรวจสอบโครงการ เหล่านั้นได้	การลงประชามติ

ที่มา : ดัดแปลงจากการมีส่วนร่วมของ Sherry Arnstein (1971) และถวิลวดี บุรีกุล, 2547)

โดยสรุปได้ว่าระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นสามารถที่จะแบ่งออกได้เป็นหลายระดับ
ด้วยกัน เนื่องจากการเลือกใช้เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพที่แตกต่างกันออกไป ย่อมส่งผลต่อระดับ
ของการมีส่วนร่วมที่ไม่เท่ากัน ดังนั้น การเลือกใช้เครื่องมือที่ถูกต้องเหมาะสมกับแต่ละสภาพพื้นที่
ของชุมชนก็จะช่วยเพิ่มระดับของการมีส่วนร่วมมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อความสำเร็จของการมีส่วน
ร่วมที่เพิ่มมากขึ้น

2.4.4 ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม²¹

ปัจจัยที่เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่มดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยด้านกลไกของรัฐ โดยรัฐจะต้อง

- การกำหนดนโยบาย จะต้องคำนึงถึงความแตกต่างของวัฒนธรรมในท้องถิ่น
  - สนับสนุนกิจกรรมที่มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง
  - การสร้างช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน โดยระบบต่างๆ ของราชการจะต้องเอื้ออำนวย และเพิ่มโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม
  - มีการติดตามประเมินผล และการให้การสนับสนุนในภายหลัง

2. ปัจจัยด้านประชาชน โดยประชาชนในชุมชนจะต้อง

- มีความรู้ ความเข้าใจ และมีประสบการณ์ในการทำงานพัฒนา
- เป็นฝ่ายตัดสินใจ ริเริ่มกิจกรรม และรับผลประโยชน์
- เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคมหรือเป็นผู้นำท้องถิ่น
- มีการติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานอื่น
- ได้รับการฝึกอบรม การศึกษาดูงานและรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ อย่างต่อเนื่อง

3. ปัจจัยด้านนักพัฒนา โดยนักพัฒนาจะต้อง

- ศึกษาชุมชนเพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานและได้เรียนรู้สภาพแวดล้อมใน

ทุกๆ ด้านในชุมชน

- มีความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาของกระบวนการมีส่วนร่วมค้นหาผู้นำที่มี

ศักยภาพ ซึ่งจะเป็นผู้ที่กระตุ้นให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็น และมีส่วนร่วมในงานพัฒนา

- รวมกลุ่มชาวบ้านเพื่อหาหนทางแก้ไขปัญหา
- เป็นผู้สนับสนุนด้านการศึกษา การให้ข้อมูลข่าวสาร วิทยาการใหม่ๆ วัสดุ

อุปกรณ์ที่จำเป็นและประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

²¹ ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา กรุงเทพมหานคร: สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.

- มีความจริงใจและมีความผูกพันกับท้องถิ่นเพื่อให้ประชาชนเชื่อถือและศรัทธา
- ดำเนินงานพัฒนาที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น

4. ปัจจัยจูงใจ

- การได้รับผลประโยชน์จากการได้เข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนา
- โครงการพัฒนาตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน

โคเฮนและอัฟฮอฟ (1980 : 219)²² ได้เสนอว่าบุคคล 4 ฝ่ายที่มีส่วนสำคัญในการพัฒนาประกอบไปด้วย 1) ประชาชนท้องถิ่น 2) ผู้นำท้องถิ่น 3) เจ้าหน้าที่ของรัฐ และ 4) บุคคลจากภายนอก ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543 : 7)²³ ได้สรุปปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมไว้ 3 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยเกี่ยวกับกลไกของรัฐ ทั้งในระดับนโยบาย การดำเนินการ และการปฏิบัติที่เอื้ออำนวย หรือสร้างช่องทางการมีส่วนร่วมของประชาชนจำเป็นที่จะต้องทำให้การพัฒนาเป็นระบบเปิดที่มีความเป็นประชาธิปไตย มีความโปร่งใส รับฟังความคิดเห็นของทุกฝ่ายและตรวจสอบได้
  2. ปัจจัยด้านประชากร มีความสำนึกต่อปัญหาและประโยชน์ร่วมกัน มีเวลาที่จะเข้าร่วมในกิจกรรม ไม่รู้สึกกระทบกระเทือนต่อตำแหน่ง หน้าที่ หรือสถานะทางสังคมมีสำนึกต่อความสามารถและภูมิปัญญาในการจัดการปัญหา ซึ่งเป็นผลจากประสบการณ์ และการเรียนรู้ รวมทั้งมีการสร้างพลังเชื่อมโยงในรูปองค์กรชุมชน
  3. ปัจจัยด้านนักพัฒนา และองค์กรพัฒนา มีบทบาทในการกระตุ้นส่งเสริมเอื้ออำนวยกระบวนการพัฒนา สนับสนุนข่าวสารและทรัพยากร ตลอดจนร่วมเรียนรู้กับสมาชิกชุมชน
- สรุปได้ว่า ปัจจัยการมีส่วนร่วมสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ปัจจัยคือ 1) ปัจจัยภายใน ประกอบด้วย ประชาชนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน องค์กรชุมชน และ 2) ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย นโยบายหรือกลไกของภาครัฐ องค์กรพัฒนาจากภายนอก ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เป็นกลไกที่ส่งผลถึงระดับการมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนว่าประสบความสำเร็จมากหรือน้อยเพียงใด

²² Cohen, J. and N.T. Uphoff. "Participation's Place in Rural Development Seeking Clarify Through Specificity World Development 8 (March 1980), pp. 219.

²³ ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา กรุงเทพมหานคร : สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.

2.4.5 ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน ²⁴

- เพิ่มคุณภาพการตัดสินใจ ช่วยให้เกิดการพิจารณาทางเลือกใหม่ ทำให้การตัดสินใจรอบคอบขึ้น
- การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา เมื่อการตัดสินใจนั้นได้รับการยอมรับ จะช่วยลดความขัดแย้งระหว่างการนำไปปฏิบัติ
- การสร้างฉันทามติ ลดความขัดแย้งทางการเมือง และเกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจของรัฐ
- การเพิ่มความง่ายในการนำไปปฏิบัติ สร้างให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และมีความกระตือรือร้นในการช่วยให้เกิดผลในทางปฏิบัติ
- การมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นสามารถลดการเผชิญหน้าและความขัดแย้งที่รุนแรงได้
- ช่วยทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐมีความใกล้ชิดกับประชาชนและไวต่อความรู้สึกห่วงกังวลของประชาชน และเกิดความตระหนักในการตอบสนองต่อความกังวลของประชาชน
- การพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน ถือว่าเป็นการให้การศึกษาชุมชน เพื่อเรียนรู้กระบวนการตัดสินใจ และเป็นเวทีฝึกผู้นำชุมชน
- ช่วยให้ประชาชนสนใจประเด็นสาธารณะมากขึ้น เป็นการเพิ่มทุนทางสังคม และช่วยเสริมสร้างให้ประชาชนเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้นสอดคล้องกับการปกครองตามหลักประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

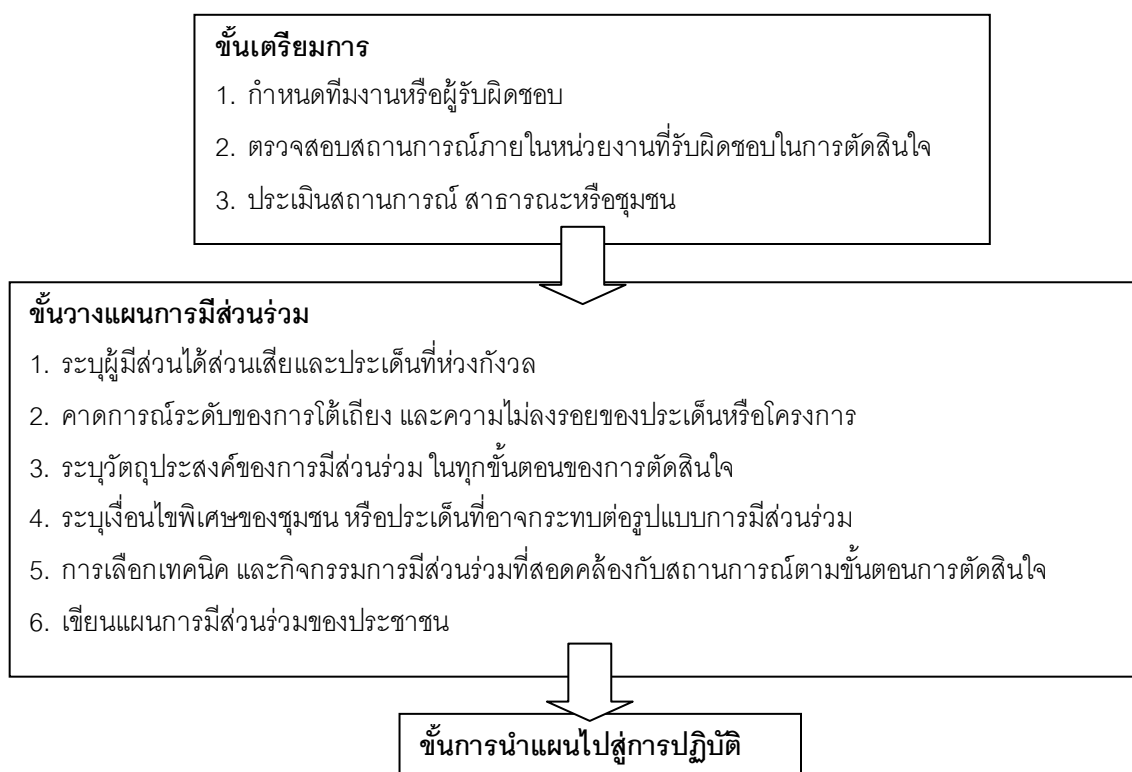
2.4.6 ขั้นตอนการวางแผนการมีส่วนร่วมของประชาชน ²⁵

การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีประสิทธิผล ควรมีการวางแผนซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลัก คือ

²⁴ วันชัย วัฒนศัพท์ (แปลและเรียบเรียง), คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน (เนทนูรี : สถาบันพระปกเกล้า, 2544) หน้า 25-28.

²⁵ เรื่องเดียวกัน หน้า 25-28.

แผนภูมิที่ 4 ขั้นตอนของการวางแผนการมีส่วนร่วมของประชาชน

โคเฮนและอัฟฮอฟ (Cohen and Uphoff, 1980: 219-222)²⁶ ที่กล่าวว่าขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาโดยทั่วไปนั้น แบ่งออกเป็น 4 ลักษณะคือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Participation in Decision making)

เป็นขั้นตอนของการเริ่มต้นการมีส่วนร่วม ซึ่งจะต้องมีการกำหนดระดับของการมีส่วนร่วม กำหนดวิธีการเข้ามีส่วนร่วมและตัวบุคคลที่จะเข้ามามีส่วนร่วม ในขั้นตอนของการตัดสินใจนี้ ถือได้ว่าเป็นการร่วมตัดสินใจหรือการกำหนดรายละเอียดของสิ่งที่จะดำเนินการประกอบด้วย 3 ขั้นตอนคือ

1.1 ริเริ่มตัดสินใจ (Initial decision) เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญเพราะเป็นการระบุประเด็นปัญหาเพื่อการแก้ไข ซึ่งชุมชนหรือผู้นำชุมชนควรมีบทบาทในขั้นตอนนี้ เพราะเป็นผู้ที่รู้ข้อมูลในพื้นที่ได้ดีที่สุด

²⁶ Cohen, J. and N.T. Uphoff. "Participation's Place in Rural Development Seeking Clarify Through Specificity World Development 8 (March 1980), pp. 219 -222.

1.2 ดำเนินการตัดสินใจ (Ongoing decision) เกิดขึ้นหลังขั้นตอนการริเริ่มตัดสินใจ เพื่อพิจารณาถึงความต้องการที่แท้จริง และจัดลำดับความสำคัญ

1.3 ตัดสินใจปฏิบัติการ (Operational decision) เป็นการเข้ามามีส่วนร่วมของ ชุมชน ซึ่งอาจเป็นกลุ่มอาสาสมัคร กลุ่มแม่บ้าน ดำเนินการประชุม คัดเลือกผู้นำ วาระการประชุม เป็นต้น ซึ่งกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ต้องพิจารณาถึงภูมิหลังทางสังคม เศรษฐกิจ ระยะเวลา การอยู่อาศัยในชุมชน ฯลฯ ซึ่งจะมีอิทธิพลเกี่ยวเนื่องต่อผลสำเร็จของการดำเนินงาน กล่าวโดยสรุปได้ว่า ขั้นตอนการตัดสินใจเป็นขั้นตอนที่ต้องการสร้างเวทีให้ชุมชนแสดงความคิดเห็นต่อปัญหาหรือ ความต้องการอย่างแท้จริง และเป็นการหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้า เมื่อเกิดความขัดแย้ง การมีส่วนร่วม ในขั้นตอนนี้จะเปิดโอกาสให้กลุ่มที่เกิดความเห็นขัดแย้งแสดงความต้องการของกลุ่มตน สามารถที่จะสร้างข้อตกลง และการยอมรับกันระหว่างกลุ่ม การมีส่วนร่วมของชุมชนตั้งแต่เริ่มต้น จะลดการเผชิญหน้ากันอย่างรุนแรงที่อาจจะเป็นไปได้รวมทั้งสร้างความชอบธรรมในการตัดสินใจ ของรัฐ

2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Participation in Implementation)

การที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ โดยการร่วมแรง ร่วมสมทบ ค่าใช้จ่าย ร่วมสมทบวัสดุอุปกรณ์ และร่วมให้ข้อมูลข่าวสารที่จำเป็น รวมถึงลดจนถึงการเข้าร่วม เป็นส่วนหนึ่งของคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการหรือองค์กรชุมชนดังที่กล่าว มาแล้ว หรือร่วมในการบริหารงานหรือการประสานงาน เป็นต้น ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ

2.1 การสนับสนุนด้านทรัพยากร (Resources contribution) อาจอยู่ในรูปของการ สนับสนุนด้วยแรงงาน เงิน วัสดุอุปกรณ์ รวมถึงข่าวสาร เป็นต้น แต่สนับสนุนด้านทรัพยากรนี้ควร เป็นไปอย่างอิสระโดยไม่มีการบังคับ

2.2 การบริหารและการประสานขอความช่วยเหลือ (Participation in administration and coordination) อาจจะเป็นลูกจ้างโครงการ ที่ปรึกษาโครงการ คณะกรรมการ โครงการ เป็นต้น

ในส่วนนี้จะก่อให้เกิดการพึ่งพาตนเองของคนในชุมชน ขณะเดียวกัน เมื่อต้องการความช่วยเหลือ จากภาครัฐก็สามารถประสานความร่วมมือแลกเปลี่ยนข้อมูลปัญหาข้อจำกัดที่อาจมีผลกระทบต่อ โครงการได้ด้วย

2.3 การมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ (Enlistment) เป็นการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเฉพาะด้านหรือเป็นการให้ความร่วมมือเพื่อป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นตามมาในชุมชน

กล่าวได้ว่าขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานจะต้องมีรูปแบบการบริหารจัดการ ซึ่งต้องอาศัยองค์การที่จะเข้ามาทำหน้าที่ประสานประโยชน์ระหว่างรัฐและชุมชน ซึ่งการเข้าเป็นสมาชิกขององค์การการท่องเที่ยวในชุมชนก็จะสร้างความรู้สึกร่วมกันที่ต้องการจะเห็นความก้าวหน้าขององค์การการท่องเที่ยวในชุมชนก็จะสร้างความรู้สึกร่วมกันที่ต้องการจะเห็นความก้าวหน้าขององค์การที่ตนเองได้ร่วมสนับสนุนทั้งทางแรงงาน เงินทุน เวลา และเมื่อมีการเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นก็ผลักดันให้องค์กรดำเนินต่อไป ผลประโยชน์ที่ได้ก็จะตกอยู่กับชุมชนและต่อตนเอง

3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Participation in Benefits) เป็นการเข้าร่วมในผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาซึ่งได้แก่

3.1 ผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ (Material benefit) เป็นผลประโยชน์ที่จะเกิดแก่สมาชิกของชุมชนแต่ละคน เช่น มีรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตที่เพิ่มขึ้นมีทรัพย์สินหรือเงินออมเพิ่มขึ้น เป็นต้น

3.2 ผลประโยชน์ทางด้านสังคม (Social benefit) ได้แก่ สร้างจิตสำนึกของการทำงานร่วมกัน เกิดความภูมิใจในความเป็นเจ้าของร่วมกันในชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนให้ดีขึ้น เช่น โรงเรียน สถานือนามัย เป็นต้น

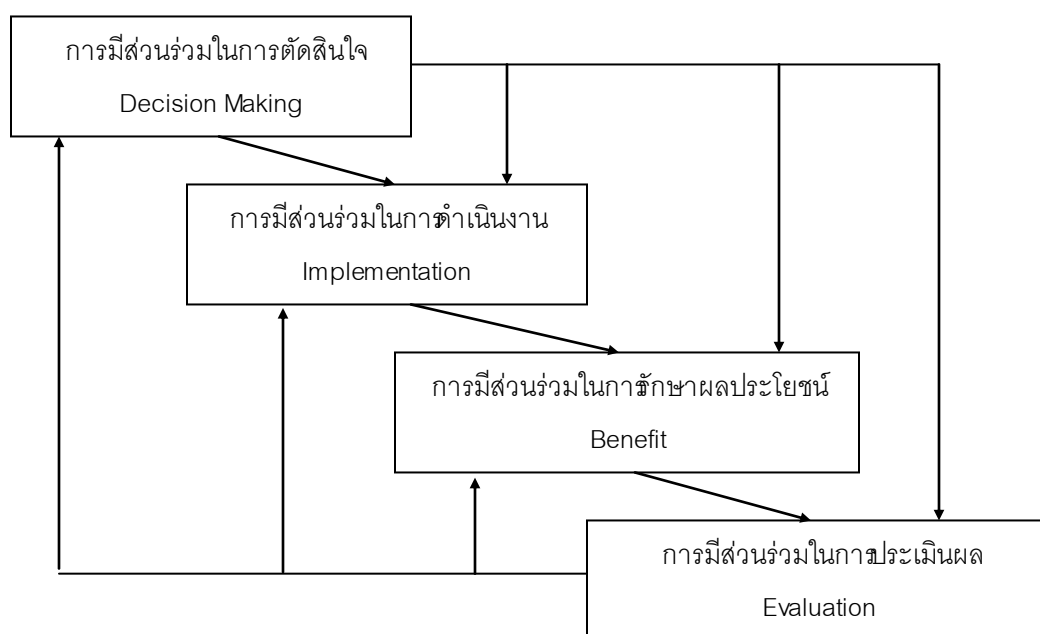
3.3 ผลประโยชน์ส่วนบุคคล (Personal benefit) เป็นผลประโยชน์ทางด้านจิตใจ ความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการตัดสินใจ

จะเห็นได้ว่า ขั้นตอนการรับผลประโยชน์เป็นขั้นตอนหนึ่งที่สำคัญที่สุด เพราะการจัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม ซึ่งต้องอาศัยระบบขององค์กรที่มีความโปร่งใส จะทำให้ชุมชนเกิดความเชื่อถือและเต็มใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมต่อไป เพราะเห็นถึงประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับ ดังนั้นหากตนเองเข้ามามีส่วนร่วมมากเท่าใด ก็สมควรที่จะได้รับผลประโยชน์มากเท่านั้น ซึ่งการจัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมก็จะเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Participation in Evaluation) เป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชน รวมถึงนักท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลทั้งประเด็นความสำเร็จ และล้มเหลวของกิจกรรม โดยอาจดำเนินการผ่านกระบวนการทางการเมืองหรือสื่อสารมวลชนต่างๆ

นั่นคือขั้นตอนการประเมินผลเป็นขั้นตอนที่จะตรวจสอบผลการดำเนินงาน เพื่อค้นหาหรือเสนอแนะข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้น และนำมาปรับปรุงแก้ไขต่อไปอย่างไรก็ตามหากขาดขั้นตอนนี้ไปชุมชนก็ไม่มีช่องทางที่จะเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหา ทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ได้รับการดูแลจนสร้างความเบื่อหน่ายและความเข้าใจผิดจนนำไปสู่ความขัดแย้งจนเกิดการถอนตัวของชุมชนบางส่วนออกจากกระบวนการการมีส่วนร่วมในที่สุด

แผนภูมิที่ 5 วงจรการมีส่วนร่วมตามแนวคิดของ Cohen และ Uphoff

ที่มา : Cohen และ Uphoff, 1980

จากขั้นตอนการมีส่วนร่วมตามแนวคิดของโคเฮน และอัฟฮอฟ กล่าวได้ว่า ขั้นตอนการมีส่วนร่วมไม่ได้เกิดขึ้นตามลำดับขั้นอย่างเป็นเส้นตรง (Linear) ที่เมื่อหมดกระบวนการแล้วสิ้นสุดลง แต่ในทางกลับกันในแต่ละขั้นตอนมีความสัมพันธ์กันเองที่เป็นระบบ พบว่ามีความยืดหยุ่นเป็นอย่างสูง เช่น สามารถที่จะประเมินผลในแต่ละขั้นตอนได้ตลอดเวลา โดยไม่จำเป็นต้องดำเนินไปจนถึงขั้นตอนสุดท้าย หรือเสร็จสิ้นโครงการนั้น เป็นต้น ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในขณะนั้นที่มี

รูปแบบที่ต่างกันออกไป ซึ่งในแต่ละขั้นตอนก็มีระดับของการมีส่วนร่วมที่ต่างกันออกไป ที่จะส่งผลต่อความสำเร็จของการมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนนั้น

2.5 แนวความคิดและทฤษฎีการบูรณาการ

2.5.1 ความหมายของการบูรณาการ

ประเวศ วะสี (2544) “การเรียนรู้แบบองค์รวมหรือบูรณาการจะทำให้คนมีความสมบูรณ์มากขึ้น มีความรู้ที่มีความหมายมากขึ้น”

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546) ได้ให้ความหมายว่าการบูรณาการก็คือการผนวกการประสาน การเติมเต็มการเชื่อมโยง การรวมกัน ร่วมกัน เป็นต้น ทฤษฎีการบูรณาการในทางการเมือง มุ่งที่จะทำให้องค์การระหว่างประเทศเป็นเสมือนครอบครัวใหญ่ครอบครัวหนึ่ง โดยมีประเทศสมาชิกเปรียบเสมือนสมาชิกในครอบครัวเดียวกัน แนวความคิดของทฤษฎีบูรณาการนี้อาจจะเทียบได้กับแนวความคิดเกอไมน์ชาฟ ของสังคมวิทยา หมายถึง ลักษณะสังคมที่เน้นความสำคัญของการที่สมาชิกในสังคมมีความใกล้ชิดสนิทสนมเป็นกันเอง เน้นความเคร่งครัดในขนบธรรมเนียมประเพณีและค่านิยมของชุมชน

ชูเมคเคอร์ (Shoemaker) (2544) “ การขจัดเส้นแบ่งเขตเนื้อหาวิชาทั้งหลาย โดยการผนวกเนื้อหาวิชาหลาย ๆ ส่วนของหลักสูตรเข้าด้วยกันให้มีความเชื่อมโยงกันอย่างมีความหมาย เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนเนื้อหาอย่างกว้าง ๆ มีการพึ่งพากันและกันเกี่ยวข้องกับร่างกาย ความคิด ความรู้สึก ความสามารถในการวินิจฉัย การเรียนรู้โดยการสัมผัสของผู้เรียนในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความรู้และให้ความเข้าใจมากกว่าการเรียนรู้ที่ได้รับการพิจารณาตรวจสอบเป็นส่วน ๆ ที่แยกจากกัน”

Gusztav Names (2005) ได้ใช้แนวคิดของการบูรณาการเพื่อเสนอทางออกของระบบการบริหารจัดการของรัฐที่เป็น Top-Down มาเป็น Bottom-up ดังที่ปรากฏในงานของเขาคือ Integrated development the concept and its operation เขากล่าวว่าการบูรณาการสามารถกระทำได้ทั้งการบูรณาการโดยนำสิ่งที่มีอยู่จริงมาบูรณาการ (Factual integration) หรือการบูรณาการความคิด (Conception integration)

สุนันทา สุนทรประเสริฐ (2544) การบูรณาการ หมายถึง การนำเอาศาสตร์สาขาวิชาต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมาเชื่อมโยงผสมผสานหลอมรวมความรู้เข้าด้วยกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยเน้นที่องค์รวมของเนื้อหามากกว่าองค์ความรู้ของการบูรณาการ

2.5.2 ขั้นตอนการบูรณาการ

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546) ได้เสนอในวิธีคิดแบบบูรณาการไว้อย่างน่าสนใจคือ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน

ขั้นที่ 1 ถอดกรอบ เพื่อที่จะให้หลุดจากกับดักทางความคิด ทางวัฒนธรรม ทางความรู้ ทางประสบการณ์ เป็นต้น

ขั้นที่ 2 ขยายกรอบ โดยอาศัยฐานแนวคิดในเรื่อง องค์รวม สหวิทยาการ คิดโดยวิธีอุปนัย การมองประสานข้ามตรงข้าม และมองแบบทุกฝ่ายชนะ

ขั้นที่ 3 คຸມกรอบ ซึ่งเป็นขั้นกลับมาบูรณาการอีกครั้ง

John Ditch (2002) ได้สรุปเงื่อนไขความสำเร็จของการบูรณาการสวัสดิการของชุมชนในระดับนโยบายคือ

1. ผู้ดำเนินกิจกรรมหลักและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
2. เป้าประสงค์
3. ทรัพยากร
4. กระบวนการและแนวทางการทำงาน
5. ผลกระทบ ผลผลิต และวิวัฒนาการ

2.6 สรุปบททบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมามีผู้วิจัยใช้เกณฑ์ในการคัดเลือกงานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องจากงานวิจัยที่มีเกี่ยวข้องกับเวียงกุมกาม ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิจัย

สร้อยศรี อ่องสกุล²⁷ ทำการศึกษาเรื่อง เวียงกุมกาม การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในล้านนา สร้างเมื่อ พ.ศ.1837 เวียงกุมกามสร้างก่อนเชียงใหม่ 2 ปี เวียงกุมกามตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 5 กิโลเมตร ภายใต้ฐานะเวียงบริวาร เวียงกุมกามมีความสำคัญและความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเชียงใหม่อย่างมาก จึงปรากฏเรื่องราวของเวียงกุมกามตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ร่องรอยของคันดิน กำแพงเวียง คูน้ำ โบราณวัตถุ และโบราณสถาน โดยเฉพาะภายหลังการขุดแต่งซากโบราณสถานของกรมศิลปากรหน่วยที่ 4 ในปี พ.ศ.2527 ได้พบหลักฐานของเวียงกุมกามและได้เริ่มมีการเผยแพร่ในวงการศึกษาการจนถึงปัจจุบัน

²⁷ สร้อยศรี อ่องสกุล เวียงกุมกาม การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในล้านนา 2536.

สร้อยดี อ่องสกุล²⁸ ทำการศึกษาเรื่อง ชุมชนโบราณในแอ่งเชียงใหม่ – ลำพูน (Ancient Communities in the Chiang Mai – Lamphun Basin) ก่อนกำเนิดเวียงกุมกามบริเวณวัดกานโถม หรือวัดช้างค้ำ ในเวียงกุมกามเป็นชุมชนโบราณสมัยหริภุญไชยมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 17 ชุมชนดังกล่าวมีฐานะมีฐานะเป็นหมู่บ้านแห่งหนึ่งที่เกิดขึ้นตรงต่อการปกครองของเมืองหริภุญไชย เพราะพบร่องรอยวัฒนธรรมหริภุญไชย เวียงกุมกามสร้างขึ้นในสมัยพญามังรายทรงประสงค์จะสร้างราชธานีแห่งใหม่แทนที่เวียงหริภุญไชย สถานที่สร้างเวียงกุมกามมีความเหมาะสมกับการขยายตัวของสังคมเมืองขณะนั้นเพราะมีทำเลที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ เวียงกุมกามถูกสร้างขึ้นท่ามกลางสภาวะแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมหริภุญไชย จากการศึกษาพบว่าผังเวียงกุมกามเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า รูปแบบดังกล่าวได้รับแนวคิดการสร้างเวียงตามแบบหริภุญไชย

สุรพล ดำริห์กุล²⁹ ทำการรวบรวมบทความทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี สังคม และ วัฒนธรรมล้านนาและได้พบร่องรอยของเวียงกุมกามปรากฏอยู่ในเขตพื้นที่ตำบล ท่าวังตาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ไปทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ 5 กิโลเมตรเศษ ลักษณะที่ตั้งและรูปแบบของเวียงกุมกามนั้น จากการศึกษาภาพถ่ายทางอากาศและจากการสำรวจ ร่องรอยของคูน้ำคันดินที่เป็นกำแพงเวียงโบราณที่เหลืออยู่พบว่า เวียงกุมกามมีผังรูป สี่เหลี่ยมผืนผ้ามีความยาว 850 เมตร ไปตามแนวทิศตะวันตกเฉียงใต้สู่ตะวันออกเฉียงเหนือ และ กว้าง 600 เมตร ตัวเมืองยาวตามลำน้ำปิงสายเดิมที่เคยไหลในทางด้านทิศตะวันตกของเมือง เวียงกุมกามจะตั้งอยู่บนฝั่งทิศตะวันตกหรือฝั่งเดียวกับตัวเมืองเชียงใหม่ แต่เนื่องจากกระแสของ แม่น้ำปิงเปลี่ยนทิศทาง จึงทำให้เวียงกุมกามเปลี่ยนมาตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ที่เป็นอยู่ปัจจุบัน ช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงกระแสน้ำดังกล่าวคาดว่าน่าจะอยู่ในพุทธศตวรรษที่ 23 การเปลี่ยนแปลงครั้งนั้นได้ทำให้เกิดน้ำท่วมเวียงกุมกามครั้งใหญ่จนเวียงกุมกามล่มสลาย

²⁸ สร้อยดี อ่องสกุล ชุมชนโบราณในแอ่งเชียงใหม่ – ลำพูน (Ancient Communities in the Chiang Mai – Lamphun Basin) 2543.

²⁹ สุรพล ดำริห์กุล แผ่นดินล้านนา (รวบรวมบทความทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี สังคมและวัฒนธรรมล้านนา) 2545.

วรรณศิลป์ พีระพันธุ์³⁰ แผนที่มีรุดกทางวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสาคร เป็นหนึ่งในมาตรการในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม โดยมีพื้นฐานมาจากแนวคิดเรื่องการอนุรักษ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต โดยผ่านกระบวนการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมอันมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง แผนทีสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เป็นขั้นตอนเริ่มต้นของการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ซึ่งเป็นขั้นตอนอันสำคัญที่ช่วยให้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนมีผลเป็นรูปธรรมมากขึ้น เป็นการกระตุ้นให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตน อันสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนและหลักการกระจายอำนาจที่ท้องถิ่นมีการกำหนดทิศทางในการพัฒนาพื้นที่ของตน โดยแผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมสามารถนำไปใช้ได้ 4 แนวทางคือ

1. เป็นระบบฐานข้อมูลแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความถูกต้อง เป็นข้อมูลอ้างอิงระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบ เพื่อประยุกต์ใช้ในกระบวนการวางแผนอนุรักษ์พัฒนา
2. เป็นกลไกและเครื่องมือในการตรวจสอบเฝ้าระวังการพัฒนาเมืองที่ไม่เหมาะสม และตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงที่จะทำลายคุณค่าความสำคัญของพื้นที่ชุมชน
3. เป็นเครื่องมือส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการวางแผนท้องถิ่น และบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น
4. เป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าความสำคัญของพื้นที่ เพื่อสร้างการรับรู้สาธารณะ อันจะนำไปสู่การสร้างพันธมิตรและพันธกิจร่วมกันของทุกภาคส่วนในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชุมชนต่อไปในอนาคต

ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐิ (2552)³¹ ได้กล่าวถึงสถาปัตยกรรมและชุมชนประวัติศาสตร์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า และเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สามารถนำมาสร้างประโยชน์เพื่อสังคมปัจจุบันได้ การดำเนินการอนุรักษ์และการจัดการสถาปัตยกรรมและชุมชน จึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับบุคคลในสาขาอาชีพต่างๆ ทั้งที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงและประชาชนทั่วไป

³⁰ วรรณศิลป์ พีระพันธุ์ แผนที่มีมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนอัมพวา 2550.

³¹ ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐิ การอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมและชุมชน 2552.

สุชิน แสงละออ³² ได้ทำการศึกษาคำกรณมีส่วนร่วมนของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนยี่สาร จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่าประชาชนในชุมชนยี่สารมีระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในชุมชนอย่างไรในขั้นตอนการตัดสินใจประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมอยู่ในระดับที่น้อย ในขั้นตอนการดำเนินงานประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมอย่างปานกลาง ในขั้นตอนการรักษาผลประโยชน์ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมอยู่ระดับน้อยและขั้นตอนการประเมินผลประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมอยู่น้อยซึ่งผลจากระดับการมีส่วนร่วมซึ่งมีอยู่ในระดับน้อย ซึ่งผลจากระดับการมีส่วนร่วมซึ่งอยู่ในระดับน้อยมีผลทำให้องค์กรชุมชนขาดความเข้มแข็ง ผลประโยชน์ที่ได้จากการจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในชุมชนยี่สารในปัจจุบันพบว่า ในด้านเศรษฐกิจพบว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นแต่ยังมีการกระจายรายได้ที่ไม่ทั่วถึง ในด้านสังคมพบว่าการจัดการการท่องเที่ยวทำให้เกิดการอนุรักษ์ประวัติศาสตร์โบราณสถาน ประเพณีและวัฒนธรรม สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนประกอบด้วยปัจจัยภายใน ซึ่งได้แก่ ประชาชนในท้องถิ่น ผู้นำชุมชน องค์กรชุมชนองค์การบริหารส่วนตำบล วัฒนธรรมชุมชน และปัจจัยภายนอกซึ่งได้แก่ นโยบายและแผนในการพัฒนาการมีส่วนร่วม รวมถึงความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอกชุมชน

กฤชภาพ แก้วจันดี³³ ได้ศึกษาการบริหารจัดการชุมชนย่านถนนสายไม้ เขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร โดยพบว่าย่านถนนสายไม้ที่ความเป็นมาที่ยาวนาน โดยเริ่มตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เมื่อเกิดการขยายตัวของเมืองขึ้นไปสู่ชั้นนอกออกมาตั้งถิ่นฐานจนกลายเป็นย่านที่ทำธุรกิจเครื่องเรือนแบบครบวงจร เนื่องจากการพัฒนาของบทบาทของย่านในแต่ละช่วงส่งผลให้เกิดการบริหารจัดการขึ้นภายในย่าน โดยเริ่มจากการบริหารจัดการของชุมชนซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัย 3 อย่าง ได้แก่ ปัจจัยทางด้านความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ปัจจัยทางด้านการสนับสนุนจากภาครัฐ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน จากปัจจัยเหล่านี้ทำให้การบริหารจัดการของชุมชนย่านถนนสายไม้ได้มีการปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการให้เกิดความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ

³²สุชิน แสงละออ :การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนยี่สาร จังหวัดสมุทรสงคราม ปรินฤณามหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย2551.

³³กฤชภาพ แก้วจันดี :การบริหารจัดการชุมชนย่านถนนสายไม้ เขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร ปรินฤณามหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย2551.

จิรพันธ์ ทองเจริญ³⁴ ได้ศึกษาการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนไทยใหญ่ บ้านปางหมู จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของผู้คนที่ยังคงรักษา มรดกทางวัฒนธรรมไทยใหญ่ดั้งเดิมที่มีคุณค่าในชุมชนเอาไว้จากวิถีชีวิตของผู้คนที่ผูกพันกับ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายใต้ระบบนิเวศชุมชน รวมทั้งรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ลักษณะทางด้านสถาปัตยกรรมไทยดั้งเดิมที่มีอยู่ในพื้นที่ชุมชน ซึ่งผู้คนที่ อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนได้ใช้กระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นกลไกในการขับเคลื่อน กิจกรรมต่างๆ เพื่อสืบทอดและรักษามรดกทางวัฒนธรรมไทยใหญ่ โดยมีองค์กรชุมชนเป็นสถาบัน หลักในการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านั้นให้คงอยู่

2.7 การกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย

จากแนวความคิดที่ได้ศึกษามาข้างต้น ได้นำแนวความคิดทฤษฎีการบริหารจัดการของ POSDCoRB Model คือการใช้ศาสตร์และศิลป์ที่นำเอาทรัพยากรบริหาร เช่น คน เงิน วัสดุสิ่งของ และการจัดการมาประกอบการตามกระบวนการบริหารจัดการ และทฤษฎีการบริหารจัดการเมือง เก้าของ ICOMOS THAILAND มาศึกษาเพื่อกำหนดกรอบแนวความคิดของการบริหารจัดการ มรดกทางวัฒนธรรม และ องค์ประกอบของการจัดการ ตามกระบวนการบริหาร (process of administration) เช่น POSDCoRB Model ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ และทฤษฎีการมีส่วนร่วม ของ Amstein คือทฤษฎีบันได 8 ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม โดยสามารถ จำแนกระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชน (Ladder of Citizen Participation) ออกเป็น 3 ระดับ คือ

ขั้นพื้นฐาน วัตถุประสงค์ของการจัดการให้มีส่วนร่วม เป็นเพียงการให้ความรู้แก่ ประชาชนเท่านั้น ซึ่งกล่าวได้ว่าประชาชนไม่มีส่วนร่วมเลย

ขั้นกลาง กลุ่มคนจะมีส่วนร่วมมากขึ้นในการให้ข้อมูล และคำปรึกษา แต่ยังไม่ มีอำนาจในการตัดสินใจ

---

³⁴จิรพันธ์ ทองเจริญ :การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนไทยใหญ่ บ้านปางหมู จังหวัดแม่ฮ่องสอน
ปริญญาโทบริหารบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย2552.

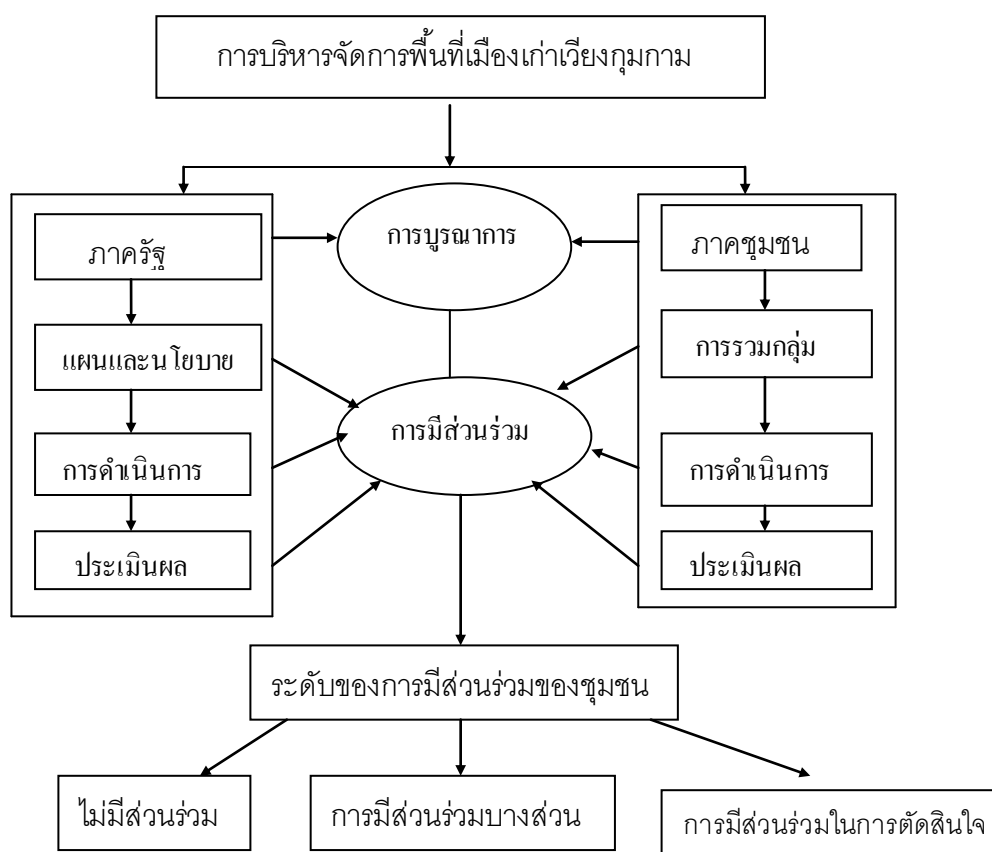
ขั้นสุดท้าย เป็นการมีส่วนร่วมที่ประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจ และดำเนินการ เป็นการกระจายอำนาจ โดยไม่ควบคุมประชาชน ซึ่งถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน โดยการร่วมแรง ร่วมสมทบค่าใช้จ่าย ร่วมสมทบวัสดุ อุปกรณ์ และร่วมให้ข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นหรือร่วมในการบริหารงานหรือการประสานงาน ซึ่งระกอบด้วย 3 ขั้นตอนคือ 1. การสนับสนุนด้านทรัพยากร 2. การบริหารและการประสานขอความช่วยเหลือ 3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ กล่าวได้ว่าขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการดำเนินการจะต้องมีรูปแบบการบริหารจัดการซึ่งต้องอาศัยองค์การที่จะเข้ามาทำหน้าที่ประสานประโยชน์ระหว่างรัฐและชุมชนและขั้นตอนการประเมินผลเป็นขั้นตอนที่จะตรวจสอบผลการดำเนินงาน เพื่อค้นหาหรือเสนอแนะข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้น และนำมาปรับปรุงแก้ไขต่อไป หากขาดขั้นตอนนี้ไปชุมชนก็ไม่มีช่องทางที่จะเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหา

โดยนำทฤษฎีที่ศึกษามาข้างต้น เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามและวัดระดับประเมินผลการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริการจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม แต่การมีส่วนร่วมนั้นไม่สามารถเกิดขึ้นได้แต่ต้องมีปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม โดยแบ่งได้เป็น 2 ปัจจัยได้แก่ ปัจจัยภายใน คือ ชาวบ้านในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม และหน่วยงานเอกชน และปัจจัยภายนอก คือ หน่วยงานของภาครัฐในการกำหนดมาตรการในการบริหารจัดการในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม ซึ่งปัจจัยที่กล่าวมานี้มีผลและอิทธิพลต่อระดับการมีส่วนร่วม โดยขั้นตอนการมีส่วนร่วมสามารถแบ่งออกเป็น 3 ระดับใหญ่ คือ 1. ระดับไม่มีส่วนร่วม (Non-participation) 2. ระดับการมีส่วนร่วมบางส่วน (Degree of Tokenism) 3. ระดับที่ประชาชนมีอำนาจตัดสินใจ (Citizen Control) โดยตัวชี้วัดนี้จะเป็นตัวแปรในการกำหนดค่าของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม ตัวชี้วัดระดับการมีส่วนร่วมแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ ตัวชี้วัดในเชิงปริมาณ และตัวชี้วัดในเชิงคุณภาพ

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกับผู้วิจัยได้นำมาสรุปและกำหนดกรอบแนวคิดสำหรับในการวิจัยในครั้งนี้ดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 6 กรอบแนวคิดในงานวิจัย

ที่มา: ผู้วิจัย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ เป็นงานวิจัยที่ศึกษาการบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีภาครัฐและภาคชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการทำกิจกรรมต่างๆหรือดำเนินการในพื้นที่เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการที่มีการบูรณาการ การมีส่วนร่วมของภาครัฐและภาคชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้คำตอบตรงตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยอย่างเป็นระบบ ซึ่งมีวิธีการดำเนินการดังนี้

3.1 ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการ

1. ศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี และทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง (Literature Review) ได้แก่แนวความคิดการบริหารจัดการ แนวความคิดการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม แนวความคิดอนุรักษ์เมืองเก่า แนวความคิด การมีส่วนร่วม แนวความคิดการบูรณาการ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิวัฒนาการและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน เพื่อสร้างกรอบแนวความคิดในการศึกษา (รายละเอียดตามบทที่2)

2. ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมาอันประกอบไปด้วย ลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมประเพณี รวมทั้งสิ่งแวดล้อมชุมชน โดยทำการค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลในด้านต่างๆ จากเอกสารทางวิชาการ ภาพถ่ายทางอากาศ ประกอบกับการสำรวจภาคสนามและสัมภาษณ์บุคคลภายในชุมชน เพื่อทำความเข้าใจกับสภาพทั่วไปของพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

3. ศึกษาการบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามของภาครัฐและภาคชุมชน ในเขตพื้นที่เมืองเก่า เพื่อศึกษานโยบาย การดำเนินการ งบประมาณ เขตพื้นที่รับผิดชอบในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม ปัญหาและอุปสรรคต่างๆในการดำเนินงานหรือกิจกรรมที่มีขึ้นในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม โดยจากการสัมภาษณ์ (ดูแบบสัมภาษณ์ ภาคผนวก หน้า 126) และรวบรวมข้อมูลทางด้านเอกสารวิชาการต่างๆที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จากนั้นสรุปและ

แสดงผลวิเคราะห์ที่ได้ทำการศึกษาดำเนินการบรรยายเชิงพรรณนาประกอบกับ แผนที่ แผนผัง รูปภาพ ถึงแนวทางการบริหารจัดการในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

4. ศึกษาการมีส่วนร่วมของภาครัฐและภาคชุมชนในการบริหารจัดการและการดำเนินกิจกรรมในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนว่ามีความสนใจมากน้อยเพียงใดต่อกิจกรรมที่เกิดขึ้นในเขตพื้นที่เมืองเก่า โดยการสัมภาษณ์ (ดูแบบสัมภาษณ์ ภาคผนวก หน้า126) จากนั้นสรุปและแสดงผลวิเคราะห์ที่ได้ทำการศึกษาดำเนินการบรรยายเชิงพรรณนาประกอบกับ แผนที่ แผนผัง รูปภาพ ถึงแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

5. วิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งหมด นำทฤษฎี และแนวคิดต่างๆ มาประกอบการวิเคราะห์ โดยการจำแนกเป็นหมวดหมู่ (Category) ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา และนำมาวิเคราะห์ควบคู่บริบท (Context) โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) การสัมภาษณ์ และการรวมข้อมูลทางด้านเอกสารวิชาการต่างๆที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จากนั้นสรุปและแสดงผลวิเคราะห์ที่ได้ทำการศึกษาดำเนินการบรรยายเชิงพรรณนาประกอบกับ แผนที่ แผนผัง และรูปภาพ

6. ทำการประมวลผลและสรุปผลการศึกษาดำเนินการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของชุมชน และเสนอแนะแนวทางทำวิจัยต่อไป

3.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2.1 การวิจัยเอกสาร

ในงานวิจัยชิ้นนี้เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิ ที่ได้รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลและรวบรวมข้อมูลที่ได้มีการเก็บและรวบรวมไว้แล้วจากหน่วยงานต่างๆ ซึ่งเป็นข้อมูลเอกสาร และงานวิจัยต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศโดยที่มาของข้อมูลมีดังนี้คือ หอสมุดกลาง สำนักวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักงานแผนและนโยบายสิ่งแวดล้อมกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำนัก ศิลปกรรมที่ 8 เชียงใหม่ ศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม จังหวัดเชียงใหม่ สำนักวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ องค์การบริหารส่วนตำบลท่าวังตาล อำเภอ สารภี จังหวัดเชียงใหม่ มูลนิธิ สถาบันพัฒนาเมือง จังหวัดเชียงใหม่ นำมาสู่การกำหนดกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

รวมถึงนโยบายที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังทำให้ทราบถึงข้อมูลเบื้องต้นภายในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียง
กุมกาม เพื่อเป็นแนวทางในการลงภาคสนามต่อไป

3.2.2 การวิจัยภาคสนาม

เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านปฐมภูมิ ที่ได้จากการลงภาคสนามโดยใช้ วิธีการสัมภาษณ์
(Interview) เพื่อให้ทราบถึงรูปแบบโครงสร้างการบริหารจัดการจากหน่วยงานต่างๆ และ ทำการ
สัมภาษณ์(ดูแบบสัมภาษณ์ ภาคผนวก หน้า 126) เพื่อหาผลสำรวจของการมีส่วนร่วมในชุมชน
เพื่อให้ทราบถึงข้อมูลของการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของชุมชนในปัจจุบัน โดยเก็บ
รวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่ศึกษาของผู้วิจัยเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ผลตาม
วัตถุประสงค์ของงานวิจัยโดยใช้วิธีการดังต่อไปนี้

1. การสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์ของหน่วยงานภาครัฐและภาคชุมชน

เป็นการสนทนาและสัมภาษณ์ของบุคคลทั้งภาครัฐและภาคชุมชนที่มีบทบาทต่อการ
บริหารจัดการและการมีส่วนร่วมในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม โดยตรงแบบเฉพาะเจาะจงตาม
แนวความคิดเห็นของผู้วิจัยที่เลือกการแบ่งสัมภาษณ์ตามองค์ประกอบของการบริหารจัดการใน
เขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม โดยมีประเด็นการในการสัมภาษณ์เกี่ยวกับลักษณะการบริหาร
จัดการภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

การสัมภาษณ์ประชาชนทั่วไป

เป็นการสนทนาและสัมภาษณ์กับชาวบ้านภายในชุมชนโดยทั่วไปเพื่อหาข้อมูลที่มีประโยชน์
ในด้านอื่นๆ เพื่อสร้างความเข้าใจ ต่อชุมชนเวียงกุมกามและข้อมูลที่ได้มาในประเด็นที่
สอดคล้องกับหัวข้อที่ศึกษาจากประชากรในพื้นที่ที่กำหนด

2. การใช้แบบสัมภาษณ์

เป็นเครื่องมือหลักที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ซึ่งแบบสัมภาษณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อ
คำถามสำหรับการวิจัยออกเป็น 12 ข้อ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ข้อที่ 1 เป็นแบบสัมภาษณ์ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งได้แก่ข้อมูล
ทางด้านเศรษฐกิจสังคมของผู้ตอบแบบสอบถาม (Socio Economic) ประกอบด้วย เพศ อายุ
การศึกษา อาชีพ

ข้อที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์ บทบาทความสำคัญส่วนบุคคลและองค์กร การเป็นสมาชิก
ภายในองค์กรระดับท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมภายในชุมชน

ข้อที่ 3 เป็นแบบสัมภาษณ์ของบุคคลหรือองค์กร ที่ได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยสอบถามถึงพื้นที่ความรับผิดชอบและหน้าที่ความรับผิดชอบภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

ข้อที่ 4 เป็นแบบสัมภาษณ์แนวความคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามว่าเป็นอย่างไรและมีแนวทางการพัฒนาอย่างไร

ข้อที่ 5 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับกระบวนการขั้นตอนในการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมหรือพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

ข้อที่ 6 เป็นแบบสัมภาษณ์การดำเนินการ การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามของผู้ที่เกี่ยวข้อง ประชาชนในท้องที่และองค์กรที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ทราบถึงขั้นตอนการดำเนินการบริหารจัดการ และงบประมาณของหน่วยงาน หรือ องค์กรในการบริหารจัดการ

ข้อที่ 7 เป็นแบบสัมภาษณ์ถึงปัญหาและอุปสรรค ในการบริหารจัดการในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามว่าเป็นอย่างไรเพื่อเป็นแนวทางการในการแก้ปัญหาต่อไป

ข้อที่ 8 เป็นแบบสัมภาษณ์ถึงผลการดำเนินการภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม นั้นมีลักษณะอย่างไรและเป็นไปไหนรูปแบบไหนบ้างเพื่อให้ทราบผลการดำเนินงาน

ข้อที่ 9 เป็นแบบสัมภาษณ์ถึงการติดตามผลการดำเนินการบริหารจัดการภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามเพื่อให้ทราบถึงการดำเนินการ รูปแบบ กรอบการทำงานต่างๆของแต่ละหน่วยงาน

ข้อที่ 10 เป็นแบบสัมภาษณ์ถึงการติดต่อประสานงานของหน่วยงานภาครัฐ ภาคชุมชน ชาวบ้าน วัด หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องถึงการประสานงานและผลจากการประสานงานนั้นเป็นอย่างไรบ้างเพื่อที่จะหาการมีส่วนร่วมของแต่ละหน่วยงานว่ามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามอย่างไร

ข้อที่ 11 เป็นแบบสัมภาษณ์ถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามมากน้อยอย่างไรบ้าง

ข้อที่ 12 เป็นแบบสัมภาษณ์คำถามปลายเปิดเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะ และความคาดหวังต่อการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามในอนาคตจะเป็นเช่นไร

3.3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

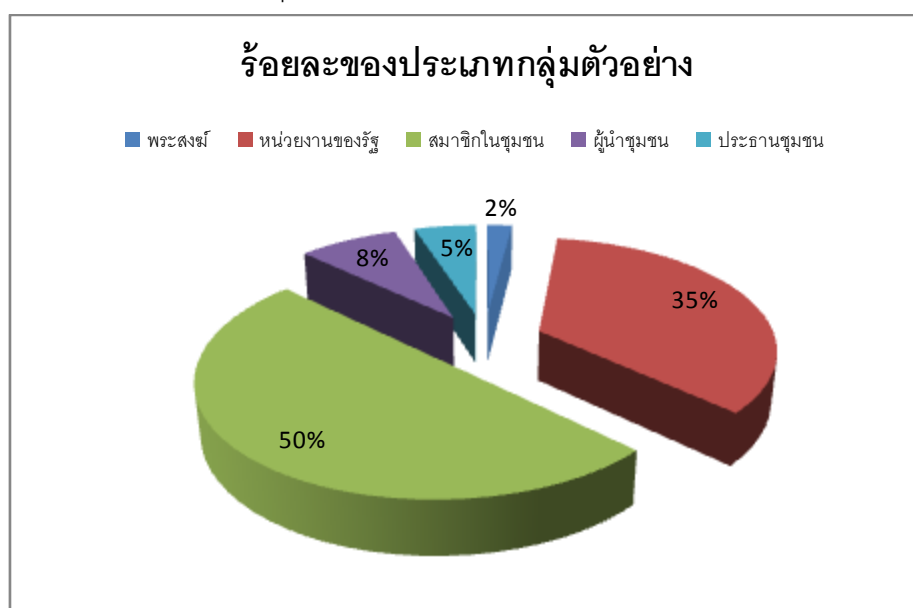
3.3.1 ประชากรที่ใช้ในการศึกษา

จากขอบเขตทางด้านพื้นที่ดังที่กล่าวไปแล้ว จึงทำให้ประชากรที่ผู้วิจัยเลือกใช้ศึกษาในงานวิจัย การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในครั้งนี้ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามหมู่ 11 ตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเขตรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล ท่าวังตาล จำนวน 2,315 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัย คือประชาชนที่อาศัยในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

3.3.2 วิธีการสุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ใช้เทคนิคการเก็บแบบสั มภาษณ์โดย การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 200 คน โดยแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) ซึ่งการคัดเลือกการสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีนี้จะมีลักษณะสำคัญคือต้องเก็บข้อมูลภายใต้เงื่อนไขการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ของประชากร เป้าหมายและเท่าที่จะได้รับความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีนี้เนื่องจากเป็นวิธีการที่เหมาะสมสำหรับการศึกษาที่ต้องการทราบความคิดเห็น ความรู้ประสบการณ์จากบุคคลเฉพาะกลุ่มและชาวบ้านทั่วไปที่อาศัยในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม สามารถเก็บข้อมูลได้ครบทุกลักษณะของประชากร โดยสุ่มตัวอย่างมาเพียงส่วนหนึ่ง เป็นตัวแทนของประชากรทั้งหมดเพื่อนำมาศึกษา

แผนภูมิที่ 7 ร้อยละของประเภทกลุ่มตัวอย่าง

ที่มา:ผู้วิจัย 2553

3.4 การวิเคราะห์ผลและนำเสนอข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาจัดระเบียบข้อมูล โดยการจำแนกเป็นหมวดหมู่ (Category) ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา และนำมาวิเคราะห์ควบคู่บริบท (Context) โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ซึ่งจะนำเสนอในรูปแบบของการสนทนา และสัมภาษณ์ เพื่ออธิบายเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เพื่ออธิบายข้อค้นพบและผลการวิจัย ข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ ซึ่งมาจากการกำหนดวัตถุประสงค์ของงานวิจัยพบว่ามีประเด็นในการหาคำตอบดังนี้

- 1) ศึกษาการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามของภาครัฐและภาคชุมชนในปัจจุบัน
- 2) วิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามในปัจจุบัน
- 3) สรุปปัญหาปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามและเสนอแนะแนวทางการบูรณาการการบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลในงานวิจัยครั้งนี้มี 3 ประเภทด้วยกัน คือ ตรวจสอบเอกสารสนทนาและสัมภาษณ์ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3 การประมวลผล การวิเคราะห์ และการเสนอข้อมูล

วัตถุประสงค์	วิธีการเก็บข้อมูล	วิเคราะห์ข้อมูล
1. การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่า เวียงกุมกาม	1. เอกสาร 2. การ สันทนาและ สัมภาษณ์ ภาครัฐและภาคชุมชน	วิเคราะห์ข้อมูลจากการ ตรวจสอบเอกสารและ จากการ สัมภาษณ์
2. ผลการดำเนินการการบริหาร จัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม	1. การ สันทนาและ สัมภาษณ์ ภาครัฐและภาคชุมชน	วิเคราะห์จากการสัมภาษณ์ผู้ที่ เกี่ยวข้องใช้ต่อการดำเนินการ การบริหารจัดการในพื้นที่เมือง เก่าเวียงกุมกาม
3. ขั้นตอนการมีส่วนร่วม	1. การ สันทนาและ สัมภาษณ์ ภาครัฐและภาคชุมชน	วิเคราะห์จากการสัมภาษณ์ผู้ที่ เกี่ยวข้องต่อการมีส่วนร่วม
4. ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน	1. การ สันทนาและ สัมภาษณ์ ภาครัฐและภาคชุมชน	วิเคราะห์จากการสัมภาษณ์ผู้ที่ เกี่ยวข้องและสำรวจจากแบบ สัมภาษณ์เพื่อหาค่าระดับการ มีส่วนร่วม

ที่มา: ผู้วิจัย 2553

รูปภาพที่ 2 แสดงการเก็บรวบรวมข้อมูลของผู้วิจัย

บทที่ 4

สภาพทั่วไปของเวียงกุมกาม

ในการศึกษา การบริหารจัดการเมืองในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามของภาครัฐและภาค
ชุมชนผู้ศึกษาวิจัยได้ทบทวนเอกสาร รายงานวิจัย โครงการวิจัย เกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา โดยมี
รายละเอียด ดังนี้

4.1 ประวัติศาสตร์และความเป็นมาของเวียงกุมกาม

เวียงกุมกามถูกสร้างขึ้นราว พ.ศ. 1837 หลังจากที่พญามังรายยึดครองหริภุญไชยและ
ประทับที่หริภุญไชยได้ 2 ปี ความหมายของเวียงกุมกาม คือ รักษาบ้านเมืองเวียงกุมกามกำเนิดขึ้น
เพราะพญามังรายทรงประสงค์จะสร้างเมืองหลวงแห่งใหม่แทนที่เมืองหริภุญไชยเพื่อความ
เหมาะสมกับรัฐที่อาณาเขตกว้างขวางขึ้นพญามังรายจึงหาสถานที่สร้างเมืองหลวงขึ้นใหม่โดยให้
เมืองหริภุญไชยมีฐานะเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาขณะที่เมืองหลวงใหม่จะเป็นศูนย์กลางทาง
การค้าและการเมืองซึ่งในการสร้างเมืองหลวง “เวียงกุมกาม ” พญามังรายทรงเลือกหมู่บ้านแห่ง
หนึ่งที่ตั้งอยู่ในบริเวณวัดกานโถมซึ่งมีสภาพเป็นชุมชนที่มีร่องรอยของวัฒนธรรมหริภุญไชย โดย
สันนิษฐานว่าชุมชนดังกล่าวมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 17 ชุมชนบริเวณวัดกานโถมคงมีฐานะเป็น
ชุมชนหมู่บ้านเล็กๆ ไม่มีสภาพเป็นสังคมเมืองโดยมีรูปแบบเป็นเวียงหลังจากที่มีการขยายตัวของ
เมืองหริภุญไชยออกไปรอบแอ่งที่ราบเชิงใหม่ลำพูนอย่างกว้างขวางจนมีสภาพหมู่บ้านเกิดขึ้น
จำนวนมากชุมชนบริเวณวัดกานโถมซึ่งอยู่ห่างจากเมืองหริภุญไชยประมาณ 20 กิโลเมตร จึงมี
ฐานะเป็นหมู่บ้านขึ้นกับหริภุญไชยและมีผู้คนอาศัยอยู่อย่างต่อเนื่องตลอดมาจนกระทั่งสมัย
พญามังรายสร้างเวียงกุมกามพญามังรายทรงเลือกชุมชนหมู่บ้านแห่งนี้ซึ่งเป็นชุมชนโบราณสืบไป
ถึงสมัยหริภุญไชยประมาณพุทธศตวรรษที่ 17 และตั้งอยู่ริมน้ำปิง (ปิงห่าง) มาสร้างเป็นเวียงกุม
กามภายใต้สภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมหริภุญไชยที่ชอบสร้างเมืองริมแม่น้ำโดยเฉพาะในเขตที่
ลุ่มต้ำน้ำท่วมถึงที่เอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ สาเหตุสำคัญของทำเลที่ตั้งที่เหมาะสม
ในการสร้างเวียงกุมกามในพื้นที่ดังนี้³⁵ คือ

³⁵ สรัสวดี อ๋องสกุล, เวียงกุมกาม การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในลุ่มน้ำปิงครั้งที่ 2 (เชียงใหม่: โรงพิมพ์วิ
ทอน ดีไซน์ จำกัด, 2546)

ประการแรก คือ ด้านการคมนาคมเวียงกุมกามสร้างริมแม่น้ำปิงการคมนาคมจึงสะดวกสามารถใช้แม่น้ำปิงเป็นเส้นทางติดต่อกับเมืองต่างๆ ได้และมีโอกาสพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางการค้าแลกเปลี่ยนได้ตั้งนั้นการคมนาคมที่สะดวกจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างเวียงกุมกามและยังสามารถพัฒนาให้ขยายตัวเป็นชุมชนเมืองขนาดใหญ่ได้ในเวลาต่อมาด้วย

ประการที่สอง คือ ด้านการเป็นแหล่งเกษตรกรรมเวียงกุมกามตั้งอยู่ระหว่างกลางของที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์และกว้างขวางสามารถพัฒนาการเกษตรรอบๆ ตัวเมืองขึ้นได้ดีและบริเวณนี้มีแม่น้ำปิงไหลผ่านและยังมีสาขาของแม่น้ำปิงอีกหลายสายที่ไหลผ่านในลักษณะแม่น้ำประสานสายการมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติจำนวนมากทำให้การปลูกข้าวได้ผลดี ดังนั้นบริเวณเวียงกุมกามและบริเวณใกล้เคียงคงไม่มีปัญหาขาดแคลนน้ำ

ประการที่สาม คือ เวียงกุมกามตั้งอยู่ก่อนข้างกลางอาณาจักรล้านนาจึงเป็นตำแหน่งที่เหมาะสมกับการเป็นศูนย์กลางควบคุมหัวเมืองต่างๆ ได้เมื่อแรกเริ่มก่อตั้งพญามังรายทรงสร้างถาวรวัตถุอันเป็นองค์ประกอบสำคัญของเมืองได้แก่เวียงโดยเริ่มจากการขุดคูและก่อกำแพงเวียงเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าพร้อมกับสร้างที่ประทับ “เรือนหลวง ” ภายในกำแพงเวียงและวัดต่างๆ จำนวนมากซึ่งเป็นลักษณะของการสร้างเมืองโดยทั่วไปจากความเชื่อและวิถีชีวิตของผู้คนในสมัยนั้นที่มีความผูกพันกับพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งพญามังรายได้ประทับที่เวียงกุมกามประมาณ พ .ศ. 1837 จนถึง พ.ศ. 1839 ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวนับเป็นสมัยรุ่งเรืองของเวียงกุมกาม เวียงกุมกามมีฐานะเป็นศูนย์กลางทางการเมืองและศูนย์กลางทางการค้าชุมชนบริเวณเวียงกุมกามขยายตัวเป็นสังคมเมืองโดยอาศัยพื้นฐานที่เหมาะสมของที่ตั้งที่อยู่บนเส้นทางคมนาคมและในขณะที่พญามังรายประทับในเวียงกุมกามนอกจากพระองค์จะสร้างเวียงกุมกามขึ้นแล้วยังทรงสร้างตลาดและวัดซึ่งเป็นลักษณะของการสร้างเมืองทั่วไปพญามังรายทรงปกครองดูแลทุกข์สุขของประชาชนในเวียงกุมกามอย่างใกล้ชิดคิดอย่างไรก็ตามเวียงกุมกามมีความสำคัญในฐานะเมืองหลวงในช่วงระยะเวลาไม่นานพญามังรายทรงย้ายเมืองหลวงมาที่เชียงใหม่สาเหตุที่ย้ายมาสร้างเวียงเชียงใหม่ก็เพราะที่ตั้งเวียงเชียงใหม่มีความเหมาะสมกว่าเวียงกุมกามและจากผลการวิจัยของนักธรณีวิทยาทำให้เข้าใจว่าสาเหตุของการย้ายมาสร้างเวียงเชียงใหม่ไม่ใช่เป็นเพราะน้ำท่วมเวียงกุมกามทั้งนี้เพราะเหตุการณ์น้ำท่วมเวียงกุมกามนั้นอยู่ในช่วงสมัยที่พม่าได้เข้ามาปกครองเวียงกุมกามในเวลาต่อมา (พ.ศ. 2101-2317)

4.1.1 เวียงกุมกามในสมัยราชวงศ์มังราย (พ.ศ. 1839-2101)

หลังจากสร้างเมืองเชียงใหม่เป็นเมืองหลวงแล้วเวียงกุมกามก็ได้สิ้นสลายลงคงเป็นชุมชนสืบต่อมาเวียงกุมกามเป็นชุมชนขนาดใหญ่พอสมควร โดยดูจากซากวัดร้างในเวียงกุมกาม ซึ่งมีจำนวนนับสิบวัดและมีร่องรอยการซ่อมแซมของเดิมซึ่งแสดงถึงความเป็นชุมชนสืบมาอย่างต่อเนื่องจนสิ้นสมัยราชวงศ์มังรายเนื่องจากเวียงกุมกามที่ตั้งอยู่ใกล้เมืองเชียงใหม่จึงอยู่ภายใต้การปกครองโดยตรงของกษัตริย์และมีฐานะเป็นเวียงบริวารกษัตริย์และพระญาติวงศ์เสด็จไปประทับพักผ่อนในเวียงกุมกามจึงมีการทำนุบำรุงเวียงกุมกามให้มีความเจริญควบคู่กับเชียงใหม่ และผลจากการอยู่ใกล้เชียงใหม่ทำให้เวียงกุมกามมีหน้าที่เป็นด่านป้องกันข้าศึกที่จะเข้าตีเมืองเชียงใหม่ กษัตริย์จะควบคุมเวียงกุมกามไว้ในอำนาจไม่ให้เวียงกุมกามเป็นฐานกำลังสำหรับศัตรู

4.1.2 เวียงกุมกามล่มสลายเนื่องจากน้ำท่วมครั้งใหญ่ในสมัยพม่าปกครอง (พ.ศ. 2101-2317)

น้ำท่วมอย่างรุนแรงเป็นภัยธรรมชาติที่ทำให้เวียงกุมกามให้สลายตัวลงเหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้เวียงกุมกามเสียหายมากเพราะหลักฐานจากการขุดแต่งวัดร้างในเวียงกุมกามของหน่วยศิลปากรที่ 4 พบซากวัดร้างจมอยู่ใต้ตะกอนที่แม่น้ำพัดพามากระดับพื้นดินเดิมของวัดจึงอยู่ต่ำกว่าพื้นดินในปัจจุบันประมาณ 1.50 - 1.80 เมตร สภาพวัดที่อยู่จมลึกลงไปจากพื้นดินปัจจุบันเป็นอย่างมากเวียงกุมกามจึงได้ชื่อว่า “เมืองใต้ดิน” ความเสียหายที่เกิดขึ้นทำให้ยากที่จะฟื้นฟูเวียงกุมกามให้กลับสู่สภาพเดิมเวียงกุมกามจึงถูกปล่อยทิ้งให้ร้างไปประกอบกับในช่วงที่น้ำท่วมใหญ่อยู่ในสมัยพม่าปกครองซึ่งมีสภาพบ้านเมืองที่มีความแตกแยกทางการเมืองย่อมไม่มีเวลามาทำนุบำรุงเวียงกุมกาม และแม้แต่ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ก็ไม่บันทึกเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่เวียงกุมกาม ทิศทางของกระแสน้ำที่ไหลทะลักเข้าเวียงกุมกามมาจากทิศเหนือและทิศตะวันตกเฉียงเหนือ โดยไหลเข้ามาในแนวระหว่างวัดอีด่างและวัดปู่เปี้ยทำให้บริเวณ 2 วัดดังกล่าวถูกตรึงก่อนที่น้ำพัดพามาจมฝั่งลึกมากกว่าบริเวณอื่นคาดว่ากำแพงเวียงกุมกามด้านตะวันตกอาจจะจมอยู่บริเวณระหว่างวัดอีด่างและวัดปู่เปี้ยและได้ถูกน้ำทำลายลงในเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ครั้งนี้เพราะสภาพปัจจุบันไม่พบร่องรอยของกำแพงเวียงด้านทิศตะวันตกเลย³⁶

สาเหตุจากน้ำท่วมเวียงกุมกามรุนแรงทำให้แม่น้ำปิงเปลี่ยนร่องน้ำจากเดิมแม่น้ำปิงเดิมเคยไหลไปทางทิศตะวันออกของเวียงกุมกามซึ่งเป็นแนวของแม่น้ำปิงในปัจจุบันแม่น้ำปิงจึงไม่ไหลผ่านเวียงกุมกามและเวียงลำพูนซึ่งในอดีตแม่น้ำปิงไหลผ่านเวียงเชียงใหม่เวียงกุมกามและเวียง

³⁶ สวัสดิ์ อ่องสกุล, ชุมชนโบราณในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน, พิมพ์ครั้งที่ 1 (เชียงใหม่: สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2543)

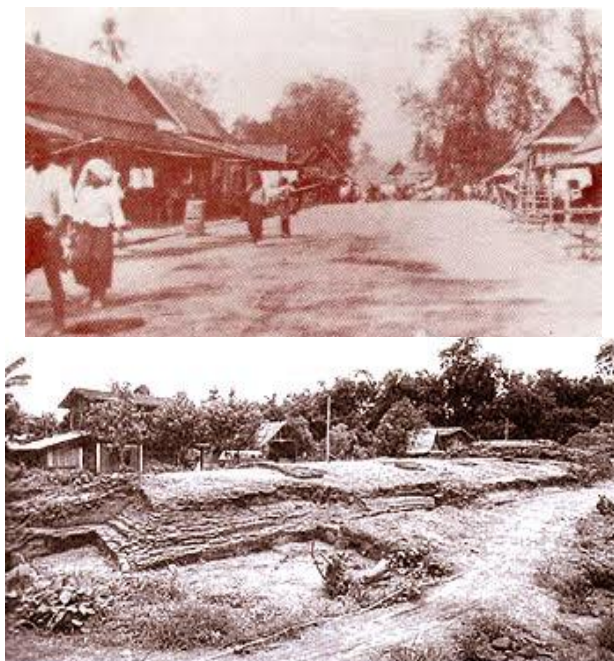
ลำพูนทั้ง 3 เวียง ดังกล่าวจะอยู่ทางด้านตะวันตกของแม่น้ำปิงเช่นเดียวกันการติดต่อสื่อสารกันก็ไม่ต้องข้ามแม่น้ำปิงแต่การเดินทางจากเวียงเชียงใหม่ไปเวียงกุมกามในปัจจุบันจะต้องข้ามแม่น้ำปิง³⁷

4.1.3 เวียงกุมกามกับการเป็นชุมชนอีกครั้งหนึ่ง สมัยรัชกาลที่ 5

เวียงกุมกามมีสภาพเป็นชุมชนอีกครั้งหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์มีการตั้งชุมชนใหม่ขึ้นและแผ่ขยายไปทั่วทำให้พื้นที่ในเขตเวียงกุมกามถูกจับจองเป็นที่อยู่อาศัยและถือกรรมสิทธิ์โดยราษฎรที่เข้ามาอยู่ในเวียงกุมกามขณะนั้นมีทั้งกลุ่มลัทธิกลุ่มมอญและพื้นเมืองภายใต้ชื่อ “บ้านช้างค้ำ” จากการบอกเล่าของผู้สูงอายุซึ่งเกิดที่เวียงกุมกามได้เล่าถึงการเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยภายในเวียงกุมกามเป็นเวลานานต่อกันมาถึง 3 ชั่วคนแล้วหากเทียบเป็นระยะเวลาตรงกับสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อเทียบกับระยะเวลาการซ่อมเจดีย์วัดกานโถมเป็นรูปช้างค้ำจะอยู่ในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 5 เพราะการซ่อมเจดีย์วัดกานโถมอยู่ในรุ่นเดียวกับการซ่อมเจดีย์วัดกู่คำซึ่งถูกเปลี่ยนแปลงเป็นศิลปะแบบพม่าเช่นเดียวกันหลักฐานจากการบอกเล่าจึงสอดคล้องกับหลักฐานทางโบราณคดีแสดงว่าอย่างน้อยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ในเวียงกุมกามมีการย้ายเข้ามาอยู่อาศัยกันแล้วจึงมีการซ่อมแซมวัดกานโถมให้พ้นจากสภาพวัดร้างการซ่อมแซมเจดีย์วัดกานโถมเป็นรูปช้างค้ำทำให้เวลาต่อมาหมู่บ้านเล็กๆ แห่งนี้ได้ชื่อว่า บ้านช้างค้ำ และเรียกวัดช้างค้ำแทนชื่อเดิม คือ วัดกานโถมทั้งนี้เพราะชาวบ้านที่ย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ไม่ทราบประวัติความเป็นมาของวัดกานโถมและเวียงกุมกามเนื่องจากเวียงกุมกามร้างไปหลายร้อยปีแล้วหมู่บ้านช้างค้ำมีวัดกานโถมหรือวัดช้างค้ำเป็นวัดประจำหมู่บ้านนับเป็นวัดเดียวภายในเวียงกุมกามที่ไม่เป็นวัดร้างส่วนวัดอื่นๆ ยังถูกทิ้งร้างต่อไป *ในช่วงประมาณพ .ศ. 2471 มีการขยายการศึกษาเข้าสู่หมู่บ้านช้างค้ำโรงเรียนวัดช้างค้ำเป็นโรงเรียนประชาบาลประจำหมู่บ้านการก่อสร้างโรงเรียนวัดช้างค้ำได้ปรับพื้นที่ซึ่งเดิมเป็นวิหารกานโถมที่มีเนินดินปกคลุมอยู่จึงทำให้ซากโบราณสถานถูกทำลายลงไปอย่างน่าเสียดายต่อมาวิหารกานโถมจึงได้รับการขุดแต่งบูรณะ พ.ศ. 2527 แต่นั้นมาเรื่องราวของเวียงกุมกามจึงถูกแพร่หลาย³⁸

³⁷ สวัสดิ์ อ่องสกุล, เวียงกุมกาม การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในลุ่มน้ำพิมพิครั้งที่ 2 (เชียงใหม่: โรงพิมพ์พิทอน ดีไซน์ จำกัด, 2546)

³⁸ สวัสดิ์ อ่องสกุล, เวียงกุมกาม การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในลุ่มน้ำพิมพิครั้งที่ 2 (เชียงใหม่: โรงพิมพ์พิทอน ดีไซน์ จำกัด, 2546)

รูปภาพที่ 3 ภาพถ่ายโบราณชุมชนเวียงกุมกามกับโบราณสถาน

สภาพหมู่บ้านช้างค้ำเมื่อประมาณ 30-40 ปี ที่ผ่านมาเป็นหมู่บ้านเล็กๆ สภาพเป็นป่ารกมีบ้านประมาณ 20 หลังคาเรือน แต่ละบ้านสร้างห่างกันผู้คนส่วนใหญ่เป็นญาติกันด้วยเหตุนี้ตระกูลเก่าของบ้านช้างค้ำจะตั้งนามสกุลคล้ายกัน เช่น กาบศรี กาบ้อย กาบทอง กาบขาว และ กาบรส ลักษณะการอยู่อาศัยแบบช่วยเหลือเกื้อกูลกันคนในหมู่บ้านรู้จักกันหมดถนนในหมู่บ้านเป็นเพียงทางเท้าที่ช่วยกันทำหากต้องการจะเข้าไปในเวียง (ตัวเมือง) ก็จะเดินไปในหมู่บ้านไม่มีตลาดตลาดที่อยู่ใกล้ คือ ตลาดหนองหอยสภาพการใช้พื้นที่ภายในเวียงกุมกามในปัจจุบันแตกต่างกันแบ่งเป็น 2 เขต³⁹คือ

1) **ด้านตะวันออกของเวียงกุมกาม** ช่วง พ.ศ. 2520 (ดูแผนที่ 4.1 ประกอบ) มีลักษณะเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำกว่าด้านตะวันตกพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่นาและสวนผักเมื่อถึงฤดูทำนาชาวบ้านก็จะลงทำนาพื้นที่ตั้งแต่หน้าวัดกานโถมไปจนจรดกำแพงเวียงด้านตะวันออกเป็นที่นาส่วนด้านเหลือใกล้วัดหัวหนองส่วนใหญ่ทำสวนผักชาวสวนจะนำผักไปขายในเวียงเชียงใหม่ น่าสังเกตว่าด้านตะวันออกของเวียงกุมกามเป็น “กลางทุ่ง” จะไม่มีผู้คนเข้าไปอาศัยอยู่แต่หลังจาก พ.ศ. 2535 ก็เริ่มมีการถมที่นาสร้างบ้านโดยเฉพาะบริเวณที่รถยนต์เข้าถึงสภาพเช่นนี้ที่นาด้านตะวันออกจึงได้กลายเป็นที่อยู่อาศัยมากขึ้นเป็นลำดับบริเวณด้านตะวันออกยังมีซากโบราณสถานร้างกระจายตัวกันวัดที่ขุดแต่งไป คือ วัดหัวหนอง วัดไม้ซัง นอกจากนั้นมีสภาพเป็นโบราณสถานที่ยังไม่ได้รับการ

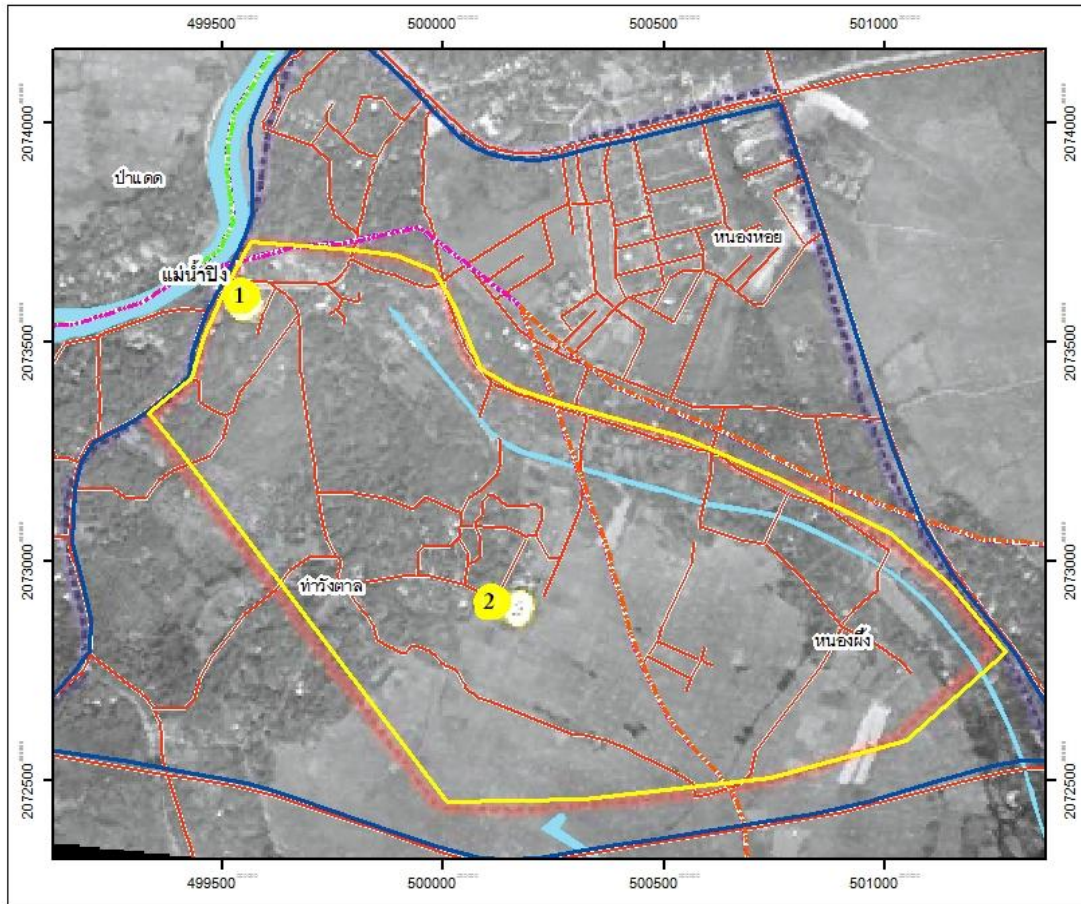
³⁹ สหวัฒน์ แน่นหนา และคนอื่น ๆ, เวียงกุมกาม เมืองโบราณใต้ตะกอนทราย (มปป, 2547)

ชุดแต่งบูรณะโบราณสถานแต่ละแห่งจะมีร่องรอยการขุดหาของมีค่าจนเจดีย์พยุงไปหมดการขุดหาของมีค่ามีมาช้านานตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 แล้วจากการสำรวจภายในเวียงกุมกามมีข้อสังเกตว่าบริเวณด้านเหนือใกล้กำแพงเวียงซึ่งอยู่ใกล้แม่น้ำปิง (ปิงห่าง) จะเป็นที่ตั้งของวัดขนาดใหญ่เช่น วัดอีด่าง วัดกุมกาม และวัดหัวหนอง สถาปัตยกรรมโบราณสถานและโบราณวัตถุหนาแน่นกว่าทางด้านใต้ของเวียงในเขตสวนผักใกล้วัดหัวหนองตามแปลงผักพิเศษเครื่องปั้นดินเผากระจัดกระจายเป็นจำนวนมากแสดงว่าตำแหน่งที่ใกล้แม่น้ำปิง (ปิงห่าง) มีผู้คนอยู่หนาแน่นเนื่องจากสามารถใช้น้ำได้สะดวกส่วนด้านใต้ของเวียงกุมกามมีวัดขนาดเล็กเช่นวัดไม้ซึ่งกุฏิไม้และพบเศษเครื่องปั้นดินเผาตามพื้นดินจะมีน้อยกว่าด้านเหนือเป็นไปได้ว่าขณะที่เวียงกุมกามมีความเจริญรุ่งเรืองอยู่นั้นภายในเวียงกุมกามมีผู้คนอยู่อย่างหนาแน่นด้านตอนเหนือและกระจายตัวอยู่ทั่วไปในด้านตอนใต้

แผนที่ 2 สภาพพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามในปี พ .ศ. 2520

การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

แผนที่ 4.1 สภาพพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามในปี พ.ศ.2520

สัญลักษณ์แผนที่	<ul style="list-style-type: none"> ตาบลช้างคาน ตาบลท่าวังตาล ตาบลป่าแดด ตาบลหนองผึ้ง ตาบลหนองหอย วัดเจดีย์เหลี่ยม วัดช้างค้ำ
<ul style="list-style-type: none"> แนวเขตฝั่งเมืองเก่าชุมชนเวียงกุมกาม แนวเขตชุมชนเวียงกุมกามในปัจจุบัน แม่น้ำและคลอง ถนน 	

ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

เชียงใหม่
ลำพูน

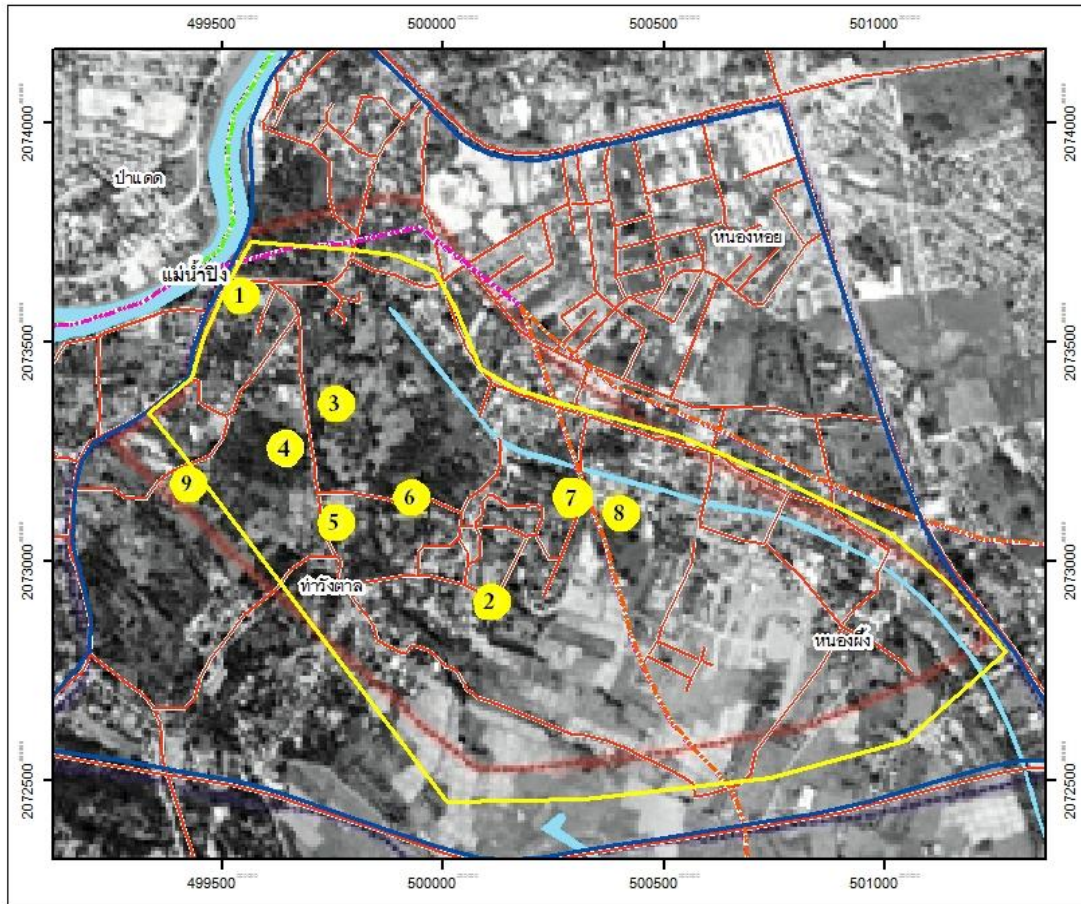
มาตราส่วน 1:50000

0 100 200 400 600 เมตร

2) **ด้านตะวันตกของเวียงกุมกาม** เป็นเขตชุมชนมีบ้านเรือนและสวนลำไยในช่วงปี พ.ศ.2520 เวียงกุมกามมีสภาพชุมชนเป็นสังคมหมู่บ้านชนบทที่เรียบง่ายคนในหมู่บ้านมีอาชีพทำนาทำสวนและรับจ้างร้านค้ามีเพียง 2 ร้านสภาพบ้านมีหลายแบบตามฐานะแต่รวมแล้วเป็นบ้านที่เรียบง่ายตามแบบที่เห็นในชนบทความเปลี่ยนแปลงในเวียงกุมกามในระยะหลัง พ.ศ. 2535 (ดูแผนที่ 4.2 ประกอบ) จนถึงปัจจุบัน คือ การย้ายเข้ามาอยู่ในเวียงกุมกามของคนจากที่อื่นมีโครงการจัดสรรที่ดินและโครงการบ้านจัดสรรและการซื้อที่ดินจากชาวบ้านเอง ด้วยเหตุนี้ได้เกิดการสร้างบ้านตามแบบชนชั้นกลางในเมืองซึ่งแปลกแยกกับโบราณสถานโดยเฉพาะด้านตะวันออกของเวียงกุมกามเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเสียหายกว่าด้านตะวันตกสาเหตุที่มีการย้ายเข้ามาอยู่อาศัยในเวียงกุมกามขึ้นมากเพราะเมืองเชียงใหม่ขยายตัวออกไปโดยรอบโดยปราศจากผังแผนเวียงกุมกามซึ่งอยู่ใกล้กับเชียงใหม่จึงเป็นแหล่งหนึ่งที่ถูกขยายตัวเข้ามาสังคมในเวียงกุมกามได้เปลี่ยนแปลงไปสภาพบ้านเรือนหนาแน่นขึ้นตามลำดับและที่จะเป็นปัญหามาก คือ การสร้างบ้านใกล้กับโบราณสถานทำให้เสียทัศนียภาพ

แผนที่ 3 สภาพพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามในปี พ .ศ 2535

การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

แผนที่ 4.2 สภาพพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามในปี พ.ศ.2535

สัญลักษณ์แผนที่	
แนวเขตผังเมืองเก่าชุมชนเวียงกุมกาม	ตำบลช้างคลาน
แนวเขตชุมชนเวียงกุมกามในปัจจุบัน	ตำบลท่าวังตาล
แม่น้ำและคลอง	ตำบลป่าแคด
ถนน	ตำบลหนองผึ้ง
1 วัดเจดีย์เหลี่ยม	ตำบลหนองหอย
2 วัดช้างค้ำ	4 วัดราตุขาว
3 วัดพญามังราย	5 วัดปู่เปี้ย
6 วัดชีค่าง	7 วัดกุมกาม
9 วัดอ้ายหลาน	8 วัดกุมกามหมายเลข 1

ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

เชียงใหม่
ลำพูน

มาตราส่วน 1:50000

0 100 200 400 600 เมตร

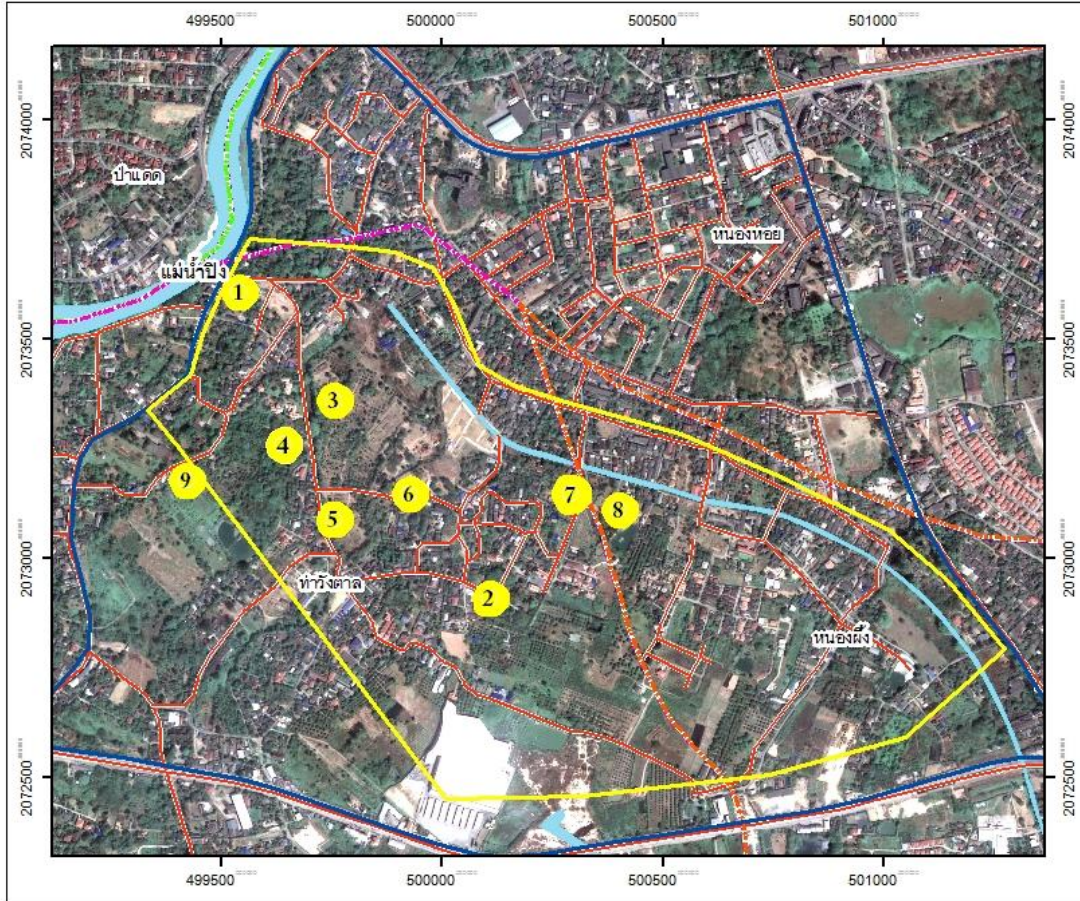
4.1.4 เวียงกุมกามในปัจจุบัน

เวียงกุมกามในปัจจุบัน (ดูแผนที่ 4.3 ประกอบ) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองเชียงใหม่ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ประมาณ 5 กิโลเมตรอยู่ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่และอำเภอสарภี ครอบคลุมพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองหอย อำเภอเมืองเชียงใหม่ อปต.ท่าวังตาล และ อปต.หนองผึ้ง อำเภอสารภีในพื้นที่ 6 ชุมชน คือ 1) บ้านเจดีย์เหลี่ยม 2) บ้านป่าเปอะ 3) บ้านช้างค้ำ 4) บ้านศรีบุญเรือง 5) บ้านเสาหิน และ 6) บ้านหนองผึ้งเหนือ⁴⁰ บริเวณพื้นที่ซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนดังกล่าวมีซากโบราณสถานกระจัดกระจายฝังจมอยู่ในตระกอนดินทำให้เวียงกุมกามได้ชื่อว่าเป็นนครโบราณได้พิภพหรือเมืองใต้ดินในส่วนของชุมชนเวียงกุมกามที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเวียงกุมกามอย่างเห็นได้ชัดมีเพียง 3 ชุมชน คือชุมชนบ้านช้างค้ำ ชุมชนบ้านเจดีย์เหลี่ยม และชุมชนบ้านป่าเปอะ เนื่องจากมีแหล่งโบราณสถานที่สมบูรณ์และสวยงามอยู่ในพื้นที่ซึ่งเอื้อประโยชน์ต่อการจัดเส้นทางรถรางและรถม้าเพื่อการท่องเที่ยวเวียงกุมกามตั้งอยู่ไม่ไกลจากเมืองเชียงใหม่ทำให้ได้รับอิทธิพลจากการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจการพัฒนาด้านต่างๆ จากภาครัฐความต้องการที่อยู่อาศัยจากชุมชนส่งผลทำให้พื้นที่โบราณสถานถูกรุกล้ำและขาดการดูแลมีประชาชนจากท้องถิ่นอื่นอพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่ซึ่งไม่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและความสำคัญของพื้นที่ขาดจิตสำนึกในเรื่องความเป็นชุมชนโบราณไม่มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาไม่ให้ความร่วมมือกับภาครัฐในการดูแลรักษาโบราณสถานเพราะเกรงว่าจะถูกเวนคืนที่ดินทำให้ต้องอพยพไปหาที่อยู่อาศัยใหม่ภาครัฐเองก็ขาดแคลนงบประมาณในการดูแลรักษาเป็นเหตุให้เกิดปัญหาในชุมชนคือโบราณสถานมักถูกบุกรุกถูกทำลายให้เสื่อมโทรมลง

⁴⁰ สรัสวดี อ๋องสกุล, เวียงกุมกาม การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในล้านนาพิมพ์ครั้งที่ 2 (เชียงใหม่: โรงพิมพ์วิ
ทอน ดีไซน์ จำกัด, 2546)

แผนที่ 4 สภาพพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามในปัจจุบัน

การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

แผนที่ 4.3 สภาพพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม ในปัจจุบัน

สัญลักษณ์แผนที่	ตำบลช้างคลาน	
แนวเขตผังเมืองเก่าชุมชนเวียงกุมกาม	ตำบลท่าวังตาล	
แนวเขตชุมชนเวียงกุมกามในปัจจุบัน	ตำบลป่าแดด	
แม่น้ำและคลอง	ตำบลเหนืองผิง	
ถนน	ตำบลเหนืองหอย	
1 วัดเจดีย์เหลี่ยม	4 วัดธาตุนาว	7 วัดกุมกาม
2 วัดช้างค้ำ	5 วัดปู่เปี้ย	8 วัดกุมกามหมายเลข 1
3 วัดพญามังราย	6 วัดฮีคอง	9 วัดอ้ายหลาน

ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

มาตราส่วน 1:50000

เมตร

4.2 ข้อมูลทั่วไปด้านสภาพของพื้นที่ศึกษา

4.2.1 ที่ตั้ง

เมืองโบราณ “เวียงกาม” ตั้งอยู่บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง ห่างจากเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 5 กิโลเมตร อยู่ในท้องที่อำเภอสารภี ตัวเมืองล้อมรอบด้วยคูน้ำ คันดินรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดกว้างประมาณ 600 เมตร ยาวประมาณ 850 เมตร ในปัจจุบันยังพบร่องรอยแนวคูน้ำ คันดิน เหลืออยู่เป็นระยะ มีตำแหน่งที่ตั้งตามพิภคภูมิศาสตร์⁴¹ คือ

ละติจูด 18 องศา 44 ลิปดา 17 ฟลิปดา เหนือ

ลองจิจูด 99 องศา 00 ลิปดา 56 ฟลิปดา ตะวันออก

พื้นที่ตั้งเวียงกมกามเป็นที่ราบตะกอนใหม่ของแม่น้ำปิง ระดับความสูงเหนือระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 300-320 เมตร พื้นที่ทั่วไปเดิมอยู่ริมแม่น้ำเป็นที่ลุ่มต่ำ หน้าฝนมีน้ำท่วมทุกปี ปัจจุบันภายในเวียงกมกามใช้เป็นที่ตั้งบ้านเรือนที่พักอาศัย ไร่พืชผัก และสวน เป็นต้น

4.2.2 ลักษณะภูมิประเทศ

เป็นที่ราบซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแอ่งเชียงใหม่ -ลำพูนตั้งอยู่ทางฝั่งขวาหรือฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ลุ่มต่ำเกิดจากตะกอนที่พัดมาโดยแม่น้ำปิงเหมาะสมกับการเพาะปลูกมีความลาดชันประมาณ 0-1 %

ในอดีตนั้นเมืองเชียงใหม่และเวียงกมกามตั้งอยู่บนฝั่งตะวันตกหรือฝั่งซ้ายของแม่น้ำปิง (ดูแผนที่ 4.4 ประกอบ) ซึ่งพบร่องรอยของทางน้ำปิงเก่าถึง 3 ทางด้วยกันโดยเรียงลำดับจากทิศตะวันออกเฉียงใต้ถึงทิศตะวันตกดังนี้⁴² คือ

1. ปิงห่างหรือปิงฮ้าง (ปิงร้าง) หรือแม่น้ำปิงเก่า (1)

พาดไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ขนานกับกำแพงเวียงกมกามด้านเหนือไปทางวัดกู่ขาว จากนั้นเลียบขนานไปกับถนนสายเชียงใหม่-ลำพูนสายเก่า (ทางหลวงหมายเลข 106) เกือบตลอดสายผ่านอำเภอสารภีบ้านอุโมงค์บ้านหนองหมูและบ้านปิงห่างไปบรรจบกับลำน้ำแม่กวงที่บ้านสบปิงเหนือเมืองลำพูนประมาณ 6 กิโลเมตรปัจจุบันมีร่องรอยเหลือปรากฏ เป็นหนองน้ำเล็กๆตามแนวลำน้ำเดิมหลายแห่ง

2. แม่น้ำปิงเก่า(2)

⁴¹ สวัสดิ์ อ่องสกุล, ชุมชนโบราณในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน, (กรุงเทพฯ : บริษัททอมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์ จำกัด, 2543)

⁴² สวัสดิ์ อ่องสกุล, เวียงกมกาม การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในลุ่มน้ำปิงครั้งที่ 2 (เชียงใหม่: โรงพิมพ์วิฑูรย์ ดิไซน์ จำกัด, 2546)

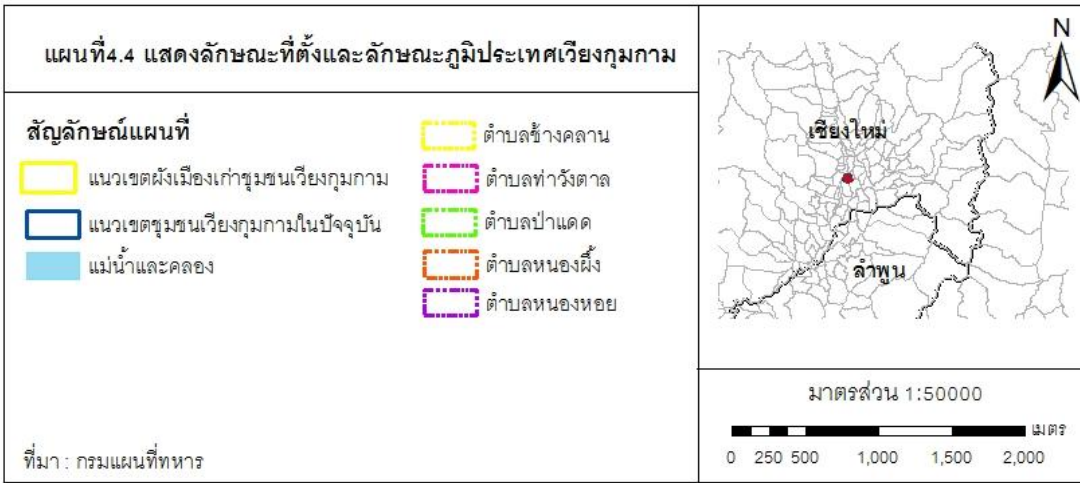
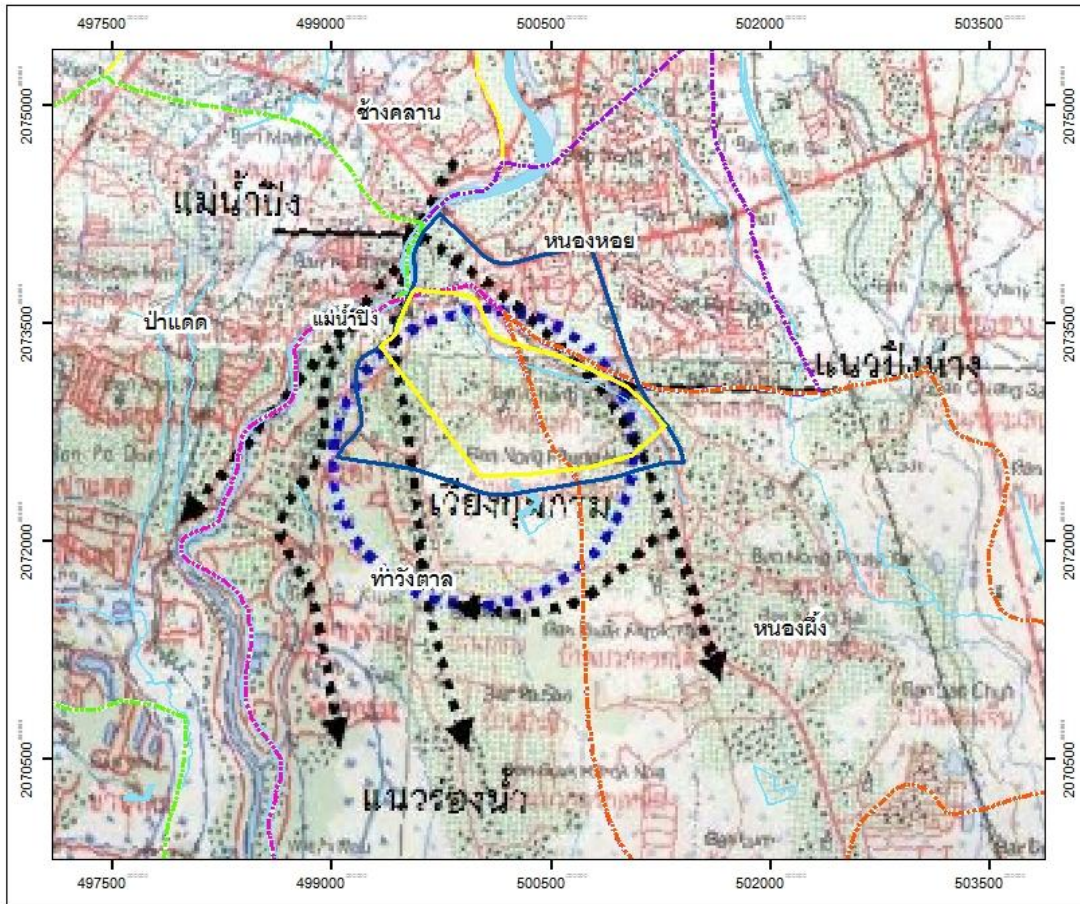
แยกจากแม่น้ำปิงเก่า (1) ตรงบริเวณทิศใต้ของวัดศรีบุญเรืองไหลลงใต้เขี้ยววัดอีค่างด้านตะวันตกแล้ววัดไปทางตะวันตกเฉียงใต้ใกล้วัดปู่เปี้ยแล้วจึงวกลงใต้อีกครั้งหนึ่งก่อนเรียวกเล็กและไปบรรจบกับแม่น้ำปิงปัจจุบันที่บ้านปากเหมืองยาวประมาณ 8-9 กิโลเมตร

3. แม่น้ำปิงเก่า(3)

แยกจากลำน้ำปิงปัจจุบันที่บริเวณบ้านเจดีย์เหลี่ยมตัดลงทิศใต้ผ่านบ้านกลางบ้านป่ากล้วยไปจดแม่น้ำปิงสายปัจจุบันอีกครั้งที่บ้านหางแควยาวประมาณ 4 กิโลเมตรสำหรับแม่น้ำปิงเก่า (2) และ (3) สันนิษฐานว่าเดิมเป็นลำเหมืองเก่าที่ชาวเวียงกุมกามค้ำน้ำจากแม่น้ำปิงท่ามาใช้ในสมัยแรกๆซึ่งต่อมามีลำเหมืองคงขยายกว้างและลึกมากขึ้นเนื่องจากน้ำมากจนเวียงกุมกามมีแม่น้ำปิงขนาดสองข้างคือแม่น้ำปิงท่าทางทิศเหนือและตะวันออกกับแม่น้ำปิงเก่า (2) หรือ (3) จนตำนานเมืองเชียงใหม่ช่วงพ.ศ. 2006-2067 กล่าวถึงเวียงกุมกามว่า“เกาะกุมกาม ” และมีบันทึก “เกิดน้ำท่วมครั้งใหญ่ในปีพ.ศ. 2067 มีคนจมน้ำตายจำนวนมาก” ทำให้ลำน้ำเดิมตื้นเขินไม่เพียงพอที่จะรับน้ำในช่วงฤดูมรสุมได้คลองคูน้ำหรือลำเหมืองมีความลาดชันและไหลตรงกว่าจึงถูกน้ำกัดเซาะขยายกว้างจนกลายเป็นลำน้ำใหญ่ทำนองเดียวกับคลองลัดตำบลบางกอกในสมัยอยุธยาที่กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของแม่น้ำเจ้าพระยาหน้าพระบรมมหาราชวังกรุงเทพฯในปัจจุบันขณะที่แม่น้ำเดิมกลายเป็นคลองขนาดเล็กๆในเขตธนบุรีแต่ขนาดตระกอนที่ตกจมในลำน้ำต่างๆที่เวียงกุมกามมีขนาดโตกว่าและพื้นที่มีความลาดชันมากกว่าที่กรุงเทพฯจึงทำให้แม่น้ำเก่าตื้นเขินจนกลายเป็นพื้นดินไปหลังจากแม่น้ำเปลี่ยนทางไหลใหม่เรียบร้อยแล้วแม่น้ำปิงเปลี่ยนทิศทางเดินจนเป็นแม่น้ำปิงในปัจจุบันซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของเวียงกุมกามที่ท้าววังตาล

แผนที่ 5 แสดงลักษณะที่ตั้งและลักษณะภูมิประเทศเวียงกุมกาม

การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

4.2.3 อาณาเขตติดต่อ

พื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่อื่นๆ ⁴³ ดังนี้
 ทิศเหนือ ติดต่อกับ ถ.ศรีบุญเรือง ต.หนองหอย อ.เมือง จ.เชียงใหม่
 ทิศใต้ ติดต่อกับ บ.กุสุมา ต.หนองผึ้ง อ.สารภี จ.เชียงใหม่
 ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ถ.ซูเปอร์ไฮเวย์เชียงใหม่-ลำพูน อ.สารภี จ.เชียงใหม่
 ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ถ.เกาะกลาง ต.ท่าวังตาล อ.สารภี จ.เชียงใหม่

4.2.4 การปกครอง

เวียงกุมกามอยู่ในพื้นที่ 2 อำเภอในจังหวัดเชียงใหม่ คือ อำเภอเมือง และอำเภอสารภี 3 เขตการปกครองส่วนท้องถิ่น คือ 1) องค์การบริหารส่วนตำบลหนองหอย อำเภอเมือง 2) องค์การบริหารส่วนตำบลหนองผึ้ง และ 3) องค์การบริหารส่วนตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี ⁴⁴ โดยที่เนื้อที่ ดังนี้

พื้นที่ในเขต องค์การบริหารส่วนตำบลหนองหอย อำเภอเมือง 0.06 ตารางกิโลเมตร
 พื้นที่ในเขต องค์การบริหารส่วนตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี 0.23 ตารางกิโลเมตร
 พื้นที่ในเขต องค์การบริหารส่วนตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี 1.03 ตารางกิโลเมตร

4.2.5 การคมนาคมขนส่ง

เวียงกุมกามตั้งอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นศูนย์กลางการคมนาคมของภาคเหนือทำให้เส้นทางคมนาคมทางรถยนต์หลายทาง ⁴⁵ ดังนี้

1) **ทางรถยนต์** มีทางหลวงสายสำคัญๆ ติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง และจังหวัดในภาคกลาง ดังนี้

เส้นทางสู่ภาคกลาง มี 2 เส้นทาง

⁴³ การปกครองส่วนท้องถิ่น, เวียงกุมกาม [ออนไลน์], 5 พฤษภาคม 2553.

www.thaitambon.com/tambon/ttambon.asp?ID=501910.html

⁴⁴ รัตน์สุดา ทองเจิม, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการงานประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์, 2553.

⁴⁵ รัตน์สุดา ทองเจิม, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการงานประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์, 2553.

- 1) เส้นทาง เชียงใหม่-ตาก-นครสวรรค์-กรุงเทพฯ รวม 697 กิโลเมตร
  - 2) เส้นทาง เชียงใหม่-พิษณุโลก-นครสวรรค์-กรุงเทพฯ รวม 713 กิโลเมตร
- เส้นทางสู่ภาคอีสาน มี 4 เส้นทาง
- 1) เส้นทาง เชียงใหม่-ตาก-พิษณุโลก-ขอนแก่น รวม 744 กิโลเมตร
  - 2) เส้นทาง เชียงใหม่-อุตรดิตถ์-พิษณุโลก-นครราชสีมา รวม 765 กิโลเมตร
  - 3) เส้นทาง เชียงใหม่-อุตรดิตถ์-พิษณุโลก-เลย-อุดรธานี รวม 715 กิโลเมตร
  - 4) เส้นทาง เชียงใหม่-อุตรดิตถ์-พิษณุโลก-เลย-บุรีรัมย์-ศรีสะเกษ-อุบลราชธานี
- รวม 1,055 กิโลเมตร

เส้นทางสู่ภาคเหนือตอนบนและชายแดนพม่า มี 4 เส้นทาง

- 1) เชียงใหม่-เชียงใหม่-แม่สาย รวม 246 กิโลเมตร
- 2) เชียงใหม่-ฮอด-แม่สะเรียง รวม 349 กิโลเมตร
- 3) เชียงใหม่-แม่แตง-แม่ฮ่องสอน รวม 193 กิโลเมตร
- 4) เชียงใหม่-ฝาง-ท่าตอน รวม 164 กิโลเมตร

สำหรับการเดินทางโดยรถยนต์ส่วนบุคคล รถรับจ้าง จากสถานีขนส่งจังหวัดเชียงใหม่ สามารถใช้ถนนหมายเลข 11 เชียงใหม่-ลำปาง ประมาณ 7 กิโลเมตร และเลี้ยวขวาไปตามถนนมहितล ประมาณ 4 กิโลเมตร ถึงทางแยกเลี้ยวซ้ายไปตามถนนเกาะกลางประมาณ 1 กิโลเมตร ก็เข้าสู่เขตกลุ่มโบราณสถาน

2) ทางรถไฟ การเดินทางโดยรถไฟ เป็นการบริการที่ได้รับความนิยมจากประชาชนและนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ มีบริการทุกวันๆละ 6 ขบวน ซึ่งมาจาก กรุงเทพฯ-เชียงใหม่ ประเภทรถเร็ว วันละ 3 ขบวน รถด่วน วันละ 3 ขบวน

การเดินทางจากสถานีรถไฟเข้าสู่แหล่งโบราณสถานเวียงกุมกาม กรณีที่เดินทางโดยรถยนต์ส่วนบุคคล รถรับจ้าง จากสถานีขนส่งจังหวัดเชียงใหม่สามารถใช้ถนนหมายเลข 11 เชียงใหม่-ลำปาง ประมาณ 3 กิโลเมตร และเลี้ยวขวาไปตามถนนมहितล ประมาณ 3 กิโลเมตร ถึงทางแยกเลี้ยวซ้ายไปตามถนนเกาะกลางประมาณ 1 กิโลเมตร ก็เข้าสู่เขตกลุ่มโบราณสถาน

3) ทางอากาศ เชียงใหม่มีท่าอากาศยานนานาชาติ มีบริการเที่ยวบินภายในประเทศ สัปดาหฺละ 316 เที่ยวบิน ซึ่งมาจากกรุงเทพฯ ภูเก็ต แม่ฮ่องสอน สุโขทัย เชียงราย พิษณุโลก น่าน และอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก บริการสายการบินระหว่างประเทศถึงเชียงใหม่ สัปดาหฺละ 36 เที่ยวบิน ซึ่งมาจากประเทศจีน พม่า สิงคโปร์ ลาว มาเลเซีย

การเดินทางจากสนามบินเข้าสู่แหล่งโบราณสถานเวียงกุมกาม โดยรถยนต์ส่วนบุคคล รับผิดชอบ รับจ้าง จากสนามบินจังหวัดเชียงใหม่สามารถใช้ถนนมหิดล ประมาณ 3 กิโลเมตร ถึงทางแยก เลี้ยวซ้ายไปตามถนนเกาะกลางประมาณ 1 กิโลเมตร ก็เข้าสู่เขตกลุ่มโบราณสถาน

การเดินทางโดยรถโดยสารประจำทาง เนื่องจากทุกเส้นทาง ไม่มีรถประจำทางที่จะเดินทางมายังเวียงกุมกาม มีเพียงรถสี่ล้อเล็กแดง รับจ้าง และรถสี่ล้อเล็กสีฟ้าประจำทาง และรถเมล์ประจำทางในเส้นทางถนนเชียงใหม่-ลำพูน ซึ่งจุดลงที่ใกล้ที่สุดคือสามแยกเจดีย์กูด ซึ่งต้องเดินทางต่อมาตามถนนศรีบุญเรือง

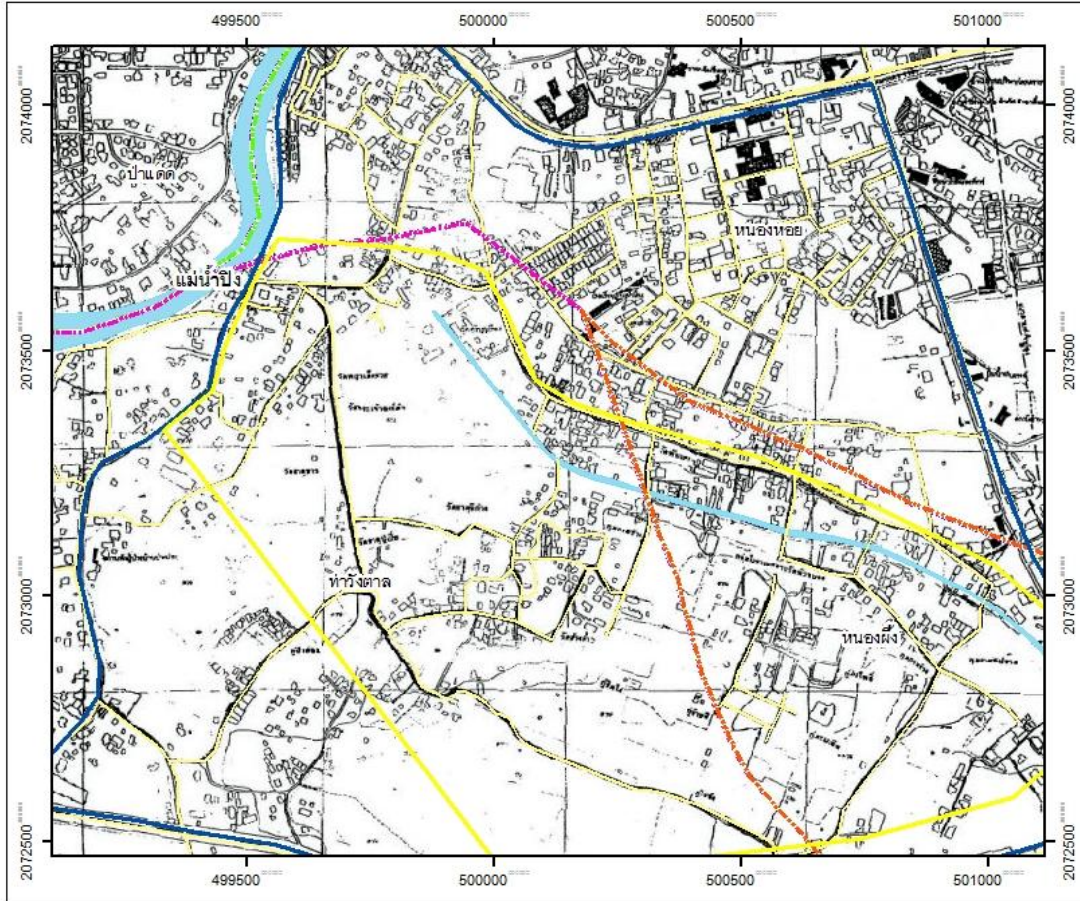
4.2.6 ระบบถนน ในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม มีถนนสายหลัก 3 สาย (ดูแผนที่ 4.5 ประกอบ) คือ

- 1) ถนนเกาะกลาง พาดผ่านในแนว ทิศเหนือ-ใต้ ทางทิศตะวันตกของพื้นที่เวียงกุมกาม มีความกว้าง 2 ช่องจราจร ถนนกว้างประมาณ 6 เมตร
- 2) ถนนศรีบุญเรือง พาดผ่านในแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก ทางทิศเหนือของพื้นที่เวียงกุมกาม มีความกว้าง 2 ช่องจราจร ถนนกว้างประมาณ 4 เมตร
- 3) ถนนวงแหวนสาย ฅ3 พาดผ่านในแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก ทางทิศใต้ของพื้นที่เวียงกุมกาม มีความกว้าง 4 ช่องทางจราจร มีเกาะกลางแบ่งช่องทางจราจร ถนนกว้างประมาณ 20 เมตร

นอกจากนี้ยังมีถนนสายรอง ซึ่งแยกจากถนนสายหลักเข้าไปในพื้นที่พักอาศัย พื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่โบราณสถาน ถนนสายรองจะมีความกว้างประมาณ 4-6 เมตร ส่วนใหญ่เป็นถนนลาดยางมะตอยหรือถนนคอนกรีตเสริมไม้ไผ่หรือเหล็ก ถนนอยู่ในสภาพดี เส้นทางถนนสายหลัก และสายรองในพื้นที่เวียงกุมกาม

แผนที่ 6 แผนที่เส้นทางการสัญจรภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

<p>แผนที่ 4.5 แผนที่เส้นทางการสัญจรภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม</p>		
<p>สัญลักษณ์แผนที่</p> <ul style="list-style-type: none"> แนวเขตผังเมืองเก่าชุมชนเวียงกุมกาม แนวเขตชุมชนเวียงกุมกามในปัจจุบัน แม่น้ำและคลอง ถนน 	<ul style="list-style-type: none"> ตำบลช้างคลาน ตำบลท่าวังตาล ตำบลป่าแดด ตำบลหนองผึ่ง ตำบลหนองหอย 	
<p>ที่มา : โครงการสำรวจและตรวจสอบสภาพแวดล้อมพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม</p>		<p>มาตราส่วน 1:50000</p> <p>0 100 200 400 600 เมตร</p>

4.2.7 การใช้ประโยชน์ที่ดิน

พื้นที่ศึกษาเมืองโบราณเวียงกุมกาม มีพื้นที่ประมาณ 1.32 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย 2 อำเภอ 3 เขตการปกครองท้องถิ่น คือ อำเภอเมือง เขตการรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองหอย พื้นที่ 0.06 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 5 % ของประชากรทั้งหมด และอำเภอสารภี เขตการรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าวังตาล 1.03 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 78 % ของประชากรทั้งหมด และองค์การบริหารส่วนตำบลหนองผึ้ง 0.23 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 17 % ของประชากรทั้งหมด โดยมีลักษณะของการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่เวียงกุมกาม⁴⁶ ดังนี้

1. องค์การบริหารส่วนตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

เป็นพื้นที่บริเวณด้านบนของเขตเวียงกุมกาม ซึ่งอยู่ใกล้ถนนเชียงใหม่-ลำพูน และจัดได้ว่าเป็นถนนที่มีการจราจรหนาแน่น โดยเฉพาะระยะเวลาเร่งด่วน ทั้งนี้เนื่องจากเป็นถนนที่เชื่อมระหว่างจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน ดังนั้นจึงเป็นสาเหตุให้พื้นที่ใกล้เคียงหนาแน่นไปด้วยที่อยู่อาศัย และธุรกิจร้านค้าขนาดเล็ก อาทิเช่น ร้านขายของชำ บริการซักอบรีด ธุรกิจห้องเช่า บ้านเช่า ในพื้นที่พบโบราณสถาน 2 แห่ง คือ เจดีย์กุดและวัดพันเสา ซึ่งปัจจุบันพบปัญหาการบุกรุกพื้นที่โบราณสถานทั้งสองแห่ง จึงทำให้พื้นที่โบราณสถานทั้งสองเหลือเพียงเล็กน้อย คือ ปรากฏเฉพาะตัวโบราณสถานเท่านั้น ส่งผลให้บ้านเรือนบดบังทัศนียภาพของโบราณสถาน ไม่งดงามและไม่โดดเด่นเท่าที่ควร

สัดส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่นั้น พบว่า ประกอบด้วยชุมชน 1) หมู่ที่ 2 บ้านศรีบุญเรือง ประมาณ 11 หลังคาเรือน มีพื้นที่เฉลี่ยหลังคาเรือนละ 100 ตารางวา 2) หมู่ที่ 3 บ้านเสาหิน ประมาณ 106 หลังคาเรือน มีพื้นที่เฉลี่ยหลังคาเรือนละ 100 ตารางวา โดยลักษณะการถือครองที่ดินในพื้นที่ มีเอกสารสิทธิ์ คือ นส.3 และโฉนด และสัดส่วนของคนในชุมชนต่อคนนอกชุมชนนั้น ประมาณ 80 % เป็นคนในชุมชน อีก 20 % เป็นคนนอกชุมชน ลักษณะการอาศัยอยู่ของคนในพื้นที่ ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยประมาณ 60 % ที่อยู่กึ่งอาคารพาณิชย์ประมาณ 35 % และพื้นที่อุตสาหกรรมประมาณ 5 %

2. องค์การบริหารส่วนตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

⁴⁶ รัตน์สุดา ทองเจิม, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการงานประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์, 2553.

เป็นพื้นที่พื้นที่ด้านซ้ายและตอนกลางของพื้นที่ศึกษา ซึ่งอยู่ติดถนนเกาะกลาง และจัดว่าเป็นถนนที่มีการจราจรหนาแน่น โดยเฉพาะระยะเวลาเร่งด่วน ทั้งนี้เนื่องจากเป็นถนนที่ชุมชนอีกด้านหนึ่งของถนน ฅ3 ใช้เป็นเส้นทางเข้าสู่จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยปะปนกับพื้นที่สวนลำไย ในพื้นที่พบโบราณสถาน 10 แห่ง คือ วัดเจดีย์เหลี่ยม วัดพระองค์ดำ วัดพระยามังราย วัดธาตุนาว วัดปู่เปี้ย วัดอู่ก้าง วัดช้างค้ำ กูริดไม้ กูป่าด้อม กุ่มกามร้าง นอกจากนี้ยังพบปัญหาการบุกรุกพื้นที่ไม่ต่างจากพื้นที่ใน อบต.หนองหอย

สัดส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่นั้น พบว่า ประกอบด้วยชุมชน 1) หมู่ที่ 1 บ้านเจดีย์เหลี่ยม ประมาณ 57 หลังคาเรือน มีพื้นที่เฉลี่ยหลังคาเรือนละ 200 ตารางวา 2) หมู่ที่ 2 บ้านป่าเปอะ ประมาณ 20 หลังคาเรือน มีพื้นที่เฉลี่ยหลังคาเรือนละ 200 ตารางวา 3) หมู่ที่ 11 บ้านช้างค้ำ ประมาณ 300 หลังคาเรือน มีพื้นที่เฉลี่ยหลังคาเรือนละ 300 ตารางวา โดยลักษณะการถือครองที่ดินในพื้นที่ มีเอกสารสิทธิ์ คือ การอาศัยพื้นที่ธรณีสงฆ์ นส.3 และโฉนด และสัดส่วนของคนในชุมชนต่อคนนอกชุมชนนั้นประมาณ 70 % เป็นคนในชุมชน อีก 30 % เป็นคนนอกชุมชน ลักษณะการอาศัยอยู่ของคนในพื้นที่ ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยประมาณ 70 % ที่อยู่กึ่งอาคารพาณิชย์ประมาณ 25 % และพื้นที่อุตสาหกรรมประมาณ 5 %

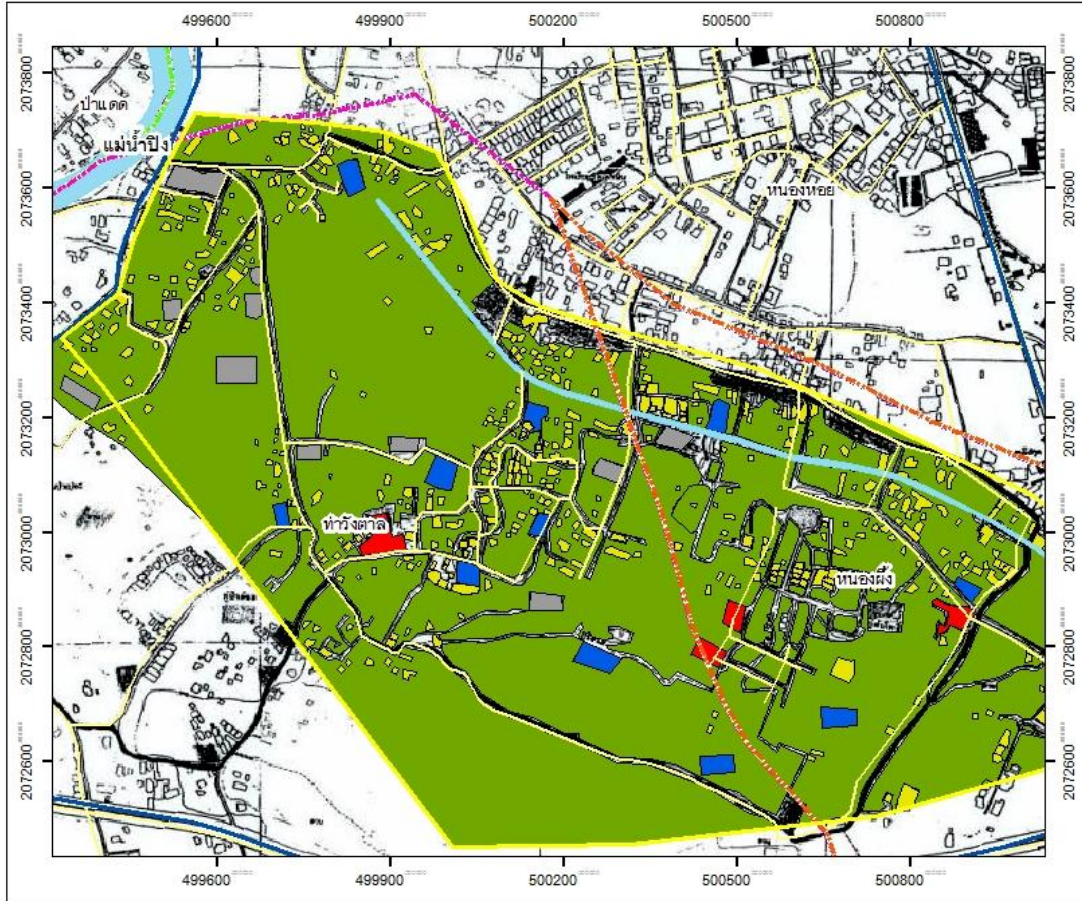
3. องค์การบริหารส่วนตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

เป็นพื้นที่พื้นที่ด้านใต้ของพื้นที่ศึกษา ซึ่งอยู่ติดถนนเกาะกลาง ซึ่งอยู่ใกล้กับถนนสาย ฅ3 ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการพัฒนามาก พื้นที่บริเวณนี้ได้เปลี่ยนการถือครองที่ดินจากคนภายนอกบางส่วนและเห็นได้อย่างชัดเจน ในพื้นที่พบโบราณสถาน 8 แห่ง คือ กู่อายสี กู่ตันโพธิ์ กู่มะเกลือ กลุ่มวัดหัวหนอง กู่ไม้ซุง กุ่มกามที่ปราง ปุ่มกามร้าง บริเวณปิงห่าง (บริเวณแม่น้ำปิงเดิม) นอกจากนี้ยังพบปัญหาการบุกรุกพื้นที่ไม่ต่างจากทั้งสองพื้นที่ดังที่กล่าวมาข้างต้น

สัดส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่นั้น พบว่า ประกอบด้วยชุมชนหมู่ที่ 1 บ้านทุ่งประมาณ 60 หลังคาเรือน มีพื้นที่เฉลี่ยหลังคาเรือนละ 100 ตารางวา โดยลักษณะการถือครองที่ดินในพื้นที่ มีเอกสารสิทธิ์ คือ นส.3 และโฉนด และสัดส่วนของคนในชุมชนต่อคนนอกชุมชนนั้นประมาณ 70 % เป็นคนในชุมชน อีก 30 % เป็นคนนอกชุมชน ลักษณะการอาศัยอยู่ของคนในพื้นที่ ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยประมาณ 60 % ที่อยู่กึ่งอาคารพาณิชย์ประมาณ 5 % พื้นที่สวนและนาประมาณ 30 % และพื้นที่อุตสาหกรรมประมาณ 5 %

แผนที่ 7 แผนที่การใช้ประโยชน์ทางที่ดินในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

แผนที่ 4.6 แผนที่การใช้ประโยชน์ทางที่ดินในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

สัญลักษณ์แผนที่

แนวเขตผังเมืองเก่าชุมชนเวียงกุมกาม	ตำบลช้างกลาง
แนวเขตชุมชนเวียงกุมกามในปัจจุบัน	ตำบลท่าวังตาล
แม่น้ำและคลอง	ตำบลป่าแดด
ถนน	ตำบลหนองผึ้ง
ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย	ตำบลหนองหอย
ที่ดินประเภทสถาบันราชการ	ที่ดินประเภทศาสนสถาน
ที่ดินประเภทพานิชยกรรม	ที่ดินประเภทเกษตรกรรมที่โล่ง

ที่มา : โครงการสำรวจและตรวจสอบสภาพแวดล้อมพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

มาตราส่วน 1:50000

4.3 ลักษณะทางเศรษฐกิจของชุมชนเวียงกุมกาม

เนื่องจากลักษณะทางกายภาพของชุมชนเวียงกุมกามเป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำไหลผ่านพื้นที่ส่วนใหญ่ในชุมชนจึงเต็มไปด้วยสวนลำไยและทำการเกษตร แต่เนื่องจากสภาพสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปด้วยแรงงานส่วนใหญ่จึงหันไปยึดอาชีพรับจ้างจากนอกชุมชนซึ่งจะมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ปัจจุบันอาชีพส่วนใหญ่ของคนในชุมชนเวียงกุมกามจึงเปลี่ยนแปลงไปเป็นอาชีพรับจ้างซึ่งมีทั้งรับจ้างทั่วไปและรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมโดยเข้าไปทำงานรับจ้างภายในตัวเมืองเชียงใหม่อยู่ไม่ไกลจากชุมชนมากนักและทำงานรับจ้างอยู่ภายในชุมชน เช่น รับจ้างตามโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่บริเวณรอบๆ ชุมชนหลายแห่ง อาทิเช่น โรงงานผลิตรูป โรงงานผลิตนม โรงงานยาสูบ และ โรงงานเซรามิค เป็นต้น⁴⁷ อาชีพปลูกสวนลำไยเป็นอาชีพซึ่งเกิดขึ้นในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา ชาวบ้านนิยมปลูกสวนลำไยเนื่องจากดูแลง่ายเป็นผลไม้ทางเศรษฐกิจทำรายได้ให้แก่ชาวบ้านซึ่งแต่เดิมในอดีตคนในชุมชนจะมีอาชีพเกษตรกรรมโดยเฉพาะการทำนาและทำสวนผักเป็นหลักแต่เนื่องจากในช่วงระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา ความเป็นเมืองเชียงใหม่ขยายตัวออกไปโดยรอบเวียงกุมกามซึ่งอยู่ใกล้เมืองเชียงใหม่จึงได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของเมืองหนุ่มสาวในชุมชนจึงออกไปทำงานข้างนอกชุมชนแรงงานในการทำการเกษตรจึงไม่เพียงพอประกอบกับการเปลี่ยนแปลงที่ที่ดินในชุมชนส่วนใหญ่ถูกถมเพื่อสร้างเป็นที่อยู่อาศัย หอพักและขายให้กับนายทุนและคนนอกชุมชนเพื่อทำโครงการบ้านจัดสรรที่ดินจัดสรรบ้านพักส่วนตัวโรงงานอุตสาหกรรมและห้องแถวเป็นผลให้พื้นที่เกษตรกรรมในชุมชนลดลงอย่างรวดเร็วคนในชุมชนจึงต้องหันมาประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปมากกว่าการทำเกษตรกรรมรองลงมาคืออาชีพค้าขายรับราชการ ฯลฯ คนในชุมชนส่วนมากมีระดับฐานะปานกลางถึงยากจน นอกจากนี้ภายในชุมชนไม่มีตลาดแต่จะมีร้านค้าของชาวบ้านที่เปิดขายของชำและผักสดอยู่ภายในชุมชนหลายร้านและในวันหยุดจะมีกาดหมั้วครัวฮอมซึ่งจัดขึ้นที่วัดช้างค้ำ เพื่อขายอาหารและของที่ระลึกให้นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมเวียงกุมกาม นอกจากนี้ในชุมชนเวียงกุมกามยังมีการจัดกลุ่มข้าวซึ่งมีการจัดตั้งมานานถึง 30 ปีเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงว่าทุกครัวเรือนจะมีข้าวกินตลอดทั้งปีและยังเป็นแหล่งเงินทุนภายในชุมชนสามารถกู้ยืมจากการขายข้าวที่มารวมกันใช้เป็นเงินหมุนเวียนสำหรับการประกอบอาชีพเสริม เช่น ค้าขาย ทำสวน เป็นต้น⁴⁸

⁴⁷ รัตน์สุดา ทองเจิม, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการงานประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์, 2553.

⁴⁸ สวัสดิ์ อ่องสกุล, เวียงกุมกาม การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ 2 (เชียงใหม่: โรงพิมพ์วิทอน ดีไซน์ จำกัด, 2546)

4.4 ลักษณะทางสังคมของชุมชนเวียงกุมกาม

4.4.1 ลักษณะทางสังคม

หลังจากที่เวียงกุมกามถูกน้ำท่วมอย่างรุนแรงจนถูกปล่อยทิ้งให้ร้างไปในเวลาต่อมาเวียงกุมกามได้มีสภาพเป็นชุมชนอีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งรัตนโกสินทร์ โดยราษฎรที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่นั้นมีทั้งกลุ่มลัวะกลุ่มมอญและพื้นเมืองภายใต้ชื่อ “บ้านช้างค้ำ” โดยศูนย์กลางของเวียงกุมกามในปัจจุบันตั้งอยู่หมู่ที่ 11 บ้านช้างค้ำ ตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี ซึ่งสภาพชุมชนเมื่อ 30-40 ปีที่ผ่านมาเป็นหมู่บ้านเล็กๆ สภาพเป็นป่ารกมีบ้านประมาณ 20 หลังคาเรือนแต่ละบ้านจะสร้างห่างกันผู้คนส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกันและรู้จักสนิทสนมกันเป็นอย่างดีมีความเป็นอยู่แบบช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันเป็นอย่างดีตระกูลเก่าของบ้านช้างค้ำจะตั้งนามสกุลที่คล้ายกัน เช่น กาบศรี กาบย่อย กาบขาว และกาบรส ต่อมาเมื่อระยะเวลาผ่านไปและความเจริญเข้ามาชุมชนเวียงกุมกามจึงกลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่มีลักษณะกึ่งชนบทกึ่งเมืองปัจจุบันมีประชากรอยู่อาศัยเฉพาะในขอบเขตพื้นที่ศึกษาเป็นจำนวนรวมทั้งสิ้น 446 หลังคาเรือนกล่าวคือหมู่ 1 บ้านเจดีย์เหลี่ยม 148 หลังคาเรือนหมู่ 2 บ้านป่าเปอะ 119 หลังคาเรือนและหมู่ 11 บ้านช้างค้ำ 179 หลังคาเรือนผู้คนในชุมชนส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 มากที่สุดรองลงมาคือระดับปริญญาตรีและระดับอนุปริญญา⁴⁹ ผู้คนในชุมชนต้องทำงานนอกบ้านเพื่อหาเลี้ยงชีพมากขึ้นความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจึงลดน้อยลงจากอดีตประกอบกับในระยะ 10 ปีที่ผ่านมาได้เริ่มมีการย้ายเข้ามาอยู่ของคนต่างถิ่นเป็นจำนวนมากแต่ถึงแม้ความเจริญจากการขยายเมืองจะเข้ามายังชุมชนก็ตามแต่ก็ยังมีลักษณะให้เห็นถึงความเป็นชุมชนหมู่บ้านชนบทของคนท้องถิ่นเดิมปะปนอยู่ชาวบ้านก็ยังมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายความสัมพันธ์ของผู้คนถูกเกาะเกี่ยวด้วยระบบเครือญาติยังมีการช่วยเหลือแบ่งปันกันพี่น้องทุกคนถ้วนหน้าโดยลักษณะครอบครัวส่วนใหญ่ในชุมชนเป็นแบบครอบครัวขยาย กล่าวคือ ในครอบครัวหนึ่งๆ จะมีสมาชิกหลายคนอยู่ร่วมกันมีการสร้างบ้านเรือนใกล้เคียงกับบ้านพ่อแม่และญาติพี่น้องส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธโดยมีวัดเป็นสถาบันหลักของชุมชนชาวบ้านยังคงยึดมั่นความเชื่อขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมความเป็น “หน้าหมู่บ้าน” ตามหลักพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของล้านนายังคงถูกนำมาใช้เป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตประจำวันของคนในชุมชนนอกจากนี้ในการอยู่ร่วมกันของชาวบ้านได้มีการจัดระบบปกครองของตนเองโดยอาศัยหมวดบ้านหรือหมวดวัดที่มีมาแต่ดั้งเดิมซึ่งชุมชนแบ่งออกเป็น 5 หมวดโดยแต่ละหมวดมีการ

⁴⁹ รัตน์สุดา ทองเจิม, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการงานประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์, 2553.

คัดเลือกตำแหน่ง 1 คนเพื่อเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องราวต่างๆ ร่วมกับผู้อาวุโสและผู้นำชุมชนเมื่อมีกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชนก็จะมีการจัดการผ่านโครงสร้างระบบหมวดบ้านไม่ว่าจะเป็นงานบุญประเพณีต่างๆ งานศพงานพัฒนาหมู่บ้านการบริหารจัดการและกิจกรรมของกลุ่มต่างๆ ในชุมชนนอกจากนี้ชุมชนได้มีการจัดระบบสวัสดิการด้านสุขภาพของตนเองมีศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน หรือ อาสาสมัคร เป็นแกนนำหลักในการส่งเสริมป้องกันและดูแลสุขภาพสุขภาพชาวบ้านซึ่งทำควบคู่กันไประหว่างการแพทย์แผนปัจจุบันและแพทย์พื้นบ้านชาวบ้านยังมีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์กลุ่มแม่บ้านกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มเยาวชนซึ่งเวลามีเทศกาลหรืองานสำคัญกลุ่มเหล่านี้ก็จะร่วมแรงร่วมใจในการจัดกิจกรรมต่างๆ ด้วย⁵⁰ สำหรับปัญหาในชุมชนไม่ค่อยมีนักนอกจากปัญหาการบุกรุกและทำลายแหล่งโบราณสถานทั้งที่เจตนาและรู้เท่าไม่ถึงการณ์และปัญหาการลักขโมยเนื่องจากมีคนต่างถิ่นลี้ภัยเข้ามาอยู่ในชุมชนมากขึ้น

4.5 วัฒนธรรมและความเชื่อของชุมชนเวียงกุมกาม

4.5.1. ลักษณะทางวัฒนธรรม

แม้ปัจจุบันวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนเวียงกุมกามจะได้รับอิทธิพลจากกระแสโลกาภิวัตน์จนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปแต่ในความเป็นจริงแล้วชุมชนเวียงกุมกามก็ยังคงกลิ่นอายของความเชื่อความเป็นคนเมืองหรือที่เรียกว่า “ล้านนา” โดยวัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อต่างๆ ภายในชุมชนยังคงปฏิบัติสืบเนื่องกันต่อกันจากบรรพบุรุษโดยมีผู้อาวุโสผู้เฒ่า ผู้แก่ และพระสงฆ์ของชุมชนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีดั้งเดิมซึ่งเปรียบเสมือนผู้เชื่อมระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมกับภูมิปัญญาปัจจุบัน สิ่งที่ยึดถือมาเนิ่นนานเกี่ยวกับธรรมเนียมปฏิบัติในชุมชนคือเวลาจะทำงานบุญหรืองานใดก็ตามจะต้องบอกกล่าวเทวดาโดยจัดพิธีทำว้างสี่อย่างที่สองคือการบูชาพระพุทธรูปเพราะที่นี่คือดินแดนแห่งพระพุทธรูปศาสนาอย่างี่สาม คือ การบูชาพญามังรายซึ่งสิ่งเหล่านี้จะช่วยปกป้องรักษาชุมชนส่วนงานประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญดั้งเดิมของชุมชนเวียงกุมกามสามารถแบ่งเป็น 2 ลักษณะ⁵¹ คือ งานที่เกี่ยวข้องกับศาสนาที่แสดงถึงความเชื่อในเรื่องบาปบุญกรรมและเกี่ยวกับความเชื่อสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ซึ่งได้แก่งานปีใหม่เมืองเพื่อให้รู้ว่าเริ่มต้นปีใหม่ให้เกิดความสนุกสนานการแห่ไม้ค้ำพระศรีมหาโพธิ์เพื่อบำรุงค้ำชูศาสนา

⁵⁰ รัตน์สุดา ทองเจิม, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการงานประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์, 2553.

⁵¹ รัตน์สุดา ทองเจิม, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการงานประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์, 2553.

และชีวิตการสงฆ์น้ำพระเพื่อขอโหสิพระพุทธรูปที่ได้ล่วงเกินงานทอดผ้าป่าเพื่อให้เกิดความสามัคคีหาทุนในการก่อสร้างสาธารณสมบัติส่วนรวมงานประเพณีเยี่ยมเยียนเพื่ออุปัชฌาย์และเคราะห์และทำบุญงานปอยหลวงซึ่งเป็นการทำบุญหมู่บ้านเพื่อฉลองเมื่อสร้างถาวรวัตถุหรือฉลองสิ่งก่อสร้างที่ชาวบ้านช่วยกันสร้างขึ้นเพื่อสาธารณประโยชน์ตามข่าวใหม่เพื่อให้คนแก่ได้กินข้าวใหม่เห็นคุณค่าของคนเฒ่าคนแก่ และเพื่ออุทิศให้บรรพบุรุษเป็นการระลึกถึงบรรพบุรุษที่ให้ที่กินแก่เราพิธีบายศรีสู่ขวัญเพื่อเป็นสิริมงคลพิธีไหว้สาบารมีพญามังราย เพื่อความเป็นสิริมงคลและสร้างขวัญกำลังใจให้กับชาวชุมชนเป็นการแสดงความเคารพสักการะเนื่องจากคนในชุมชนมีความเชื่อว่าด้วยบารมีของพญามังรายกษัตริย์ผู้สร้างเมืองเชียงใหม่ได้ช่วยปกป้องคุ้มครองให้ชาวบ้านในชุมชนการสงเคราะห์เพื่อให้หายเจ็บไข้และหลุดพ้นจากภัยพิบัติแคล้วคลาดอันตรายการนับถือผีการเลี้ยงผีปู่ย่าเพื่อให้ญาติพี่น้องมารู้จักกันช่วยเหลือกันและกันให้ผีปู่ย่าช่วยดูแลลูกหลานให้อยู่ดีมีสุขการขึ้นแท่นสี่เพื่อรักษาเขตบ้านไม่ให้มีอันตรายอยู่เป็นสุขการเลี้ยงผีเสื้อบ้าน เพื่อปกป้องรักษาคนในหมู่บ้านให้อยู่ดีมีสุขเป็นต้นนอกจากประเพณีดั้งเดิมตามที่กล่าวไปแล้วข้างต้นปัจจุบันชุมชนเวียงกุมกามยังได้มีการนำประเพณีดั้งเดิมมาปรับและบูรณาการให้เข้ากับยุคสมัยเพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อชุมชนและลดความขัดแย้งภายในชุมชน ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาที่ถาโถมเข้ามาสู่เวียงกุมกามจึงเกิดเป็นประเพณีประยุกต์ที่สำคัญประจำปีของชุมชน 3 ประเพณีด้วยกันภายใต้การนำของวัดช้างค้ำและวัดเจติยเหล็ก⁵² ได้แก่

1) โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิต (ธรรมสังฆจร) เป็นการระดมคนในตำบลท่าวังตาลทั้งหมดเพื่อฟังเทศน์ฟังธรรมปฏิบัติธรรมและกิจกรรมอื่นๆทางพุทธศาสนาโดยจะจัดในช่วงเข้าพรรษาเวียนไปตามแต่ละวัดจนกระทั่งออกพรรษาเพื่อสร้างกระแสใหม่ให้ชุมชนได้ตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรม

2) ประเพณีที่สองคือประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุที่สำคัญภายในเวียงกุมกามจัดขึ้นทุกเดือน 6 ซึ่งชาวชุมชนศรัทธาวัดช้างค้ำเวียงกุมกามและชุมชนตำบลท่าวังตาลจะต้องแห่กระบวนขันตอกดอกไม้รอบเวียงกุมกามแล้วไปตามสถานที่สงฆ์น้ำพระธาตุซึ่งภายในวันนั้นยังมีการจัดกิจกรรมอื่นๆอีกมากมายเช่นการเทศน์กล่าวปราศรัยปลุกจิตสำนึกการแข่งขันการทำอาหารพื้นเมืองการแข่งขันบอกไฟและการแสดงอื่นๆ

3) สุดท้ายคือประเพณีสี่บชะตา ในอดีตประเพณีสี่บชะตาเป็นเพียงสี่บชะตาคนและสี่บชะตาบ้านเท่านั้น ดังนั้นจึงได้เพิ่มการสี่บชะตาโบราณสถานควบคู่กันไปโดยการโยงด้าย

⁵² สรสวัสดิ์ อ่องสกุล, เวียงกุมกาม การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ 2 (เชียงใหม่: โรงพิมพ์วิทยิน ดิทัศน์ จำกัด, 2546)

สายสัมพันธ์ระหว่างคนบ้านและโบราณสถานพร้อมๆ กันสำหรับประเพณีที่สูญหายไปแล้วของชุมชนเวียงกุมกามก็คือ ประเพณีเกี่ยวกับการทำมาหากิน เช่น ประเพณีการแฮกนาสู่ขวัญข้าว ขวัญควาย การเอามือเอางานทำนาทำสวนการห้อยเหมืองตีฝาย (ขุดลอกลำเหมืองซ่อมแซมฝาย) เลี้ยงผีขุนน้ำ จากที่กล่าวมานับว่าวิถีชีวิตของคนในชุมชนเวียงกุมกามค่อนข้างมีความผูกพันกับวัดเป็นอย่างมากวัดเป็นศูนย์รวมของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันซึ่งวัดที่มีความสำคัญกับชุมชน ได้แก่ วัดช้างค้ำ และวัดเจติยเหล็ก เมื่อมีกิจกรรมหรืองานประเพณีสำคัญใดๆ วัดมักเป็นศูนย์กลางและมีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจน ในปัจจุบัน เช่น การจัดงานประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ รวมทั้งวัดยังเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเวียงกุมกามโดยทั้งวัดเจติยเหล็ก และวัดช้างค้ำได้มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม

4.5.2. ความเชื่อ

สำหรับความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเวียงกุมกามวิลักษณะศรีป่าซาง ได้กล่าวว่าผู้อยู่อาศัยในบริเวณเวียงกุมกามมีข้อห้ามอยู่ 2 ประการคือ 1) ห้ามเป็นคนไม่ดีจะอยู่ไม่ม่วนไม่วุฒิจำเจริญ 2) ห้ามผิดลูกผิดเมียชาวบ้านหรือนำความเสื่อมเสียมาสู่หมู่บ้านชาวบ้านมีความเชื่อว่าบริเวณเวียงกุมกามมีความเก่าแก่และศักดิ์สิทธิ์ดังเช่นจากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสในชุมชนที่เล่าว่าก่อนการขุดพบวิหารกานโถมคือสมัยนั้นนายเกษมบุญหมื่นได้เล่าว่าเมื่อเป็นเด็กนักเรียนสมัยนั้นบริเวณวัดธาตุน้อยมีผีมากเพราะเป็นป่ากร้างมีต้นไม้ใหญ่และมีหม้อดินเผาที่เขาใช้ต้มไก่เลี้ยงผีมีอยู่เป็นจำนวนมาก วันหนึ่งเพื่อนเขาชื่อ ด.ช. สมจิตเดินมาเรียนหนังสือที่วัดช้างค้ำ สมัยนั้นโรงเรียนมีชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-4 ด.ช.สมจิต เดินมาโรงเรียนก็มักจะได้เห็นผีที่วัดธาตุน้อยอยู่บ่อยๆ และเก็บพระได้บริเวณโรงเรียนเมื่อไปบอกคุณครูว่าตนเองเห็นผีคุณครูก็ไม่เชื่อหาว่าเด็กโกหกจึงทำโทษเด็กอยู่มาอีกวันหนึ่ง ด.ช.สมจิตได้ยืนอยู่บริเวณนอกโรงเรียนทางด้านทิศเหนือของโรงเรียนเขาได้เห็นผู้หญิงแต่งชุดสวยงามพ่อน้ำอยู่บนเนินดิน ด.ช.สมจิตก็ยืนอยู่เป็นครั้งก่อนวันมีเพื่อนๆ และคุณครูเข้าไปถาม ด.ช.สมจิตก็พูดไปตามที่เห็นแต่พอเพื่อนๆ และคุณครูหันไปมองตาม ด.ช.สมจิตมองก็ไม่เห็นมีอะไรเลยจึงคิดว่า ด.ช.สมจิต เป็นบ้าไปแล้วอยู่มาไม่นานคณะกรรมการและชาวบ้านช่วยกันสร้างอาคารเรียนชั่วคราวตรงสนามหญ้าโรงเรียนปรากฏว่าพอชุดหลุมเสาลงไปก็ได้เจอพระพิมพ์ดินเผา เช่น พระคง พระสามหอม จำนวนมากชาวบ้านหลายคนได้ขโมยไปในที่สุด คณะกรรมการจึงได้มีการประชุมให้จัดเวรยามมาเฝ้าก็ไม่สามารถดูแลได้ทางคณะกรรมการจึงได้แจ้งให้ทางศึกษาอำเภอและแจ้งไปทางกรมศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่ ในสมัยนั้นหลังจากนั้นกรม

ศิลปินจึงได้เข้ามาทำการขุดโบราณสถานในระหว่างช่วงที่มีการขุดนั้นได้เกิดเหตุประหลาดขึ้น คือ เกิดมีงูเห่าไหลออกมาจากหลุมเสาและแผ่เบียดใส่คนขุดคนขุดก็วิ่งหนีพองหนานแก้วบุญหมื่นซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านในสมัยนั้นได้เข้าไปบอกงูว่าถ้าเป็นเจ้าที่ที่ปกปักรักษาสมบัติเหล่านี้ก็ขอให้ลูกหลานได้ขุดบูรณะโบราณสถานต่อไปชาวบ้านที่อยู่อาศัยในเวียงกุมกามมาหลายชั่วอายุคนมีความผูกพันกับโบราณสถานและให้ความเคารพยำเกรงซึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภายในชุมชนนอกจากโบราณสถานแล้วภายในวัดช้างค้ำชุมชนเวียงกุมกามยังมีต้นศรีมหาโพธิ์ศักดิ์สิทธิ์ที่ปลูกขึ้นทดแทนต้นไม้เดิมในสมัยก่อนกำเนิดเวียงกุมกามที่ได้อัญเชิญเมล็ดจากเมืองลังกาแต่ครั้งโบราณกาลและหอพระมั่งรายอันเป็นที่เคารพสักการบูชาของชาวบ้านในปัจจุบัน⁵³

นอกจากนี้ชาวบ้านยังให้ความเคารพและเชื่อฟังผู้อาวุโสซึ่งผู้อาวุโสในชุมชนยังมีบทบาทในชุมชนหลายประการ เช่น การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาและเป็นที่ปรึกษาในการทำกิจกรรมที่เป็นประเพณีดั้งเดิมเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีดั้งเดิมของชุมชน และการประนีประนอมข้อพิพาทของคนในชุมชนด้วยชาวบ้านและพ่ออู๋แม่อู๋มีความเชื่อในสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติหลายอย่าง ซึ่งก่อให้เกิดการสืบทอดประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ตามมา เช่น ฝึบู่ยาศาลเสื่อบ้าน (ศาลฝึบู่บ้าน) การสืบทอดบ้านการส่งเคราะห์ส่งนาม (สะเดาะเคราะห์) ซึ่งความเชื่อเหล่านี้เชื่อว่าถ้าไม่ปฏิบัติตามพิธีกรรมที่สืบทอดกันมาจะมีผลต่อการดำเนินชีวิตดังนั้นการตั้งบ้านเรือนหรือการก่อตั้งชุมชนจึงต้องมีการตั้งศาลหรือหอสำหรับเป็นที่พำนักของผีที่ให้คุณโดยเฉพาะผีบ้านผีเรือนและผีปู่ย่า

4.6 โบราณสถานภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

โบราณคดีและโบราณสถานในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนั้นดำเนินการโดยกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ตามอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบดังนั้นข้อมูลที่ได้มาส่วนใหญ่เป็นข้อมูลจากกรมศิลปากรทั้งสิ้น โดยมีโบราณสถานประเภทวัดที่ตั้งพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม (แผนที่ 4.7) แผนที่ 4.7 แสดงที่ตั้งโบราณสถานภายในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

⁵³ รัตน์สุดา ทองเจิม, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการงานประเพณีวัฒนธรรมแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์, 2553.

4.7 สรุปสภาพทั่วไปของพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

เวียงกุมกามถูกสร้างขึ้นราว พ.ศ. 1837 หลังจากที่พญามังรายยึดครองเมืองหริภุญไชยได้ ความหมายของเวียงกุมกาม คือ รักษาบ้านเมือง เวียงกุมกามกำเนิดขึ้นเพราะพญามังรายทรง พระประสงค์จะสร้างเมืองหลวงแห่งใหม่แทนที่หริภุญไชย เพื่อเป็นศูนย์กลางทางการค้าและ การเมือง⁵⁴ หลังจากสร้างเมืองเชียงใหม่เป็นเมืองหลวงแล้วเวียงกุมกามก็ได้สิ้นสลายลงคงเป็น ชุมชนสืบต่อมา โดยดูได้จากซากวัดร้างในเวียงกุมกามและมีร่องรอยการซ่อมแซมของเดิมซึ่งแสดง ให้เห็นถึงความเป็นชุมชนสืบมาอย่างต่อเนื่องจนถึงสิ้นสมัยราชวงศ์มังราย การล่มสลายของเวียงกุม กามนั้นเนื่องจากแม่น้ำปิง เปลี่ยนร่องน้ำจากเดิมที่เคยไหลไปทางทิศตะวันออกทำให้เกิดน้ำท่วม รุนแรงทำลายเวียงกุมกามให้ล่มสลายลง และมีสภาพเป็นชุมชนอีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการ ตั้งชุมชนขึ้นใหม่และแผ่ขยายไปทั่วทำให้พื้นที่ในเขตเวียงกุมกามถูกจัดจ้งเป็นที่อยู่อาศัยและถือ กรรมสิทธิ์โดยราษฎรที่เข้ามาอยู่ในเวียงกุมกาม

เวียงกุมกามในปัจจุบันตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองเชียงใหม่ห่างจากตัวเมือง เชียงใหม่ประมาณ 5 กิโลเมตรอยู่ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่และอำเภอสарภักดิ์⁵⁵ บริเวณพื้นที่ซึ่ง เป็นที่ตั้งของชุมชนดังกล่าวมีซากโบราณสถานกระจัดกระจายฝังจมอยู่ในตระกอนดินทำให้เวียง กุมกามได้ชื่อว่าเป็นนครโบราณใต้พิภพหรือเมืองใต้ดินในส่วนของชุมชนเวียงกุมกามที่คนในชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเวียงกุมกามอย่างเห็นได้ชัดมีเพียง 3 ชุมชน คือชุมชนบ้านช้างค้ำ ชุมชนบ้านเจดีย์เหลี่ยม และชุมชนบ้านป่าเปอะ เนื่องมาจากมีแหล่งโบราณสถานที่มีสมบูรณ์และ สวยงามอยู่ในพื้นที่ซึ่งเอื้อประโยชน์ต่อการจัดเส้นทางรถรางและรถม้าเพื่อการท่องเที่ยวเวียงกุม กามตั้งอยู่ไม่ไกลจากเมืองเชียงใหม่ทำให้ได้รับอิทธิพลจากการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจการ พัฒนาด้านต่างๆ จากภาครัฐความต้องการที่อยู่อาศัยจากชุมชนส่งผลทำให้พื้นที่โบราณสถานถูก รุกล้ำและขาดการดูแลมีประชาชนจากท้องถิ่นอื่นอพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่ซึ่งไม่มีความรู้เกี่ยวกับ ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของพื้นที่ขาดจิตสำนึกในเรื่องความเป็นชุมชนโบราณไม่มี ส่วนร่วมในการดูแลรักษาไม่ให้ความร่วมมือกับภาครัฐในการดูแลรักษาโบราณสถานเพราะเกรงว่า

⁵⁴ สรัสวดี อ๋องสกุล, เวียงกุมกาม การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ 2 (เชียงใหม่: โรงพิมพ์วิ นอิน ดีไซน์ จำกัด 2546)

⁵⁵ สรัสวดี อ๋องสกุล, เวียงกุมกาม การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ 2 (เชียงใหม่: โรงพิมพ์วิ ทอิน ดีไซน์ จำกัด, 2546)

จะถูเวนคืนที่ดินทำให้ต้องอพยพไปหาที่อยู่อาศัยใหม่ภาครัฐเองก็ขาดแคลนงบประมาณในการดูแลรักษาทำให้ดูแลรักษาได้ไม่ทั่วถึง

บทที่ 5

การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

5.1 ความเป็นมาของการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามมีจุดเริ่มต้นจากการค้นพบเมืองโบราณเวียงกุมกามในช่วงเดือนมกราคม ปี พ.ศ.2527 โดยมีราษฎรในท้องถิ่นได้ขุดค้นพบพระพิมพ์ดินเผาแบบต่างๆ จำนวนมากบริเวณสนามหญ้าหน้าโรงเรียนวัดช้างค้ำซึ่งปัจจุบันโรงเรียนได้ถูกรื้อถอนแล้ว ต่อมาได้มีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาบริหารจัดการพื้นที่ โดยมีหน่วยศิลปากรที่ 4 กรมศิลปากรเข้ามาดำเนินการศึกษารวบรวมพระพิมพ์ โบราณวัตถุอื่นและค้นหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่เวียงกุมกาม จากนั้นได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการชุดพิเศษขึ้นประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ของรัฐจากหน่วยงานต่างๆ ของจังหวัดเชียงใหม่ เจ้าหน้าที่กรมศิลปากร (หน่วยศิลปากรที่ 4) ศึกษาศึกษาอำเภอสวรรคิ เจ้าหน้าที่ตำรวจจากสถานีตำรวจภูธรอำเภอสวรรคิ คณะสงฆ์และสมาชิกสภาจังหวัดเชียงใหม่ ร่วมกันพิจารณาแก้ไขปัญหาการขุดทำลายโบราณสถานและโบราณวัตถุต่างๆ ในพื้นที่เวียงกุมกาม และร่วมกำหนดแนวทางการดำเนินงาน โดยมอบหมายให้หน่วยศิลปากรที่ 4 (สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 6 เชียงใหม่ หรือสำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ในปัจจุบัน) จัดทำโครงการเร่งด่วนเพื่อขอขบประมาณจากกรมศิลปากร ในการดำเนินการขุดค้นศึกษาและขุดแต่งบูรณะ⁵⁶ ในระยะแรกนั้นคณะบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้เกิดการสำรวจและพัฒนาโบราณสถานเวียงกุมกาม คือ สมาชิกสภาจังหวัดเชียงใหม่ คณะอนุกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวสภาจังหวัดเชียงใหม่ และชาวบ้านตำบลท่าวังตาล แต่เป็นเพียงกระแสแนวความคิดเริ่มต้นที่ยังไม่ได้รับการตอบสนองเพราะยังขาดงบประมาณในการดำเนินงาน หลังจากที่ได้รับการสนับสนุนและผลักดันจากหน่วยงานต่างๆ ในช่วงปี พ.ศ. 2527 กรมศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่จึงได้รับงบประมาณจำนวนหนึ่งจึงเร่งดำเนินการสำรวจโบราณสถานในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม พร้อมทั้งดำเนินการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถาน หลังจากนั้นเรื่องราวของพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามจึงแพร่หลายออกไป แต่มีเพียงกลุ่มนักวิชาการ นักศึกษาและผู้สนใจโดยเฉพาะเท่านั้นที่รู้จักเวียงกุมกาม

⁵⁶ ธีรวดี จำเริญ, ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีผลต่อชุมชนเวียงกุมกาม อำเภอสวรรคิ จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.

ในเวลาต่อมา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรโบราณสถานที่ถูกค้นพบบริเวณวัดช้างค้ำแลพายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม และได้ทรงตรัสรับสั่งให้คณะกรรมการวัดช้างค้ำเวียงกุมกาม ดำรงเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมล้านนาให้ดำรงสืบทอดยั้งยืนต่อไป นับเป็นกระแสรับสั่งที่ทำให้คณะกรรมการวัดช้างค้ำและชาวบ้านในชุมชนให้ความร่วมมือในการบูรณะโบราณสถาน วัดร้างต่างๆ โดยเคร่งครัดและมีการจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาวัดช้างค้ำเวียงกุมกาม โบราณสถานขึ้น โดยการจัดตั้งกลุ่มคนภายในชุมชนเพื่อฟื้นฟูอนุรักษ์โบราณสถานเวียงกุมกามและมีการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน และได้มีการจัดทำแผนการพัฒนาวัดช้างค้ำในการสร้างพระวิหารใหม่ทดแทนของเดิมที่ชำรุดด้วยจิตกรรม ประติมากรรม ศิลปกรรมล้านนา ร่วมสมัย ซึ่งศิลปกรรมประติมากรรม จิตรกรรม เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก และดำเนินการของงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดในการสร้างเส้นทางเชื่อมระหว่างโบราณสถานเวียงกุมกาม ให้มีสภาพการสัญจร -ไปมาสะดวกมากขึ้น ต่อมา มีการส่งเสริมการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ วิทยาลัยครูจังหวัดเชียงใหม่ โดยได้จัดสัมมนาเรื่องล้านนาศึกษาและนิทรรศการเรื่องชุมชนโบราณเวียงก่ากานและเวียงกุมกามขึ้น เพื่อเผยแพร่ความรู้ชุมชนโบราณให้นักเรียนนักศึกษาและประชาชนทั่วไปให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น โดยความร่วมมือของหน่วยงานต่างๆ ได้แก่ หน่วยศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่ สถาบันศึกษาจากภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูเชียงใหม่ สมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภาคเหนือ ผู้นำชุมชนท้องถิ่น นักวิชาการ และวัดต่างๆ ของชุมชนเมืองโบราณ ซึ่งจัดขึ้นในปี พ.ศ. 2528

ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2529 เวียงกุมกามได้รับการส่งเสริมและพัฒนาภายใต้ “โครงการพัฒนาโบราณสถานเวียงกุมกาม”⁵⁷ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเร่งบูรณะพัฒนาแหล่งโบราณสถานไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและส่งเสริมให้เป็นจุดท่องเที่ยวแห่งใหม่ของจังหวัดเชียงใหม่ และได้รับการผลักดันจากคณะกรรมการเสริมสร้างเอกลักษณ์และอนุรักษ์วัฒนธรรมล้านนา ให้มีการจัดงานเฉลิมฉลองวาระครบ 700 ปีของเวียงกุมกามขึ้น โดยความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน ได้แก่ กรมศิลปากร คณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยว สภาจังหวัดเชียงใหม่ วิทยาลัยครูจังหวัดเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่ ชมรมอนุรักษ์วัฒนธรรมล้านนา สภาตำบลท่าวังตาล ชมรมการท่องเที่ยวและโรงแรมจังหวัดเชียงใหม่ แม้ว่าพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

⁵⁷ ธีรวดี จำเดิม, ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีผลต่อชุมชนเวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.

ได้รับการพัฒนา แต่ในช่วงระยะเวลานั้นเวียงกุมกามไม่มีความคืบหน้าในการบริหารจัดการอย่างเป็นรูปธรรมเท่าที่ควร และนับตั้งแต่พื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามถูกค้นพบยังไม่มียุทธศาสตร์ท้องถิ่นและนักวิชาการทั่วไปให้ความสำคัญกับการศึกษาประวัติศาสตร์พื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามอย่างจริงจัง จนกระทั่งในปี พ.ศ.2529 ได้มีนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือ อาจารย์สรวิศดี อ่องสกุล ได้เล็งเห็นคุณค่าความสำคัญของพื้นที่จึงดำเนินการศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์พื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม จากนั้นในปี พ.ศ.2532 หน่วยศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่ ได้รับเงินงบประมาณจากแหล่งเงินกู้ของกองทุนความร่วมมือทางเศรษฐกิจโพ้นทะเลแห่งประเทศไทย หรือ O.C.E.F. เพื่อนำมาใช้ในการขุดแต่งบูรณะเสริมความมั่นคงโบราณสถานเวียงกุมกามจำนวน 4 แห่ง คือ วัดหัวหนอง วัดคูไม้ซี้้ง วัดพระเจ้าองค์ดำ-วัดพญามังราย และวัดธาตุขาว⁵⁸

ในปี พ.ศ.2545 ที่นายเกษม บุญหมื่น อดีตประธานองค์การบริหารส่วนตำบลท่าวัง ตาล และคนในชุมชนกลุ่มหนึ่งได้เล็งเห็นความสำคัญของโบราณสถานเวียงกุมกามจึงพยายามผลักดันและสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม โดยมีโอกาสเข้าไปนำเสนอแนวคิดดังกล่าวกับ นางเยาวภา วงศ์สวัสดิ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ และเป็นช่วงจังหวะที่รัฐบาลไทย ได้ให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง โดยมีนโยบายหลักในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจเป็นสำคัญว่า การท่องเที่ยว คือ หนทางสำคัญของการนำรายได้กระแสเงินสดเข้าสู่ประเทศ ดังนั้นรัฐบาลจึงมีนโยบายในการส่งเสริมคุณภาพและมาตรฐานของการบริการ เพิ่มความหลากหลายของรูปแบบการให้บริการเพิ่มความหลากหลายของรูปแบบการให้บริการและการท่องเที่ยว และการยกระดับความสามารถในการแข่งขันของภาคบริการและการท่องเที่ยว

จากนโยบายหลักที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาลในยุคนั้น และภายใต้การสนับสนุนผลักดันจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อพัฒนาพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามให้เป็นสินค้าท่องเที่ยวแห่งใหม่ของจังหวัดเชียงใหม่ จึงมีผลทำให้ในช่วงปี พ.ศ. 2545 สำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ ได้รับการจัดสรรงบประมาณจากงบกระตุ้นเศรษฐกิจ จำนวน 39.5 ล้านบาทเพื่อให้ดำเนินการภายใต้ “โครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม” โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการด้วยกัน คือ 1) การอนุรักษ์พัฒนาด้านศิลปกรรมเวียงกุมกาม และ 2) การพัฒนาให้เวียงกุมกามกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์แห่งใหม่ของจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ที่มีหน้าที่รับผิดชอบเพื่อดำเนินการ คือ 1) สำนักงาน

⁵⁸ รัตน์สุดา ทองเจิม, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการงานประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2553.

ศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ 2) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 3) อําเภอสารภี 4) องค์การบริหารส่วนตำบลท่าวังตาล 5) องค์การบริหารส่วนตำบลหนองผึ้ง 6) องค์การบริหารส่วนตำบลหนองหอย 7) วัดกานโถม (วัดช้างคํา) และ 8) ชมรมรักเวียงกุมกาม โดยผ่านโครงการสร้างความเข้มแข็งและกระตุ้นเศรษฐกิจภายในชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ และพัฒนางานด้านศิลปวัฒนธรรม การท่องเที่ยวของเวียงกุมกามที่ยั่งยืน⁵⁹ ดังนี้

1. การส่งเสริมพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการพัฒนานี้เพื่อให้ชุมชนเข้าใจถึงบทบาทตัวเอง พร้อมทั้งตระหนักและหวงแหนโบราณสถานของชุมชน และเพื่อให้ชุมชนสามารถสร้างความเข้มแข็งโดยการกระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชน โดยผ่านโครงการต่อไปนี้

- 1.1. โครงการอบรมปฏิบัติการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์โบราณสถาน
  - 1.2 โครงการให้ความรู้ร้านค้าชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว
  - 1.3 โครงการอบรมความรู้การบริการจัดการร้านค้าชุมชน
  - 1.4 โครงการอบรมส่งเสริมสร้างความเข้มแข็งในชุมชน
  - 1.5 โครงการอบรมการถวายนามความรู้ในการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ส่งเสริมโบราณสถานเวียงกุมกามแก่พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส
  - 1.6 โครงการส่งเสริมการประกอบอาชีพพื้นฐานบ้านรายย่อยเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจภายในชุมชน

2. การส่งเสริมและอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมภายในชุมชนเวียงกุมกาม โดยจะเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิม รวมถึงภูมิปัญญาในท้องถิ่น เช่น การจักสาน การถักข้าว เป็นต้น โดยมีโครงการต่อไปนี้

- 2.1 โครงการอนุรักษ์วิถีชีวิตและสืบทอดภูมิปัญญาพื้นบ้าน โดยมีการจัดทำบ้านและจำลองวิถีชีวิตของคนสมัยเวียงกุมกามในอดีต พร้อมทั้งสาธิตภูมิปัญญาพื้นบ้าน อาทิ เช่น การจักสาน การแกะสลัก หมอชาวบ้าน เป็นต้น
  - 2.2 โครงการส่งเสริมการอนุรักษ์ซุ้มหม้อน้ำโบราณพื้นบ้าน
  - 2.3 โครงการส่งเสริมการจัดตั้งวงดนตรีพื้นบ้าน
  - 2.4 โครงการส่งเสริมการจัดกิจกรรมประเพณีตามฤดูกาล
  - 2.5 โครงการส่งเสริมการแต่งกายพื้นเมือง

⁵⁹ ธีรวดี จำเดิม, ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีผลต่อชุมชนเวียงกุมกาม อําเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.

3. การขุดแต่งโบราณสถานภายในเวียงกุมกาม เพื่ออนุรักษ์และส่งเสริมการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อขุดพบโบราณสถานแห่งใหม่ๆ และบูรณะโบราณสถานแห่งเดิม เพื่อให้เข้าใจประวัติความเป็นมาของเวียงกุมกามมากขึ้น โดยมีกิจกรรมดังต่อไปนี้ช่วยสนับสนุน

3.1 โครงการจัดทัวร์เวียงกุมกามให้แก่สมาคมธุรกิจการท่องเที่ยว

3.2 โครงการขีจรรย์านท่องเที่ยวเวียงกุมกาม

นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานที่ไม่ได้อยู่ภายใต้โครงการแต่มีส่วนร่วมเพื่อระดมการพัฒนาเวียงกุมกาม เช่น สำนักงานโยธาธิการและผังเมือง กรมศาสนาสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 1 ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 1 เชียงใหม่ กรมชลประทานจังหวัดเชียงใหม่ สถาบันศึกษาระดับอาชีวและและเทคนิคจังหวัดเชียงใหม่และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จากงบประมาณที่ได้รับมาได้มีการพัฒนา พื้นฟู บูรณะโบราณสถาน ปรับปรุงระบบสาธารณูปโภค เช่น ถนน ทางระบายน้ำ และสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยว เช่น รถราง รถม้า และขีจรรย์าน การจัดสร้างพิพิธภัณฑ์และศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม ร้านค้าขายอาหารและของที่ระลึก รวมถึงการพัฒนาองค์ความรู้สู่ชุมชน เพื่อเตรียมความพร้อมด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ การอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น อบรมเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน อบรมความรู้ด้านการตลาดเพื่อการบริหารจัดการร้านค้าชุมชน เป็นต้น

นอกจากนี้พื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามได้อยู่ภายใต้โครงการ Unseen in Thailand สัมผัสเมืองไทยในมุมมองที่ไม่เคยเห็น ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และได้ประชาสัมพันธ์ถึงเวียงกุมกามไว้ว่า⁶⁰

“เวียงกุมกาม นครโบราณใต้พิภพ
เมืองที่ถูกกลบฝังด้วยตะกอนจากน้ำท่วมครั้งใหญ่ในอดีต
วันเวลาผ่านไป กลืนหายเรื่องราวจากครั้งโบราณ
บ้านเมืองถูกสร้างขึ้นใหม่บนผืนดินนครอันเป็นตำนาน
ใครจะเชื่อว่า เมื่อวันเวลาแห่งการค้นพบมาถึง
อาณาจักรใต้ปฐพีผืนนี้ก็ถูกเผยถึงความรุ่งเรืองยิ่งใหญ่ที่ได้จมอยู่ใต้พิภพมาแสนนาน”

⁶⁰ ชีรวดี จำเดิม, ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีผลต่อชุมชนเวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.

ดังนั้น โครงการ Unseen in Thailand นับเป็นหนึ่งในโครงการที่มีบทบาทสำคัญที่ช่วยส่งเสริมและเผยแพร่ชื่อเสียงของเวียงกุมกามให้เป็นที่รู้จักในระดับประเทศ ทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ นอกจากนี้เวียงกุมกามยังอยู่ภายใต้ “โครงการนำร่องเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวและหมู่บ้านโฮมโฮปของจังหวัดเชียงใหม่ (Tourism Village)” โดยมีเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงกัน คือ บ้านถวาย-สันกำแพง-เวียงกุมกามด้วย

ในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนั้นเริ่มเข้าสู่บริบทของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอย่างจริงจัง มีกิจกรรมรูปแบบต่างๆ และสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อให้บริการและรองรับนักท่องเที่ยว เช่น อาคารศูนย์ข้อมูลและพิพิธภัณฑ์ อาคารร้านค้า มัคคุเทศก์ท้องถิ่น บุคลากรด้านท่องเที่ยว รถราง รถม้า ที่จอดรถ ป้ายสื่อความหมาย ห้องน้ำ และกิจกรรมต่างๆ ภายในเวียงกุมกาม โดยกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามมีลักษณะเป็นการนำเที่ยวเพื่อชมโบราณสถานโดยมีเส้นทางเดินรถผ่านโบราณสถานต่างๆ จำนวน 10 แห่ง ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเลือกใช้บริการการเดินทางด้วยยานพาหนะต่างๆ ที่ทางชุมชนได้จัดเตรียมไว้ได้ เช่น รถราง รถม้า จักรยานปั่นรอบเวียงกุมกาม หรือขับรถยนต์ส่วนตัวได้ด้วยตัวเอง นอกจากนี้ยังมีร้านค้าหัตถกรรมพื้นบ้าน บ้านจำลองแบบล้านนา กาดหมั้วครัวหอม ลานวัฒนธรรมและดนตรีพื้นบ้านให้บริการในวันหยุดเสาร์-อาทิตย์และวันหยุดราชการ ปัจจุบันกิจกรรมการท่องเที่ยวต่าง ๆ นั้นได้ดำเนินการโดยชุมชนท้องถิ่นเป็นหลักหลังจากที่หน่วยงานต่างๆ ได้บริหารจัดการไว้ในเบื้องต้นแล้ว

จากที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาในเบื้องต้นนั้น ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและสรุปลำดับความสำคัญในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4 แสดงลำดับเหตุการณ์สำคัญในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

พ.ศ.	เหตุการณ์สำคัญ
พ.ศ.2527	<ul style="list-style-type: none"> ● ชุมชนชุดพบพระพิมพ์ดินเผาจำนวนมากบริเวณวัดช้างค้ำ ● จัดตั้งคณะกรรมการชุดพิเศษเพื่อเข้ามาดูแลโบราณสถานเวียงกุมกาม และต่อมาได้มอบหมายให้หน่วยศิลปากรที่ 4 เข้ามาดูแลแทน ● เวียงกุมกามได้แพร่หลายออกไปในกลุ่มนักวิชาการ นักศึกษาและผู้ที่มีสนใจเฉพาะ
พ.ศ.2528	<ul style="list-style-type: none"> ● สมเด็จพระเทพฯ ทรงเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรโบราณสถานบริเวณวัดช้างค้ำและเวียงกุมกาม ตรัสรับสั่งให้คณะกรรมการวัดช้างค้ำ

	<p>เวียงกุมกามดำรงเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมล้านนาให้ดำรงสืบทอดยั่งยืนต่อไป</p> <ul style="list-style-type: none"> ● จัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาวัดช้างค้ำเวียงกุมกามโบราณสถาน
--	---

ลำดับเหตุการณ์สำคัญในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม (ต่อ)

พ.ศ.	เหตุการณ์สำคัญ
พ.ศ.2529	<ul style="list-style-type: none"> ● เกิดโครงการพัฒนาโบราณสถานเวียงกุมกาม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเร่งบูรณะพัฒนาโบราณสถานไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและเป็นแหล่งท่องเที่ยว ● จัดตั้งคณะกรรมการเสริมสร้างเอกลักษณ์และอนุรักษ์วัฒนธรรมล้านนา จัดงานเฉลิมฉลองวาระครบ 700 ปีเวียงกุมกาม ● นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเริ่มศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์เวียงกุมกามตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529 จนถึงปี พ.ศ. 2532 และได้เรียกร้องให้มีการอนุรักษ์เวียงกุมกามอย่างจริงจังแต่ไม่มีเสียงตอบรับ
พ.ศ.2532	<ul style="list-style-type: none"> ● ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนความร่วมมือทางเศรษฐกิจพื้นทะเลแห่งประเทศไทย หรือ O.C.E.F. เพื่อนำมาใช้ในการขุดแต่งบูรณะเสริมความมั่นคงโบราณสถานเวียงกุมกามจำนวน 4 แห่ง คือ วัดหัวหนอง วัดคูไม้ซี้ก วัดพระเจ้าองค์ดำ-วัดพญามังราย และวัดธาตุนาว
พ.ศ.2543	<ul style="list-style-type: none"> ● คุณเกษม บุญหมื่น (อดีตนายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าวังตาล) และกลุ่มคนในชุมชนได้เสนอแนวความคิดในการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแก่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเขต 2 จังหวัดเชียงใหม่
พ.ศ.2544	<ul style="list-style-type: none"> ● ได้รับการส่งเสริมจากรัฐบาลในการมีนโยบายหลักในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ
พ.ศ.2545	<ul style="list-style-type: none"> ● เกิดโครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เวียงกุมกามภายใต้การสนับสนุนจากหน่วยงานท้องถิ่นจังหวัดเชียงใหม่ โดยให้สำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่เป็นหน่วยงานหลักในการบริหารจัดการ ● ได้รับงบประมาณในการบริหารจัดการจากงบกระตุ้นเศรษฐกิจ จำนวน 39.5 ล้านบาท เพื่อฟื้นฟู บูรณะและพัฒนาเวียงกุมกาม

	<ul style="list-style-type: none"> ● มีหน่วยงานต่างๆ ของภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเวียงกุมกาม ● มีการพัฒนาและปรับปรุงระบบสาธารณูปโภค สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ● พัฒนาองค์ความรู้สู่ชุมชนเพื่อเตรียมความพร้อมด้านการท่องเที่ยว
--	--

ลำดับเหตุการณ์สำคัญในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม (ต่อ)

พ.ศ.	เหตุการณ์สำคัญ
พ.ศ.2546- พ.ศ.2547	<ul style="list-style-type: none"> ● มีการประชาสัมพันธ์อย่างจริงจังจากหน่วยงานของจังหวัดเชียงใหม่และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยภายใต้โครงการ “เปิดประตูสู่เวียงกุมกาม นครโบราณใต้พิภพ” และมีการจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมและพิธีกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปีและมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นจำนวนมาก ● เวียงกุมกามได้อยู่ภายใต้โครงการ Unseen in Thailand สัมผัสเมืองไทยในมุมมองที่ไม่เคยเห็น และโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวและหมู่บ้านโฮมทอปของจังหวัดเชียงใหม่ (Tourism Village) โดยมีเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงกัน คือ บ้านถวาย-สันกำแพง-เวียงกุมกาม
พ.ศ.2548 ถึง ปัจจุบัน	<ul style="list-style-type: none"> ● จำนวนนักท่องเที่ยวเริ่มลดลง ● เกิดปัญหาต่างๆ เนื่องขาดการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ ● หน่วยงานต่างๆ ขาดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากขาดงบประมาณสนับสนุน

(ที่มา: รายงานสรุปภาพรวมการดำเนินการโครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่)

5.2 กระบวนการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

ในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนั้นได้ริเริ่มมีการบริหารจัดการในปี พ.ศ. 2542 และในปัจจุบันนี้ได้มีหน่วยงานต่างๆ เข้าร่วมดำเนินการผลักดัน สนับสนุน พัฒนา กำหนดนโยบาย แผนการต่างๆ และส่งเสริมให้เขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามเป็นแหล่งเรียนรู้

แหล่งท่องเที่ยวของผู้ที่สนใจ และนักท่องเที่ยว โดยแต่ละหน่วยงานนั้นก็มีความบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งผู้ศึกษาได้สรุปไว้ดังนี้

5.2.1 หน่วยงานภาครัฐ

1. สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเขต 2 จังหวัดเชียงใหม่

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเขต 2 จังหวัดเชียงใหม่ มีบทบาทสำคัญ คือ เป็นผู้เริ่มต้นหลักในการผลักดันให้มีการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามให้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น และเป็นผู้เสนอของบประมาณจากรัฐบาลเพื่อพัฒนา พื้นที่ปู บูรณะ ส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ และอนุรักษ์ดูแลรักษามรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามให้มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักของคนทั้งประเทศ บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเขต 2 จังหวัดเชียงใหม่เป็นบทบาทในช่วงระยะเวลาสั้นๆ ของช่วงเริ่มต้นในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามเท่านั้น โดยมีแนวความคิดที่มุ่งหวังให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการด้วยตนเองเพื่อให้เกิดการบริหารจัดการที่ยั่งยืน

2. สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่

สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ มีบทบาทสำคัญมากในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าในพื้นที่เวียงกุมกาม ทั้งโบราณสถานและโบราณวัตถุต่างๆ ที่ถูกค้นพบขึ้น นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการสนับสนุนงานวิจัยต่างๆ ทั้งทางด้านโบราณคดี ด้านประวัติศาสตร์และศิลปกรรม และด้านการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน รวมถึงการเข้ามาบริหารจัดการด้านฟื้นฟูบูรณะโบราณสถาน ปรับปรุง จัดแต่ง และดูแลภูมิทัศน์รอบโบราณสถาน รวมถึงการจัดทำโครงการอบรมต่างๆ เพื่อเพิ่มความรู้ให้แก่ชุมชน เช่น การฝึกอบรมอาสาสมัครนำเที่ยวภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม การฝึกอบรมอาชีพเพื่อพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชน การฝึกอบรมความรู้เพื่อการประกอบอาชีพและการลงทุนผลิตสินค้าของที่ระลึก รวมถึงการส่งเสริมการจัดงานประเพณีสืบสานมรดกล้านนาเวียงกุมกาม เป็นต้น นอกจากนี้สำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ยังมีบทบาทในการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ ศูนย์ข้อมูลและอาคารพิพิธภัณฑสถานเวียงกุมกาม เป็นต้น

3. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย มีบทบาท คือ ส่งเสริมและสนับสนุนการประชาสัมพันธ์ให้กับเวียงกุมกามในเชิงรุกจนประสบความสำเร็จและสร้างชื่อเสียงเวียงกุมกามให้เป็นที่รู้จักแก่

มวลชนและนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก โดยบทบาทของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยนั้นอยู่ในระยะเริ่มต้นของการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามเท่านั้น หลังจากนั้นการประชาสัมพันธ์เป็นหน้าที่ของหน่วยงานท้องถิ่นที่ดำเนินการต่อ

4. อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ มีบทบาท คือเป็นหน่วยงานหลักอีกหน่วยงานหนึ่งที่ดูแลรับผิดชอบดำเนินงานด้านการอนุรักษ์และพัฒนาเวียงกุมกาม เนื่องจากพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามอยู่ในเขตการดูแลและปกครองของอำเภอสารภี โดยอำเภอสารภีมีหน้าที่สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เช่น การจัดสร้างห้องน้ำ การจัดซื้อรถม้าและรถราง รวมถึงการจัดโครงการฝึกอบรมต่างๆ เป็นต้น อีกทั้งอำเภอสารภียังได้จัดตั้ง “กองทุนอนุรักษ์และพัฒนาเวียงกุมกาม” เพื่อหารายได้จากการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อนำเงินรายได้มาบริหารจัดการและพัฒนาพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามให้เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ โดยรายได้ส่วนใหญ่ได้มากจากการจัดกิจกรรมวิ่งมินิมาราธอน กล่องบริจาคเพื่อพัฒนาเวียงกุมกาม เงินปันผลจากการให้บริการรถราง รถม้า และการจัดจำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น นอกจากนี้อำเภอสารภียังเป็นเจ้าภาพหลักในการจัดกิจกรรม “สืบสานวัฒนธรรมเวียงกุมกาม” ที่จัดขึ้นในช่วงเดือนเมษายนถึงมิถุนายนของทุกปี รวมถึงการดูแลควบคุมและออกกฎระเบียบสำหรับกรให้บริการของมัคคุเทศก์ รถรางรถม้าและร้านค้าบริเวณศูนย์ข้อมูล

5. องค์การบริหารส่วนตำบลท่าวังตาล

องค์การบริหารส่วนตำบลท่าวังตาล มีบทบาทในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามค่อนข้างน้อย เนื่องจากโบราณสถาน และโบราณวัตถุต่างๆ นั้นอยู่ในความดูแลและรับผิดชอบของสำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่เป็นหลัก องค์การบริหารส่วนตำบลท่าวังตาลจึงไม่มีอำนาจหน้าที่ในการบริหารจัดการเท่าใดนัก มีเพียงบทบาทในการช่วยสนับสนุนดูแลรักษาความสะอาดโบราณสถาน การตัดหญ้าและกำจัดวัชพืช การช่วยเหลือชุมชนเมื่อประสบภัยน้ำท่วม การช่วยเหลือในการประสานงานและให้ความร่วมมือด้านอื่นๆ กับหน่วยงานต่างๆ

6. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีบทบาท คือ ให้ความรู้ในการพัฒนาองค์ความรู้แก่ชุมชน ได้แก่ การฝึกอบรมอาสาสมัครนำเที่ยวภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม การฝึกอบรมอาชีพเพื่อพัฒนา

คุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชน การฝึกอบรมความรู้เพื่อการประกอบอาชีพและการลงทุนผลิตสินค้าของที่ระลึก โดยเข้ามามีบทบาทร่วมกับสำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่

จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารทางวิชาการ ข้อมูลของหน่วยงานภาครัฐ แบบสอบถามและสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามทำให้สรุปตารางการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยภาครัฐได้สรุปดัง(ตาราง 5.2)

ตารางที่ 5 การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยภาครัฐ

หน่วยงานภาครัฐ	แผน	นโยบาย	การดำเนินการ	ประเมินผล
1.สมาชิกรัฐสภาผู้แทนราษฎรเขต 2 จังหวัดเชียงใหม่	ริเริ่มให้มีการบริหารจัดการภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม	พัฒนา พื้นฟู บูรณะ ส่งเสริมการ ประชาสัมพันธ์ และอนุรักษ์ดูแลรักษา มรดกวัฒนธรรม ที่องถิ่น	เสนอขอ งบประมาณ จากภาครัฐบาล พื้นที่ดูแลทั้งหมด ภายในเวียงกุม กาม	ไม่มีการ ประเมินผล เนื่องจากส่งต่อ ให้หน่วยงาน ที่องถิ่น รับผิดชอบ
2.สำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่	ขุดค้นและขุดแต่ง โบราณสถานในเขต พื้นที่เมืองเก่าเวียงกุม กามและการให้ ความรู้ด้าน โบราณสถานและ โบราณวัตถุแก่ชุมชน	ฟื้นฟูบูรณโบราณ และปรับปรุงภูมิทัศน์โดยรอบ โบราณสถานจัด โครงการอบรมเพื่อ เพิ่มพูนความรู้ให้แก่ ชุมชน	ขุดแต่ง โบราณสถานและ ดูแลพื้นที่ โบราณสถานหลัง การขุดแต่งให้ ความรู้ด้าน โบราณสถานกับ ชุมชน พื้นที่ดูแลทั้งหมด ในพื้นที่เมืองเก่า เวียงกุมกาม	ได้มีการติดตาม ดูแลประเมินผลการ ทำงานบางหลังจาก แต่ละโครงการเสร็จ สิ้น
3.การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย	ส่งเสริม ประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยวของเวียงกุม กาม	ด้านการตลาดได้ ส่งเสริมการ ท่องเที่ยวจัดในเวียง กุมกามได้จัดไว้ใน	จัดทำแผนส่งเสริม การท่องเที่ยวใน เวียงกุมกาม พื้นที่ดูแลทั้งหมด	การประเมินผล หลังจากการเสร็จ สิ้นการ ประชาสัมพันธ์

		ปฏิทินการท่องเที่ยว ของจังหวัดเชียงใหม่	ในเวียงกุมกาม	
4. อำเภอสารภีจังหวัด เชียงใหม่	อนุรักษ์และพัฒนา เวียงกุมกาม	ควบคุมดูแลและ กำหนดกิจกรรมใน พื้นที่เมืองเก่าเวียง กุมกาม	ดูแลควบคุมและ ออกกฎระเบียบ สำหรับการ ให้บริการ ของ มัคคุเทศก์ รถราง รถม้าและร้านค้า พื้นที่ดูแลทั้งหมด ในเวียงกุมกาม	มีการติดตามประเมิน ผลทุกเดือนในการ ดำเนินงานของ หน่วยงานภายใน พื้นที่เมืองเก่าเวียง กุมกาม
5. องค์การบริหารส่วน ตำบลท่าวังตาล	อนุรักษ์และพัฒนา เวียงกุมกาม	สนับสนุนดูแลรักษา โบราณสถานใน พื้นที่เมืองเก่าเวียง กุมกาม	รักษาความสะอาด โบราณสถาน ดูแล ด้านโครงสร้าง พื้นฐานในพื้นที่ เมืองเก่าเวียงกุม กามและกำจัด วัชพืช พื้นดูแลเฉพาะ โบราณสถานใน เขตตำบลท่าวัง ตาล	มีการติดตาม ประเมินผลเป็น ระยะการทำงาน ขององค์การบริหาร ส่วนตำบล
6.มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	พัฒนาองค์ความรู้แก่ ชุมชน	การเพิ่มทักษะ ความรู้เพื่อการ ประกอบอาชีพและ การลงทุนผลิตสินค้า	การฝึกอบรม ความรู้แก่ชุมชน และเพิ่มพูนทักษะ แก่มัคคุเทศก์ ท้องถิ่น	ทำงานร่วมกรม ศิลปากรที่ 8 จังหวัด เชียงใหม่ ประเมินผลร่วมกัน

(ที่มา: จากการวิเคราะห์สรุปผลจาก แบบสัมภาษณ์คุณภาพคนวก ค หน้า 144)

5.2.2 ภาคชุมชนท้องถิ่น

ชุมชนท้องถิ่นที่เข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนั้น ได้แก่ วัดช้างค้ำ และกลุ่มและองค์กรชุมชน

1. วัดช้างค้ำ

วัดช้างค้ำ มีบทบาท คือ เป็นศูนย์กลางและศูนย์กลางของคนในชุมชนในการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ รวมทั้งกิจกรรมทางการท่องเที่ยว โดยมี พระวีระเดช สนธิทิโร เจ้าอาวาสวัดช้างค้ำ ที่ให้คำปรึกษาและสนับสนุนกิจกรรมและรูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยวต่างๆ เพื่อประโยชน์และเสริมสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน นอกจากนี้วัดช้างค้ำและวัดเจดีย์เหลี่ยมยังเป็นจุดท่องเที่ยวที่สำคัญของเวียงกุมกามเพราะเป็นจุดเริ่มต้นของการเที่ยวชมเวียงกุมกามของการนั่งรถรางและรถม้า และเป็นสถานที่จัดกิจกรรมลานวัฒนธรรมและกาดหมั้ว ครั้วหอมโดยออกร้านขายสินค้าพื้นเมืองของคนในชุมชนให้แก่นักท่องเที่ยวอีกด้วย

2. วัดเจดีย์เหลี่ยม

วัดเจดีย์เหลี่ยม มีบทบาท คือ เป็นศูนย์กลางและศูนย์กลางของคนในชุมชนในการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ รวมทั้งกิจกรรมทางการท่องเที่ยว โดยมี พระอธิการจำนง วรรณญา เจ้าอาวาสวัดเจดีย์เหลี่ยม ที่ให้คำปรึกษาและสนับสนุนกิจกรรมและรูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยวต่างๆ เพื่อประโยชน์และเสริมสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน นอกจากนี้วัดช้างค้ำและวัดเจดีย์เหลี่ยมยังเป็นจุดท่องเที่ยวที่สำคัญของเวียงกุมกามเพราะเป็นจุดเริ่มต้นของการเที่ยวชมเวียงกุมกามของการนั่งรถรางและรถม้า และเป็นสถานที่จัดกิจกรรมลานวัฒนธรรมและกาดหมั้ว ครั้วหอมโดยออกร้านขายสินค้าพื้นเมืองของคนในชุมชนให้แก่นักท่องเที่ยวอีกด้วย

3. กลุ่มและองค์กรชุมชน

กลุ่มและองค์กรชุมชนที่เข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนั้น ได้แก่ ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน ชมรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น รถรางและรถม้า โดยเข้ามามีบทบาทในการอนุรักษ์ดูแลรักษามรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเองตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่น พ.ศ.2542 และพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 มีผลทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องรับภารกิจในการดูแลแหล่งศิลปกรรม และโบราณสถาน ในชุมชน โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ปัจจุบันชุมชนจึงมีบทบาทในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเวียงกุมกามเป็นอย่างมาก เช่น การจัดการด้านให้บริการมัคคุเทศก์ท้องถิ่น รถรางและรถม้าแก่นักท่องเที่ยวนักท่องเที่ยวแต่การปล่อยให้ชุมชนจัดการท่องเที่ยวโดยขาดความพร้อม ขาดการเตรียมการชุมชนที่ดี ขาดพี่เลี้ยงด้านการท่องเที่ยวที่มีประสบการณ์จูงนำไปสู่การขาดองค์ความรู้ในด้านการจัดการท่องเที่ยวตามมา เป็น

สาเหตุทำให้เกิดปัญหาด้านการจัดการท่องเที่ยวที่ไม่เป็นระบบ เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนในชุมชนเพราะผลประโยชน์ และปัญหาผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวไม่ได้กระจายอย่างทั่วถึง นอกจากหน่วยงานต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังมีหน่วยงานและองค์กรอื่นๆ ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม โดยจัดทำเป็นโครงการย่อยๆ ได้แก่

- 1) โครงการศึกษาแนวทางการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม บริเวณเมืองเก่าเวียงกุมกาม ภายใต้การดำเนินงานของสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 10
- 2) โครงการปรับปรุงสภาพถนนภายในเวียงกุมกาม โดย กรมโยธาธิการและผังเมือง
- 3) โครงการขุดลอกทำความสะอาดลำคลองและลำเหมืองโดย กรมชลประทาน
- 4) โครงการกระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชนส่งเสริมผลิตภัณฑ์สินค้าของที่ระลึก โดย ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 1 เชียงใหม่

ปัจจุบันมีเพียง 5 หน่วยงาน ที่เข้ามามีการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม คือ 1) สำนักงานศิลปากรที่ 8 จังหวัดเชียงใหม่ 2) อำเภอสารภี 3) องค์การบริหารส่วนตำบลท่าวังตาล 4) ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน และ 5) วัดช้างค้ำ โดยการบริหารจัดการของทั้ง 5 หน่วยงานนี้ยังมีการกระบวนการทำงานที่ไม่ชัดเจนและไม่มีทิศทางเนื่องจากขาดการชี้แจงและประสานงานกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับท้องถิ่น โดยในช่วงแรกของการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนั้น ทุกหน่วยงานและทุกองค์กรมีเป้าหมายในการทำงานร่วมกัน ทุกคนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี แต่ภายหลังเกิดปัญหาตามมาคือในการบริหารจัดการไม่มีหน่วยงานหรือองค์กรใดเป็นเจ้าของหลัก ถึงแม้จะมีการบูรณาการระหว่างทั้ง 5 หน่วยงานแล้วก็ตาม กล่าวคือ ไม่มีหน่วยงานหรือองค์กรใดที่มีอำนาจในการเรียกมาปรึกษาหารือหรือร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้

จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารทางวิชาการ ข้อมูลของหน่วยงานชุมชนและแบบสอบถามกับชาวบ้านที่อาศัยหรือประกอบกิจการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามทำให้สรุปตารางการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยภาคชุมชนได้ดัง(ตาราง 5.3)

ตารางที่ 6 การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยภาคชุมชน

หน่วยงานภาคชุมชน	การรวมกลุ่ม	การดำเนินการ	ประเมินผล
1. วัดช้างค้ำ	มีการจัดตั้งสหกรณ์ภายในกลุ่มของวัดช้างค้ำ	การจัดตั้งกลุ่มรกรางรถม้าและสถานที่จัดกิจกรรมภายในวัดพื้นที่รับผิดชอบวัดช้างค้ำ	มีการประชุมหารือกันเพื่อประเมินผลตามวาระ
2. วัดเจดีย์เหลี่ยม	มีการจัดตั้งสหกรณ์ภายในกลุ่มของวัดเจดีย์เหลี่ยม	การจัดตั้งกลุ่มรกรางรถม้าและสถานที่จัดกิจกรรมภายในวัดพื้นที่รับผิดชอบวัดเจดีย์เหลี่ยม	มีการประชุมหารือกันเพื่อประเมินผลตามวาระ
3. กลุ่มและองค์กรชุมชน	มีการรวมกลุ่มชมรมผู้สูงอายุในเวียงกุมกาม ชมรมคนรักเวียงกุมกาม ชมรมมัดคุเทศก์ ท้องถิ่น ชมรมรกรางรถม้า	การจัดตั้งกลุ่มองค์กรภายในเวียงกุมกามนี้เป็นการดำเนินกิจกรรมภายในเวียงกุมกามโดยพื้นที่ความรับผิดชอบนั้นภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม	มีการประชุมหารือกันเพื่อประเมินผลตามวาระ

(ที่มา: จากการวิเคราะห์สรุปผลจากแบบสัมภาษณ์ดูภาคผนวก ง หน้า 145)

5.3 การบูรณาการและการดำเนินกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

การบูรณาการและการดำเนินการภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนั้นมี รูปแบบกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามที่มีลักษณะเป็นการเที่ยวชมเมืองโบราณ ซึ่งภายในเวียงกุมกามมีโบราณสถานต่างๆ มากกว่า 42 แห่ง โดยตั้งอยู่ในพื้นที่อยู่อาศัยของคนในชุมชนและกระจัดกระจายในบริเวณกว้างครอบคลุมพื้นที่ถึง 3 ตำบล คือ 1) ตำบลท่าวังตาล 2) ตำบลหนองผึ้ง และ 3) ตำบลหนองหอยทำให้มีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาบริหารจัดการและกำหนดนโยบายในการทำงานในเชิงบูรณาการของหน่วยงานต่างๆ ที่เข้ามาบริหารจัดการทำให้เกิดการทำงานร่วมกันภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม นอกจากการเที่ยวชมเมืองโบราณต่างๆ ภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามแล้ว นักท่องเที่ยวยังได้สัมผัสกับวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์และกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

5.3.1 พิพิธภัณฑสถานและศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม

พิพิธภัณฑสถานและศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกามดำเนินการสร้างในปี พ.ศ. 2545 ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของหน่วยศิลปากรที่ 4 จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ เปิดทำการเมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2546 ประกอบไปด้วยอาคารแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มอาคารพิพิธภัณฑ์ เป็นสถานที่เพื่อให้นักท่องเที่ยวชม วิดีทัศน์ และข้อมูลประวัติความเป็นมาของเวียงกุมกาม รวมไปถึงเป็นสถานที่จัดแสดงโบราณวัตถุจำลองที่พบในบริเวณเวียงกุมกาม ทั้งนี้เพื่อเป็นสถานที่ที่ให้ข้อมูลเบื้องต้นแก่นักท่องเที่ยวก่อนเข้าไปเยี่ยมชมสถานที่จริง โดยมีเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ประจำอยู่จำนวน 2 คน

2. อาคารศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม เป็นสถานที่สำหรับให้นักท่องเที่ยวติดต่อสอบถามรายละเอียดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวภายในเวียงกุมกาม เช่น การติดต่อมัคคุเทศก์นำทาง การเช่าจักรยานการใช้บริการรถราง รถม้า โดยจะมีเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์จำนวน 1 คน ทำหน้าที่คอยประสานงานติดต่อระหว่างนักท่องเที่ยวกับมัคคุเทศก์ รถราง รถม้าภายในชุมชน

รูปภาพที่ 4 แสดงอาคารพิพิธภัณฑ์

3. กลุ่มอาคารร้านค้ามี 11 หลัง ให้บริการสินค้าหัตถกรรม ของที่ระลึก และเครื่องดื่ม สำหรับนักท่องเที่ยว สำหรับกลุ่มอาคารร้านค้านี้ เจ้าของร้านจะต้องเสียค่าเช่าให้แก่อำเภอสารภี ประมาณ 700 บาท/เดือน

รูปภาพที่ 5 แสดงกลุ่มอาคารร้านค้า บริเวณอาคารศูนย์ข้อมูลและพิพิธภัณฑ์

5.3.2 มัคคุเทศก์

นักท่องเที่ยวสามารถติดต่อมัคคุเทศก์นำเที่ยวชมเวียงกุมกามได้ 3 แห่ง คือ 1) ศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม 2) ศูนย์ข้อมูลท่องเที่ยวบริเวณวัดเจติยเหล็ก และ 3) ศูนย์ข้อมูลท่องเที่ยวบริเวณวัดช้างค้ำ ซึ่งมีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นนำทางเที่ยวชมเวียงกุมกามที่อยู่ประจำจำนวน 13 คน โดยแบ่งพื้นที่ประจำอยู่ที่บ้านช้างค้ำจำนวน 4 คน และบ้านเจติยเหล็ก 8 คน (มัคคุเทศก์ท้องถิ่นจะเป็นคนภายในชุมชนของแต่ละหมู่บ้านซึ่งปัจจุบันมีมัคคุเทศก์จาก 2 หมู่บ้านด้วยกัน คือ บ้านช้างค้ำและบ้านเจติยเหล็ก) เป็นมัคคุเทศก์ภาษาพื้นเมืองจำนวน 11 คน และภาษาอังกฤษจำนวน 2 คน โดยมัคคุเทศก์ได้ผ่านการฝึกอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นเพื่อนำชมเวียงกุมกามโดยกรมศิลปากร ในกรณีที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมเวียงกุมกามเป็นจำนวนมากทำให้มัคคุเทศก์ประจำไม่เพียงพอในการรองรับได้นักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่จะติดต่อประสานงานกับมัคคุเทศก์ท้องถิ่นภายในชุมชนมาช่วยรับรองนักท่องเที่ยวเพิ่มเติม

รูปภาพที่ 6 แสดงการให้บริการของ มัคคุเทศก์ท้องถิ่นภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

5.3.3 รถรางเที่ยวชมเวียงกุมกาม

ปัจจุบันมีรถรางให้บริการจำนวน 8 คัน โดยรถรางคันที่ 1-3 เป็นของชุมชนบ้านช้างค้ำ รถรางคันที่ 4-6 และ 8 เป็นของชุมชนบ้านช้างค้ำ คันที่ 7 เป็นของบ้านป่าเปอะ ปัจจุบันรถรางทั้งหมดเป็นกิจการของกลุ่มคนในแต่ละชุมชนที่เข้าร่วมหุ้นกันซื้อจากอู่รถที่ได้ของบล่วงหน้า โดยต้นทุนรถรางคันละราคา 120,000 บาท สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ 25 คนต่อคัน ให้บริการทุกวันโดยมีจุดจอดรถนักท่องเที่ยวที่บริเวณวัดกานโถม(ช้างค้ำ) จำนวน 3 คัน บริเวณวัด

เจดีย์เหลี่ยม จำนวน 5 คัน หากนักท่องเที่ยวแวะเข้ามาเที่ยวชมที่ศูนย์ข้อมูลและพิพิธภัณฑ์เวียง
 กุมกามสามารถขอขึ้นรถที่ศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกามได้ซึ่งจะมีเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ฯ คอยทำหน้าที่
 ประสานงานติดต่อระหว่างนักท่องเที่ยวกับรถราง รถรางแต่ละคัน และมีมัคคุเทศก์บรรยายรถราง
 แต่ละคัน โดยคิดค่าบริการแบบเหมาคันได้ ดังนี้

- เหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวไม่เกิน 5 คน คิดค่าบริการ 250 บาทต่อเที่ยว
- เหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวจำนวน 6-10 คน คิดค่าบริการ 300 บาทต่อเที่ยว
- เหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวจำนวน 11-15 คน คิดค่าบริการ 350 บาทต่อเที่ยว
- เหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวจำนวน 16 คนขึ้นไป คิดค่าบริการ 400 บาทต่อเที่ยว
- นักเรียน / นักศึกษา เหมาทั้งคัน 350 บาทต่อเที่ยว

โดยมีเส้นทางเดินรถผ่านไปยังโบราณสถานต่างๆ 10 แห่ง ดังนี้ วัดกานโถม (ช้างค้ำ) วัด
 ธาตุน้อย วัดภูป่าด้อม วัดธาตุนาว วัดพระเจ้าองค์ดำ วัดพญามังราย วัดเจดีย์เหลี่ยม วัดปู่เปี้ยวัด
 หนานช้าง วัดอีค่าง ใช้เวลาประมาณ 45 นาที มัคคุเทศก์จะนำบรรยายไปพร้อมเยี่ยมชม
 โบราณสถานจริง โดยมัคคุเทศก์จะได้รับค่าบริการตามกฎที่อำเภอกำหนดไว้เป็นจำนวนเงิน 40
 บาทต่อรอบ และคนขับรถรางจะได้เที่ยวละ 30 บาทต่อรอบ ส่วนเงินที่เหลือจากการออกรถรางต่อ
 รอบเมื่อหักค่ามัคคุเทศก์และคนขับไปแล้ว ส่วนหนึ่งจะนำไปเข้ากองทุนพัฒนาเวียงกุมกามของ
 ทางอำเภอและอีกส่วนหนึ่งก็จะนำไปเข้าปันผลของชมรมและค่าดูแลรักษารถราง

รูปภาพที่ 7 แสดงการให้บริการรถรางในพื้นที่เชียงใหม่

5.3.4 รถม้าเที่ยวชมเชียงใหม่

ปัจจุบันมีรถม้าให้บริการอยู่ 11 คัน โดยคันที่ 1-4, 6 และคันที่ 10 เป็นของหมู่บ้านช้างค้ำ คันที่ 5, 7, 9 และคันที่ 11 เป็นของหมู่บ้านเจดีย์เหลี่ยม ส่วนคันที่ 8 เป็นของชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้านท่าวังตาล ต้นทุนรถม้าประมาณ 60,000 บาทต่อคัน โดยรถม้าทั้งหมดเป็นการลงทุนของชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านที่สนใจมาเข้าหุ้นกันเช่นเดียวกับรถราง รถม้าจะจอดรอให้บริการที่วัดกานโถม (ช้างค้ำ) 6 คัน และที่วัดเจดีย์เหลี่ยม 5 คัน รถม้า 1 คัน สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ 4 คน คิดค่าบริการ 200 บาทต่อคัน โดยมีเส้นทางเดินรถผ่านไปยังโบราณสถานต่างๆ 10 แห่ง ดังนี้ วัดกานโถม (ช้างค้ำ) วัดธาตุน้อย วัดกู่ป่าด้อม วัดธาตุนาว วัดพระเจ้าองค์ดำ วัดพญามังราย วัดเจดีย์เหลี่ยม วัดปู่เปี้ยวัดหนานช้าง และวัดอีค่าง โดยระยะเวลาในการเดินทางขึ้นกับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

รูปภาพที่ 8 แสดงการให้บริการรถม้าในพื้นที่เวียงกุมกาม

5.3.5 จักรยานปั่นรอบเวียงกุมกาม

จักรยานที่ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวอยู่ในการดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าวังตาล ซึ่งสามารถติดต่อได้ที่ศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม คิดค่าบริการเพียงคันละ 20 บาท โดยให้นักท่องเที่ยววางบัตรประจำตัวประชาชนไว้

5.3.6 บ้านจำลองในวัดช้างค้ำ

บ้านจำลองในวัดช้างค้ำ สร้างขึ้นโดย พระวีระเดช สนฺตภิกขุเจ้าอาวาสวัดช้างค้ำ ซึ่งท่านได้สนใจศึกษาประวัติความเป็นมา วิถีชีวิต ภูมิปัญญาพื้นบ้าน รวมทั้งเป็นการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานเวียงกุมกาม จึงได้สร้างบ้านจำลองขึ้นมาโดยจำลองบ้านโบราณแบบดั้งเดิม และนำอุปกรณ์ข้าวของเครื่องใช้โบราณแบบดั้งเดิมมาแสดง ซึ่งเป็นการจำลองวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนพื้นเมืองโบราณในชุมชนเวียงกุมกามเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวและศึกษาเรียนรู้แก่บุคคลที่สนใจศึกษาประวัติความเป็นมาของเวียงกุมกาม แหล่งอารยธรรมที่สำคัญของล้านนา นักท่องเที่ยวสามารถเข้าชมได้ทุกวันโดยไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมใดๆ

ในช่วงวันหยุดเสาร์ - อาทิตย์และวันหยุดราชการ พื้นที่ภายในบริเวณวัดช้างค้ำยังคงมีการจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมให้เห็น เช่น ชุมนิทรรศน์ความรู้เชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมล้านนา และชุมชนเวียงกุมกาม กาดกุมกามในบรรยากาศตลาดโบราณ การแต่งกายในชุดพื้นเมือง จัดแสดงดนตรีพื้นเมือง (วงสะล้อ ซอ ซึง) ชมรมดนตรีล้านนาศิลป์ และกลุ่มเยาวชนที่รวมตัวจัดตั้งเป็นชมรมฝึกสอนดนตรีพื้นเมือง ขายอาหารพื้นเมืองและสินค้าพื้นเมืองต่างๆ เช่น ผลิตภัณฑ์ผ้าทอมือผลิตภัณฑ์จากกะลา เครื่องจักสาน เสื้อผ้าพื้นเมือง เครื่องประดับ ผลิตภัณฑ์ไม้แกะสลักของที่ระลึกจากข้าวถักซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชุมชนเวียงกุมกาม เครื่องจักสานไม้ไผ่ บริการนวดจับเส้นแผนโบราณนักท่องเที่ยวสามารถซื้ออาหารไปนั่งทานแบบขันโตกที่ชาวบ้านได้จัดบริการไว้ให้นอกจากนี้ยังมีบริการขันโตกชาวบ้านพร้อมชมการแสดงฟ้อนโดยการรวมตัวจัดตั้งของคนภายในชุมชนเพื่อเพิ่มรายได้ซึ่งสามารถติดต่อได้ที่วัดช้างค้ำ และบริเวณหน้าวัดธาตุชาวทุกวันหยุดจะมีการแสดงดนตรีพื้นเมือง (วงสะล้อ ซอ ซึง) โดยนักเรียนจากโรงเรียนสืบที่ธรรม

รูปภาพที่ 9 แสดงกิจกรรมต่างๆ ภายในวัดช้างค้ำและวัดเจดีย์เหลี่ยม

5.4 การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามในปัจจุบัน

การบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าได้มีกระบวนการบริหารจัดการในปัจจุบันนี้เป็นการบริหารจัดการแบบหลากหลายหน่วยงานทำให้การทำงานซับซ้อนและโครงสร้างการทำงานเป็นแบบแต่ละหน่วยงานจัดการทำให้เกิดการขาดการบูรณาการที่ดีเพียงแต่การมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยเสริมเข้ามาในการกำหนดกิจกรรมเนื่องจากการการใช้พื้นที่เมืองเก่าที่อยู่ในเขตชุมชนเลยทำให้เกิดการมีส่วนร่วมได้ง่ายการบริหารจัดการนโยบายต่างๆภาครัฐเป็นผู้กำหนดแต่ประชาชนยังคงเข้าถึงได้ยากเนื่องจากยังขาดความเข้าใจการบูรณาการจึงเป็นเพียงการทำงานร่วมกันของแต่ละหน่วยงานการบริหารจัดการที่ดีนั้นควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการในการบริหารเพื่อทำให้กำหนดทิศทางนโยบายการทำงานที่สอดคล้องต่อเป้าหมายและควบคุมงบประมาณแต่ลักษณะการทำงานในปัจจุบันนี้

ตารางที่ 7 หน่วยงานการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

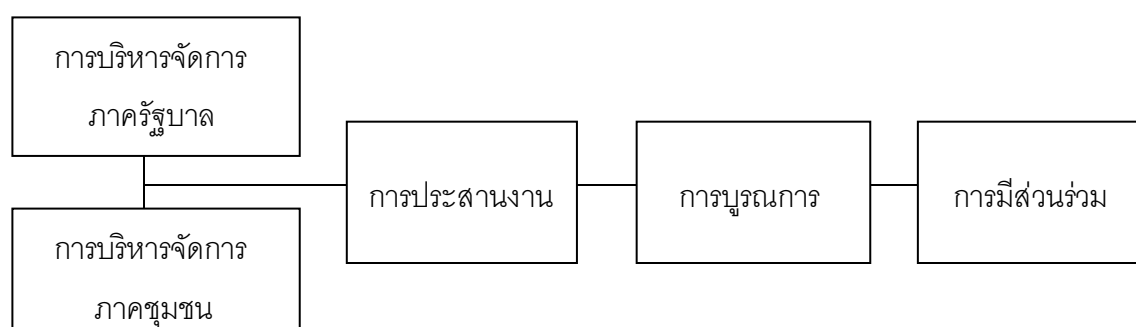
หน่วยงาน	การบริหารจัดการและหน้าที่ความรับผิดชอบ
1. อําเภอสารภ	ได้เข้ามาดูแลเรื่องการจัดการในศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกามบริหารงบประมาณจากกองทุนอนุรักษ์และพัฒนาเวียงกุมกามจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อให้ประชาชนทั้งในและต่างประเทศได้รู้จักเวียงกุมกาม ดูแลจัดเส้นทางรถโดยสารของผู้ประกอบการรถบริการนำเที่ยวร่วมกับขนส่งทางบกประจำจังหวัดเชียงใหม่ สภาวัฒนธรรมอำเภอรับผิดชอบในเรื่องการอนุรักษ์การแต่งกายพื้นเมืองและภาษาถิ่น อีกทั้งยังเป็นหน่วยงานกลางประสานความร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาโบราณสถานเวียงกุมกาม .
2. กรมศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่	ได้เข้ามาดูแลการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถาน ปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่ประวัติศาสตร์เวียงกุมกามดำเนินการตามโครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม อบรมมรดกเทศก์ ออกแบบอาคารสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน มีภารกิจดูแลรักษาอาคารศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม รับผิดชอบค่าไฟฟ้าและดูแลรักษาอุปกรณ์ต่างๆ ภายในศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกาม .

3. องค์การบริหารส่วนตำบลท่าวังตาล	ได้เข้ามาดูแลพื้นที่ประวัติศาสตร์เวียงกุมกามในส่วนของหมู่บ้านช้างค้ำ, บ้านเจดีย์เหลี่ยม และบ้านป่าเปอะ ดูแลถนน ตัดต้นไม้ สนับสนุนงบประมาณในการฝึกอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น .
4. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย	ได้เข้ามาดูแลด้านการประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในเวียงกุมกาม .
5. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	ได้เข้ามาดูแลเรื่องการอบรมมัคคุเทศก์ในเรื่องการใช้ภาษาและลักษณะทางสถาปัตยกรรม
6. หน่วยงานเอกชน	ได้เข้ามาเป็นผู้ประกอบการรถบริการนำเที่ยวที่มีการร่วมหุ้นจัดทำรถบริการนำเที่ยวบริการมัคคุเทศก์ท้องถิ่นนำชมโบราณสถานเวียงกุมกาม
7. ชาวบ้านในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม	เป็นเจ้าของพื้นที่บางส่วนในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามและได้เข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรมภายในเขตพื้นที่เมืองเวียงกุมกาม

ที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

ภาครัฐได้มีการกำหนดนโยบายและแผนการดำเนินงานรวมถึงประเมินผลต่างๆ ภาคชุมชนมีการรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมและเข้ามามีส่วนร่วมในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม เนื่องด้วยการบริหารจัดการก็ถือว่าเป็นส่วนสำคัญของการบูรณาการความเชื่อมโยงกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อให้เกิดองค์ความรู้และแนวทางการบริหารจัดการในเวียงกุมกามนั้นยังถือว่าการบูรณาการน้อยมาก

แผนภูมิที่ 8 การบริหารจัดการภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

ที่มา: ผู้วิจัย 2553

5.5 การมีส่วนร่วมของชุมชนภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

จากการศึกษาการบริหารจัดการในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นอยู่ในระดับปานกลางเนื่องด้วยพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามมีหลายหน่วยงานดูแลทำให้ไม่มีหน่วยงานหลักเข้ามากำกับดูแล การเข้าร่วมกิจกรรมภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนั้นเป็นไปตามวาระที่ทางภาครัฐหรือผู้นำชุมชนได้กำหนดกิจกรรม โดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนนั้นอยู่ในระดับปานกลาง โดยการสังเกตการณ์ สัมภาษณ์แต่มีการตื่นตัวในการดำเนินการหรือจัดกิจกรรมในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม การบริหารจัดการในพื้นที่ที่มีความหลากหลายหน่วยงานกรมศิลปากรที่ 8 จังหวัดเชียงใหม่ไม่ได้เข้ามาบริหารแบบเต็มรูปแบบ การเข้ามามีส่วนร่วมของชาวบ้านก็เข้ามาบ้าง ในการทำกิจกรรม สอดส่องดูแล โบราณสถาน ในระดับการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการนั้นภาคชุมชนเข้ามาเพียงแต่ทำตามนโยบายของภาครัฐ และผู้นำชุมชนเท่านั้น ทางชุมชนได้จัดตั้งชมรมคนรักเวียงกุมกามซึ่งเป็นหน่วยงานภาคชุมชนแต่ไม่มีบทบาทมากในด้านการบริหารจัดการเป็นเพียงชมรมท้องถิ่นเท่านั้น การมีส่วนร่วมของชุมชนเวียงกุมกามในการบริหารจัดการนั้นไม่มีบทบาทมากนัก ควรมีการทำความเข้าใจและให้ความรู้กับชาวบ้านในเรื่องของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเพื่อให้เข้าถึงนโยบายการบริหารจัดการมากกว่าการเข้ามากำหนดนโยบายให้กับชุมชนโดยชาวบ้านยังขาดความรู้ ความเข้าใจ เข้ามามีส่วนร่วมเนื่องจากเป็นคนในท้องถิ่นแต่ยังไม่เข้าใจถึงการจัดการเป็นส่วนทำให้การบริหารจัดการเป็นแบบกระจายการทำงานโดยไม่มีทิศทาง แบบแผนในการทำงานภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

5.5.1 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

หลักการสำคัญในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม โดยขั้นตอนการมีส่วนร่วมนั้นผู้วิจัยได้จัดทำแบบสอบถามเพื่อหาค่าระดับการมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยได้แบบกลุ่มออกเป็นสองกลุ่ม 1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักได้แก่หน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม 2. ผู้นำชุมชนและชาวบ้านในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม โดยใช้ทฤษฎีการมีส่วนร่วมมาจำแนกระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชน (Ladder of Citizen Participation) โดยแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ

ขั้นพื้นฐาน วัตถุประสงค์ของการจัดการให้มีส่วนร่วม เป็นเพียงการให้ความรู้แก่ประชาชนเท่านั้น ซึ่งกล่าวได้ว่าประชาชนไม่มีส่วนร่วมเลย

ชั้นกลาง กลุ่มคนจะมีส่วนร่วมมากขึ้นในการให้ข้อมูล และคำปรึกษา แต่ยังไม่มีความสนใจในการตัดสินใจ

ชั้นสุดท้าย เป็นการมีส่วนร่วมที่ประชาชนมีความสนใจในการตัดสินใจ และดำเนินการ เป็นการกระจายอำนาจ โดยไม่ควบคุมประชาชน ซึ่งถือว่าการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน โดยการร่วมแรง ร่วมสมทบค่าใช้จ่าย ร่วมสมทบวัสดุ อุปกรณ์ และร่วมให้ข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นหรือร่วมในการบริหารงานหรือการประสานงาน ซึ่งระกอบด้วย 3 ขั้นตอนคือ 1. การสนับสนุนด้านทรัพยากร 2. การบริหารและการประสานขอความช่วยเหลือ 3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ กล่าวได้ว่าขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการดำเนินการจะต้องมีรูปแบบการบริหารจัดการที่ต้องอาศัยองค์ประกอบที่จะเข้ามาทำหน้าที่ประสานประโยชน์ระหว่างรัฐและชุมชนและขั้นตอนการประเมินผลเป็นขั้นตอนที่จะตรวจสอบผลการดำเนินงาน เพื่อค้นหาหรือเสนอแนะข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้น และนำมาปรับปรุงแก้ไขต่อไป หากขาดขั้นตอนนี้ไปชุมชนก็ไม่มีช่องทางที่จะเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหา

5.5.2 ปัจจัยของการมีส่วนร่วมของชุมชนภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

การมีส่วนร่วมนั้นไม่สามารถเกิดขึ้นได้แต่ต้องมีปัจจัยที่ทำให้เกิดขึ้นได้แต่ต้องมีปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมโดยแบ่งได้เป็น 2 ปัจจัยได้แก่ 1. ปัจจัยภายใน คือ ชาวบ้านในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม และหน่วยงานภาคชุมชนเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และ ผู้รับผลประโยชน์ 2. ปัจจัยภายนอก คือ หน่วยงานของภาครัฐในการกำหนดมาตรการในการบริหารจัดการในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม ซึ่งปัจจัยที่กล่าวมานี้มีผลและอิทธิพลต่อระดับการมีส่วนร่วมในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม โดยขั้นตอนการมีส่วนร่วมสามารถแบ่งออกเป็น 3 ระดับใหญ่ คือ 1. ระดับไม่มีส่วนร่วม (Non-participation) 2. ระดับการมีส่วนร่วมบางส่วน (Degree of Tokenism) 3. ระดับที่ประชาชนมีความสนใจ (Citizen Control) โดยตัวชี้วัดนี้จะเป็นตัวแปรในการกำหนดค่าของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

5.5.3 สรุปผลการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

การประสานงานเป็นปัจจัยหนึ่งของการมีส่วนร่วมเนื่องจากพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม มีการบริหารจัดการจากหน่วยงานภาครัฐและภาคชุมชน การดำเนินกิจกรรมต่างๆจึงจำเป็นต้องมี

การประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับหน่วยงานภาครัฐหรือภาครัฐกับภาคชุมชน เพื่อการบริหารจัดการและดำเนินกิจกรรมภายในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามให้เกิดผลสัมฤทธิ์ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์จากแบบสัมภาษณ์และสรุปแบ่งออกมาเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้ 1.หน่วยงานต่างๆ ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ 2.หน่วยงานภาคชุมชน 3. ประชาชน 4. วัด ทั้ง 4 หน่วยงานนี้ได้ดำเนินกิจกรรมร่วมกันโดยการประสานงานโดยภาครัฐเป็นผู้กำหนดนโยบายหรือกิจกรรมในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามภาคชุมชนเป็นหน่วยงานที่ประสานงานกับประชาชนเพื่อทำกิจกรรมในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามและวัดเป็นศูนย์กลางการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

ผลการสรุปการประสานงานด้านการบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนั้น ได้มาจากการสำรวจจากการสนทนาและสัมภาษณ์จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ทราบถึงการประสานงานของหน่วยงานต่างๆภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามจึงสรุปได้ดังนี้จะเห็นได้จาก (แผนภูมิที่ 5.2)

แผนภูมิที่ 9 ร้อยละการประสานงานและการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามจากกลุ่มตัวอย่าง

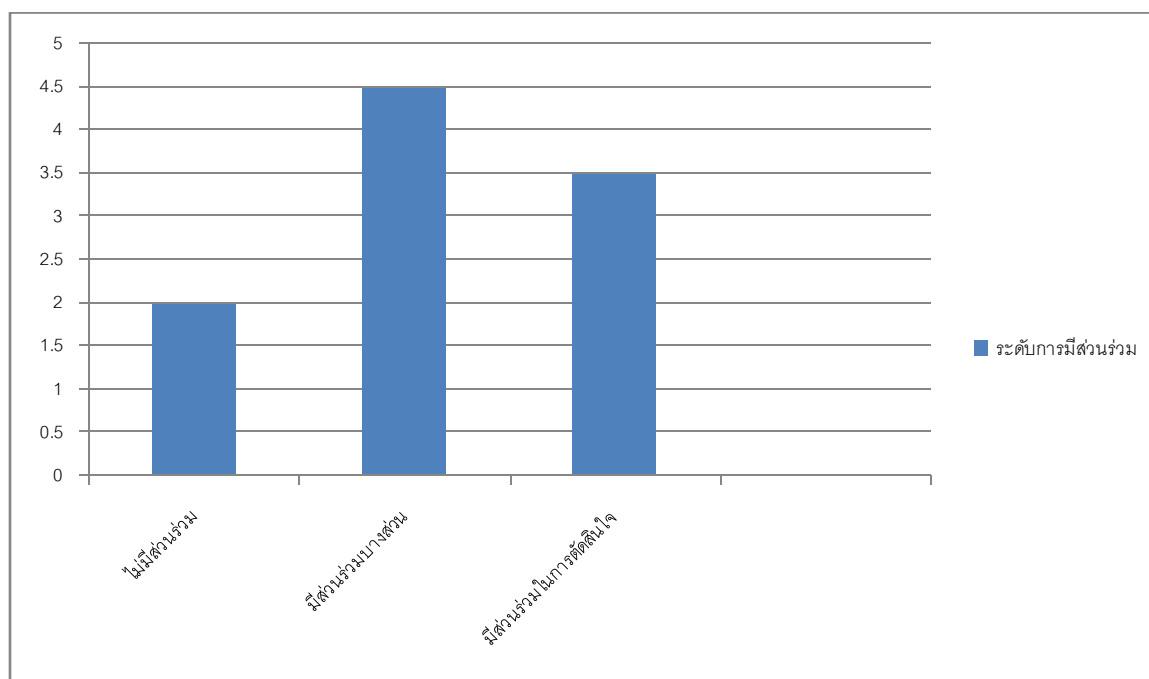
ที่มา: ผู้วิจัย

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการภายในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามที่มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคชุมชนเข้ามาร่วมดำเนินกิจกรรมต่างๆ การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นอีกหนึ่งปัจจัยในการชี้วัดถึงนโยบายการทำงานของทั้งภาครัฐและภาคชุมชน โดยผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์แบบสัมภาษณ์เพื่อหาค่าระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

จากแบบสัมภาษณ์ทำให้ทราบถึงการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนที่จัดขึ้นโดยภาครัฐและภาคชุมชน

ผลการสรุปการมีส่วนร่วมนี้เป็นตัวชี้วัดค่าระดับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนว่าอยู่ในระดับใดจากการทำการสำรวจแบบสัมภาษณ์ เพื่อให้ทราบถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนต่อการบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยได้สรุปดังเช่น (แผนภูมิที่ 5.3)

แผนภูมิที่ 10 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ที่มา: ผู้วิจัย

ผลจากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจแบบสัมภาษณ์ทำให้ทราบถึงระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนั้นว่าอยู่ในระดับขั้นกลางคือการมีส่วนร่วมบางส่วน จะอยู่ในระดับมีส่วนร่วมบางส่วนโดยประชาชนร่วมรับรู้ข้อมูลให้คำปรึกษาและร่วมแสดงความคิดเห็นแต่อาจเป็นเพราะเข้าถึงการบริหารจัดการยากหรือยังไม่เข้าใจในระบบการบริหารจัดการทำให้ลักษณะการมีส่วนร่วมนั้นเป็นระดับปานกลางชาวบ้านเข้ามาทำกิจกรรมแต่ไม่ได้อยู่ในส่วนในการตัดสินใจมากในการบริหารจัดการ ดังนั้นควรทำความเข้าใจกับชาวบ้านถึงแนวทางการบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเพื่อที่จะเพิ่มค่าระดับการมีส่วนร่วมให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนในการตัดสินใจมากกว่านี้

5.6 ปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

ในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนั้นผู้ศึกษาได้ทำการวิเคราะห์ตามแนวความคิดทฤษฎีการบริหารจัด การบริหารจัดการเมืองเก่าและการมีส่วนร่วมทำให้ทราบถึงปัจจัยในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามและจะเห็นได้ว่ามีหน่วยงานและองค์กรต่างๆ เข้ามาช่วยกันบริหารจัดการ กล่าวคือ การบริหารจัดการทางด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุต่าง

เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของสำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ การบริหารจัดการด้านโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ การบริหารจัดการด้านการประชาสัมพันธ์ด้านท่องเที่ยว เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และหน่วยงานท้องถิ่นจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งต้องอาศัยปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลให้หน่วยงานและองค์กรต่างๆ นั้นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม โดยผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ปัจจัยต่างๆ ไว้ดังนี้

1) พื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และประเพณี

เวียงกุมกามถือเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์อันยาวนาน มีขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ซึ่งเป็นปัจจัยหลักในการบริหารจัดการพื้นที่ เวียงกุมกามถือเป็นเมืองที่สร้างขึ้นประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 17 สร้างขึ้นช่วงต้นในสมัยล้านนาและเป็นเมืองศูนย์กลางของล้านนาในสมัยนั้น เวียงกุมกามถูกสร้างขึ้นภายหลังที่พญามังราย ได้ยึดครองหริภุญไชยและประทับที่หริภุญไชยได้ 2 ปี นอกจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ถูกค้นพบแล้ว ยังค้นพบโบราณสถาน และโบราณวัตถุต่างๆ ภายในพื้นที่เวียงกุมกาม ซึ่งถือเป็นมรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน รวมถึงวัฒนธรรมและประเพณีล้านนาที่ได้สืบทอดกันมา นับได้ว่าเวียงกุมกามมีจุดแข็งที่ดึงดูดให้หน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ได้เข้ามาบริหารจัดการและส่งเสริมให้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น

2) มีหน่วยงานและองค์กรต่างๆ สนับสนุน

การเข้ามาสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามของหน่วยงานและองค์กรต่างๆ นั้น ถือเป็นปัจจัยหลักในการบริหารจัดการพื้นที่ เนื่องจากหน่วยงานและองค์กรต่างๆ มีความพร้อมที่เข้ามาสนับสนุนทั้งทางด้านงบประมาณและบุคลากรที่มีความรู้เข้ามาส่งเสริมพัฒนา และบริหารจัดการให้พื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามให้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น กล่าวคือ 1) สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ เข้ามาสนับสนุนฟื้นฟู บูรณะโบราณสถานและโบราณวัตถุต่างๆ เพื่ออนุรักษ์เป็นมรดกทางประวัติศาสตร์แก่คนรุ่นหลังต่อไป 2) อำเภอสารภี เข้ามาสนับสนุนเรื่องการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เพื่อรองรับการให้บริการนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน 3) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เข้ามาสนับสนุนการส่งเสริมการประชาสัมพันธ์เวียงกุมกามให้แก่คนทั่วไปและนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้เห็นคุณค่าของพื้นที่เวียงกุมกาม 4) องค์กรบริหารส่วนตำบลท่าวังตาล เข้ามาสนับสนุนด้านการดูแลรักษาความสะอาดบริเวณโบราณสถาน นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ที่เข้ามาสนับสนุนอีกมากมาย ได้แก่ สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 10 กรมโยธาธิการและผังเมือง กรมชลประทาน ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 1 เชียงใหม่ ฯลฯ เป็นต้น

3) ชุมชนมีรายได้

การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามด้านการท่องเที่ยวเน้นเรื่องการอนุรักษ์มรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเป็นหลักและเน้นให้ชุมชนมีรายได้จากการเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่รอบรับนักท่องเที่ยว ถือเป็นหนึ่งปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการ กล่าวคือ การท่องเที่ยวที่เข้ามาสู่ชุมชนเวียงกุมกามทำให้เกิดการสร้างงานและสร้างอาชีพใหม่ๆ ให้แก่คนในชุมชน ซึ่งแต่เดิมที่คนในชุมชนเวียงกุมกามมีอาชีพเพียงการทำไร่ ทำสวน รับจ้างทั่วไปทั้งภายในชุมชนและนอกชุมชน การท่องเที่ยวได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยทำให้เกิดอาชีพและทางเลือกใหม่แก่คนในชุมชน ได้แก่ อาชีพมัคคุเทศก์ท้องถิ่นมีบางรายได้เปลี่ยนอาชีพเดิมมายึดอาชีพนี้เป็นอาชีพหลัก โดยมาประจำอยู่ที่ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว และอาชีพมัคคุเทศก์ท้องถิ่นยังเป็นทางเลือกสำหรับบุคคลที่อยากมีรายได้เสริมทำในช่วงวันหยุดและวันเสาร์อาทิตย์ ซึ่งกลุ่มที่ยึดเป็นอาชีพนี้เป็นอาชีพเสริมเป็นคนวัยทำงานและนักเรียนนักศึกษา นอกจากนี้ยังมีอาชีพคนขับรถราง รถม้า นำเที่ยว และธุรกิจต่างๆ เช่น ขายของที่ระลึก เสื้อผ้าพื้นเมือง ขายอาหาร ขายน้ำ ขายเครื่องเงิน ขายดอกไม้ธูปเทียนบูชาพระ ขายหินหรือ อัญมณีประจำราศี การรับจัดงานพิธี ชนโตกการแสดงพื้นบ้าน ชมรมดนตรีล้านนาศิลปะรับแสดงเพื่อเพิ่มรายได้แก่คนในชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ชุมชนยังมีรายได้ในรูปแบบของเงินปันผลจากการร่วมหุ้นกิจการรถราง โดยรถรางแต่ละคันเป็นการร่วมหุ้นของคนในชุมชน โดยสามารถเข้าร่วมหุ้นได้ครอบครัวละ 1,000 บาท และออกดอกออกผลมาในลักษณะของเงินปันผลที่ได้ปีละสองครั้งๆ ละ 1,000 บาท

ดังนั้นชุมชนมีรายได้จากกิจกรรมต่างๆ 3 ลักษณะด้วยกัน คือ 1) รายได้จากกิจกรรมการนำเที่ยวที่ประกอบด้วยรถราง รถม้า มัคคุเทศก์ท้องถิ่น 2) รายได้จากการเข้าร่วมหุ้นและได้รับเงินปันผลจากชมรมรถราง และรถม้า และ 3) รายได้จากกิจกรรมการค้าขายทั้งของที่ระลึก ดอกไม้ธูปเทียน ชุดอาหารและเครื่องดื่มภายในบริเวณวัดและโบราณสถานที่สำคัญๆ แต่รายได้ดังกล่าวยังคงกระจุกตัวอยู่เพียงกลุ่มคนบางกลุ่มเท่านั้นถือเป็นอีกหนึ่งปัญหาที่ต้องแก้ไขต่อไป

4) มีความหลากหลายของกิจกรรม

ความหลากหลายของกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม ถือเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการ กล่าวคือ ในการบริหารจัดการพื้นที่ที่มีทั้งทรัพยากรที่มีคุณค่าและความสำคัญ มีบุคลากรที่พร้อมจะให้บริการ มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบถ้วน ล้วนส่งผลให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ตามมา โดยในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนั้น สามารถแบ่งกิจกรรมได้ออกเป็น 3 ประเภทดังนี้

1. กิจกรรมเพื่อส่งเสริมความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ของพื้นที่ โบราณสถาน และโบราณวัตถุต่างๆ โดยอยู่ในรูปแบบของศูนย์ข้อมูล พิพิธภัณฑ์เวียงกุมกาม และการนำเที่ยวของมัคคุเทศน์ท้องถิ่น
  2. กิจกรรมไหว้พระ ทำบุญ โดยในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม มีวัดต่างๆ ที่สามารถให้นักท่องเที่ยวเข้าไปกราบนมัสการเพื่อขอพร และร่วมทำบุญเพื่อนำเงินที่ได้ไปพัฒนาวัดต่อไป
  3. กิจกรรมเที่ยวชมโบราณสถานและโบราณวัตถุต่างๆ ในพื้นที่เวียงกุมกาม ด้วยรถรางและรถม้าไว้ให้บริการแก่นักท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังมีจักรยานให้เช่าเพื่อปั่นเที่ยวชมโบราณสถานและโบราณวัตถุต่างๆ ได้ด้วยตนเอง
- นอกจากกิจกรรมหลักๆ ทั้ง 3 ประเภทที่กล่าวมาแล้วนั้น ในพื้นที่เวียงกุมกามยังมีกิจกรรมที่จัดขึ้นประจำปีเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้มาเที่ยวชม เช่น กิจกรรมวิ่งมาราธอน กิจกรรมงานปีใหม่เมือง กิจกรรมที่จัดขึ้นทุกปี ถือเป็นหนึ่งปัจจัยที่สำคัญในการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างทรัพยากรและการท่องเที่ยว

5.7 ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

ในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนั้น ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ถึงปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการบริหารจัดการได้ดังนี้

1) ปัญหาขาดงบประมาณในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

งบประมาณในการบริหารจัดการถือเป็นปัจจัยหลักที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องมีประสิทธิภาพ หลังจากที่มีการค้นพบและมีแนวความคิดพัฒนาพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนั้น หน่วยงานภาครัฐก็ได้รับงบประมาณ จากแหล่งเงินกู้ของกองทุนความร่วมมือทางเศรษฐกิจโพ้นทะเลแห่งประเทศญี่ปุ่น หรือ O.C.E.F. เพื่อนำมาใช้ในการขุดแต่งบูรณะเสริมความมั่นคงโบราณสถานเวียงกุมกามจำนวน 4 แห่ง คือ วัดหัวหนอง วัดกุ้มช้าง วัดพระเจ้าองค์ดำ-วัดพญามังราย และวัดธาตุนาว ในปี พ.ศ. 2532 หลังจากนั้นก็ได้รับ งบประมาณจากงบกระตุ้นเศรษฐกิจจำนวน 39.5 ล้านบาท เพื่อให้ดำเนินการภายใต้โครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม ซึ่งโครงการนี้ดำเนินงานระหว่างปี พ.ศ.2545-2546

หลังจากนั้นพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามก็ขาดงบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากหน่วยงานภาครัฐ มีเพียงงบประมาณจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ได้มาเพื่อบำรุงรักษาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามเท่านั้น โดยงบประมาณดังกล่าวก็ไม่

เพียงพอในการบริหารจัดการเท่าที่ควร จึงทำให้ชุมชนต้องลุกขึ้นมาบริหารจัดการกันเอง กล่าวคือ ทั้งชุมชนและวัดต่างหารายได้เพื่อนำมาพัฒนาพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม เช่น การจัดจำหน่าย แผ่นพับประชาสัมพันธ์เวียงกุมกาม เป็นต้น จะเห็นได้ว่า พื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามขาดงบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งถือเป็นอีกหนึ่งปัญหาที่ยังไม่สามารถแก้ไขได้ปัจจุบัน

2) ปัญหาไม่มีเจ้าภาพหลักในการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามมีทั้งหน่วยงานและองค์กรต่างๆ มากมายที่มีความพร้อมที่เข้ามาสนับสนุนทั้งทางด้านงบประมาณและบุคลากรที่มีความรู้เข้ามา ส่งเสริม พัฒนา และบริหารจัดการให้พื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามให้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น เช่น 1) สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ เข้ามาสนับสนุนฟื้นฟู บูรณะโบราณสถานและโบราณวัตถุต่างๆ เพื่ออนุรักษ์เป็นมรดกทางประวัติศาสตร์แก่คนรุ่นหลังต่อไป 2) อําเภอสารภี เข้ามาสนับสนุนเรื่องการ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เพื่อรองรับการให้บริการนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน 3) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เข้ามาสนับสนุนการส่งเสริมการประชาสัมพันธ์เวียงกุมกามให้แก่คนทั่วไปและนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้เห็นคุณค่าของพื้นที่เวียงกุมกาม 4) องค์กรบริหารส่วนตำบลท่าวังตาล เข้ามาสนับสนุนด้านการ ดูแลรักษาความสะอาดบริเวณ โบราณสถาน นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ที่เข้ามาสนับสนุนอีกมากมาย ได้แก่ สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 10 กรมโยธาธิการและผังเมือง กรมชลประทาน ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 1 เชียงใหม่ ฯลฯ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าการบริหารจัดการพื้นที่เวียงกุมกามมี หลายหน่วยงานเข้ามาสนับสนุนแต่ไม่มีหน่วยงานใดที่ทำหน้าที่หลักในการบริหารจัดการ หากมอง กระบวนการทำงานแล้วจะเห็นว่าสำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่มีบทบาทในการบริหารจัดการ พื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามมากที่สุด แต่ในการกลับกันกับเป็นอําเภอสารภีที่มีบทบาทในการพัฒนา เป็นหลัก แต่อย่างไรก็ดีแต่ละหน่วยงานไม่มีใครเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการบริหารจัดการ หลัก เป็นเพียงต่างคนต่างทำหน้าที่ของตนเท่านั้น หากเกิดปัญหาขึ้นไม่มีหน่วยงานไหนที่จะ สามารถเป็นหลักในการแก้ไขปัญหาหรือเป็นเจ้าภาพในการเรียกแต่ละฝ่ายมาร่วมกันแก้ไขปัญหา ที่เกิดขึ้น ซึ่งถือเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ในปัจจุบัน

3) ปัญหาความขัดแย้ง

ในการบริหารจัดการนั้น ปัญหาหนึ่งที่เป็นอุปสรรคในการทำงาน คือ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในชุมชน และถือเป็นปัญหาหลักที่ยังคงไม่สามารถแก้ไขได้ โดยในการ บริหารจัดการภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนั้นยอมรับได้เลยว่าเกิดปัญหาความขัดแย้งต่างๆ มากมายดังนี้

1. ความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ขึ้นในชุมชน

จากการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามกายเกิดขึ้นในระยะเวลาอันรวดเร็วทำให้ชุมชนตั้งรับไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและขาดองค์ความรู้ในการบริหารจัดการชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยว หน่วยงานภาครัฐเข้ามาพัฒนาและบริหารจัดการเพียงระยะแรกเท่านั้น หลังจากนั้นเป็นหน้าที่ของชุมชนต้องเข้ามาบริหารจัดการกันเอง ทั้งในเรื่องของการให้บริการรถม้า มัคคุเทศก์ท้องถิ่น ร้านค้าต่างๆ โดยไม่มีหน่วยงานหรือองค์กรใดมาช่วยเหลือจนเป็นสาเหตุทำให้การขัดแย้งกันเรื่องแบ่งปันผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว ถึงแม้จะมีกฎระเบียบออกมากควบคุมดูแลโดยอำเภอสารภีแล้วก็ตาม เช่น 1) ความขัดแย้งในกลุ่มมัคคุเทศก์ท้องถิ่นจากการแย่งคิว แข่งคิวนำเที่ยวและการกีดกันมัคคุเทศก์คนอื่น ๆ 2) ความขัดแย้งในการแย่งนักท่องเที่ยวระหว่างมัคคุเทศก์ท้องถิ่นด้วยกัน 3) ความขัดแย้งในการจัดคิวรถม้าที่ยังเกิดปัญหาอยู่เสมอ 4) ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มชาวบ้านที่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวและกลุ่มชาวบ้านที่ไม่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว 5) ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับบริษัทนำเที่ยวเอกชนที่เข้ามาประกอบกิจการในชุมชน โดยชาวบ้านได้รวมตัวกันขับไล่บริษัทนำเที่ยวที่เข้ามาตั้งในชุมชนเพราะบริษัทนำเที่ยวได้ปลูกสร้างอาคาร และตั้งบูทนำเที่ยวเองโดยชาวบ้านเห็นว่าเป็นการบุกรุกโบราณสถานและเมื่อบริษัทนำเที่ยวเอกชนเข้ามา ทำให้ชุมชนได้รับส่วนแบ่งผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวในอัตราส่วนค่อนข้างน้อย แต่เกิดปัญญากรณีพิพาทเข้าไปถึงวัดช้างค้ำอีก เนื่องจากทางบริษัทได้ทำสัญญาเช่าที่กับทางวัดไว้เป็นระยะเวลา 8 ปี และได้ลงทุนเป็นจำนวนมาก แต่กลับถูกขับไล่และให้รถถอนออกจึงเกิดกรณีบริษัทนำเที่ยวฟ้องร้องวัดช้างค้ำขึ้น จะเห็นได้ว่าปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนั้น “ผลประโยชน์” ในรูปแบบของเงินถูกมองว่าเป็นสิ่งสำคัญมากกว่าการพัฒนาพื้นที่ให้เกิดความยั่งยืน

2. ความขัดแย้งภายในชุมชน

ความขัดแย้งภายในชุมชนเดียวกันนอกจากความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์แล้วยังมีความขัดแย้งเรื่องของแนวความคิดในการบริหารจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชนระหว่างผู้นำชุมชนกับคนในชุมชนเองอีกด้วย ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเกิดจากสาเหตุชุมชนขาดความพร้อม ขาดความรู้ในการบริหารจัดการท่องเที่ยวที่ถูกต้อง และมีกลุ่มคนบางกลุ่มยังยึดผลประโยชน์ส่วนตนเป็นหลักจึงเกิดปัญหาการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างไม่เป็นธรรมและปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ตามมาภายในชุมชน ได้แก่

- 1) ปัญหาการเข้าร่วมหุ้นรอรางที่ไม่เป็นธรรมกับทุกกลุ่ม กล่าวคือ ระยะเวลาที่เริ่มมีรอรางทางองค์การบริหารส่วนตำบลท่าวังตาลได้มีการเชิญชวนให้คนในชุมชนเข้ามาร่วมหุ้นแต่ชาวบ้านไม่ค่อยให้ความสนใจ ภายหลังมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมเป็นจำนวนมาก รายได้จากรอรางก็เพิ่มขึ้น เงินปันผลก็ได้เพิ่มขึ้นตามไปด้วย ทำให้ชาวบ้านหันมาให้ความสนใจอยากเข้าร่วมหุ้นรอราง แต่ด้วยข้อจำกัดของทางอำเภอสารภีที่ไม่อนุญาตให้เพิ่มจำนวนรอรางในพื้นที่อีก ส่งผลให้คนในชุมชนเกิดความไม่พอใจในข้อจำกัดดังกล่าว
- 2) ปัญหาการแอบเพิ่มจำนวนรถม้า โดยบุคคลบางกลุ่มที่หวังผลประโยชน์ต่างๆ ที่ทางอำเภอสารภีได้มีข้อห้ามไว้แล้วจึงเกิดความไม่ยุติธรรมเกิดขึ้น
- 3) ปัญหาการแย่งคิวและแย่งนักท่องเที่ยวของมัคคุเทศก์ท้องถิ่นของหมู่บ้านเจดีย์เหลี่ยม จนเกิดการร้องเรียนไปที่อำเภอสารภี
- 4) ปัญหาความขัดแย้งระหว่างศรัทธาวัดข้างค้ำกับคนในชุมชน เนื่องจากผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเพราะวัดเป็นแหล่งค้าขายและจุดให้บริการรถม้าม้านำเที่ยว จึงเป็นที่羡妒กันระหว่างกลุ่มคนที่ได้ผลประโยชน์และกลุ่มคนที่ไม่ได้ผลประโยชน์จนเกิดความแตกแยก คนเข้าวัดจะจึงถูกมองว่ามีผลประโยชน์ ดังนั้นเมื่อวัดขอความร่วมมือบางจากชาวบ้านก็ยากยิ่งขึ้นจนบางคนถึงกับไม่เข้าวัดเลย
- 5) ปัญหาความขัดแย้งจากการบุกรุกพื้นที่บริเวณหน้าวัดเจดีย์เหลี่ยม เนื่องจากเป็นพื้นที่ว่างเปล่าซึ่งเจ้าของที่อยู่ต่างจังหวัดจึงไม่ได้มาดูแล จึงเกิดการฉวยโอกาสจากคนในชุมชนบางกลุ่มที่หวังผลประโยชน์ยึดครองพื้นที่จัดเป็นลานจอดรถและเก็บค่าจอด เมื่อเจ้าของที่มาพบจึงเกิดกรณีพิพาท

3. ความขัดแย้งระหว่างชุมชนใกล้เคียง

ความขัดแย้งระหว่างชุมชนใกล้เคียงเกิดจากการแย่งชิงผลประโยชน์ระหว่างหมู่บ้านข้างค้ำและหมู่บ้านเจดีย์เหลี่ยม ได้แก่ ปัญหาการจัดคิวรอรางของชุมชนข้างค้ำและชุมชนเจดีย์เหลี่ยม ซึ่งปัจจุบันก็ยังคงเป็นปัญหาอยู่ จึงทำให้ทั้งสองชุมชนมีความสัมพันธ์เชิงปรปักษ์มากกว่าการร่วมมือกัน และปัจจุบันรอรางของทั้งสองชุมชนกำลังกลายเป็นคู่แข่งกันโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ เริ่มมีการแย่งชิงนักท่องเที่ยว การกีดกันกิจการของกันและกัน วิธีการดึงตัวนักท่องเที่ยวโดยการให้นายหน้าแก่บุคคลที่พานักท่องเที่ยวมาใช้บริการรอราง การสร้างกลยุทธ์ในการให้บริการต่างๆ เช่น ฝ่าเย็นเพื่อเป็นการดึงดูดใจนักท่องเที่ยว การแจกนามบัตรและติดต่อกับนักท่องเที่ยวโดยตรงโดยไม่ผ่านการจัดคิวของศูนย์ข้อมูลเวียงกุมกามตามที่ได้ตกลงกันไว้ การเรียกเงินจากนักท่องเที่ยว

เพิ่มเติมนอกเหนือจากค่านำเที่ยวที่ทางอำเภอได้กำหนดอัตราไว้ให้ ซึ่งปัจจุบันก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหานี้ได้

4. ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐ

ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐ มีสาเหตุมาจากหน่วยงานรัฐได้เข้ามาบริหารจัดการพื้นที่โดยที่ชุมชนในพื้นที่ไม่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเท่าที่ควร ชุมชนไม่ทราบเป้าหมายหรือนโยบายว่าหน่วยงานภาครัฐมีแผนงานและโครงการสร้างจะทำอะไร โดยจะเน้นการบริหารจัดการจากส่วนบนลงล่าง (Top to Down) เพียงอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงความต้องการของคนในชุมชน เช่น การจัดทำโครงการฝึกอบรมต่างๆ ให้แก่ชุมชนโดยไม่ถามถึงความต้องการหรือประโยชน์ที่คนในชุมชนจะได้รับ การปรับภูมิทัศน์โดยการปลูกต้นไม้ภายในชุมชนแต่ภายหลังก็ไม่เข้ามาดูแลต่อจึงตกเป็นภาระของชุมชน การสร้างศาลาพักผ่อนให้แก่ชุมชนและนักท่องเที่ยวเกินความต้องการและความจำเป็นจนเกิดปัญหาไม่มีพื้นที่ให้ปลูกสร้างสิ่งที่ได้รับงบประมาณมาแล้ว การจัดกิจกรรมการแสดงที่หน่วยงานภาครัฐจ้างบริษัทเป็นผู้จัดทำและดูแล คนในชุมชนเป็นเพียงผู้ร่วมกิจกรรมเท่านั้น รวมถึงการเวนคืนที่ดินที่เป็นปัญหาในการสร้างความหวาดระแวงให้แก่คนในชุมชนมาโดยตลอดเนื่องจากไม่รู้ว่าจะมีการเวนคืนที่ดินหรือไม่ คนในชุมชนไม่ต้องการถูกเวนคืนที่ดินดังนั้นเมื่อพบโบราณสถานหรือโบราณวัตถุในพื้นที่ของตนจึงทำลายเพื่อไม่ต้องการให้เกิดการเวนคืนที่ดิน เป็นต้น

ด้วยความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งในเรื่องของผลประโยชน์ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในชุมชนของตนเอง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับชุมชนใกล้เคียง และความขัดแย้งกับหน่วยงานของรัฐนั้นล้วนเป็นผลทำให้การบริหารจัดการในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพและไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ในปัจจุบัน

การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นมี แนวทางการบริหารจัดการโดยภาครัฐและภาคชุมชนจากการศึกษาการบริหารจัดการภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนั้นทำให้ทราบถึงกระบวนการบริหารจัดการและแนวทางการทำงานของหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม โดยการบูรณาการและดำเนินการการทำงานปัจจัยในการบริหารจัดการและปัญหาความขัดแย้งในการบริหารจัดการภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามและการมีส่วนร่วมของประชาชนภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามว่าอยู่ในระดับไหน เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารจัดการเมื่อเก่าให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นและแนวทางการบูรณาการการทำงานของทุกหน่วยงานภายในพื้นที่

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

เนื้อหาในบทนี้จะเป็นการสรุปผลการศึกษาจากการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและนำผลที่ศึกษาได้มาสรุปเพื่อเสนอแนวทางข้อเสนอแนะที่นำมาใช้ในการบริหารจัดการภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามและสามารถใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการโบราณสถานกับชุมชนอื่นที่มีสภาพใกล้เคียงกันได้

6.1 การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

การบริหารจัดการของชุมชนในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามได้ดำเนินการมาตั้งแต่ 2544 โดยปีงบประมาณปี พ.ศ. 2544 รัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณให้กับกรมศิลปากรที่ 8 จังหวัดเชียงใหม่ในโครงการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์เวียงกุมกามจำนวน 39.4 ล้านบาท โดยงบประมาณดังกล่าวได้ใช้ในการขุดแต่งทางโบราณคดีเพิ่มเติมอีก 3-4 แห่ง ในปี พ.ศ. 2545 รัฐบาลได้ให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง โดยมีนโยบายหลักในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจเป็นสำคัญว่า การท่องเที่ยว คือ หนทางสำคัญของการนำรายได้กระแสเงินสดเข้าสู่ประเทศ ดังนั้นรัฐบาลจึงมีนโยบายในการส่งเสริมคุณภาพและมาตรฐานของการบริการ เพิ่มความหลากหลายของรูปแบบการให้เพิ่มความหลากหลายของรูปแบบการให้บริการและการท่องเที่ยว และการยกระดับความสามารถในการแข่งขันของภาคบริการและการท่องเที่ยว ทำให้เกิดการตื่นตัวในการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชนโดยการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติทำให้การบริหารจัดการในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามได้มีการบริหารจัดการของภาครัฐบาลและภาคชุมชนที่มีหลากหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในด้านนโยบาย การบริหารจัดการและการมีส่วนร่วม จึงขาดหน่วยงานหลักในการกำหนดทิศทางการบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม หลักจากได้รับงบประมาณมาจึงเกิดการตื่นตัวแบบชั่วคราวหรือไฟไหม้ฟางไม่มีการบริหารจัดการแบบบูรณาการที่ต่อเนื่องเท่าที่ควรหน่วยงานต่างๆ ยังคงแยกกันทำงานแต่การประสานงานและการมีส่วนร่วมนั้นก็เกิดขึ้นตามโอกาสต่างๆที่เกิดขึ้นในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยผู้นำชุมชน

ทำให้ประชาชนนั้นเป็นเพียงกลุ่มคนที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมแต่ไม่มีโอกาสในการเข้าไปมีส่วนร่วมหรือรับทราบการบริหารจัดการเลยทำให้เกิดความขัดแย้งต่างๆในการจัดการระบบ

ระเบียบต่างๆ เนื่องจากประชาชนยังเข้าไม่ถึงนโยบายในการบริหารจัดการทำให้เกิดความขัดแย้งกันในกลุ่มของภาคประชาชนเนื่องจากยังไม่ค่อยเข้าใจในระบบการบริหารจัดการอีกทั้งภาครัฐนั้นยังไม่ได้มีการถ่ายโอนการบริหารจัดการเต็มรูปแบบในกับภาคชุมชน ทั้งยังไม่มีหน่วยงานกลางคอยประสานงานและกำหนดทิศทางรูปแบบการจัดการเลยเป็นต้องคนต่างทำเพียงแต่แบ่งแยกหน้าที่ชัดเจนเพียงแต่เข้าร่วมกิจกรรมในพื้นที่เนื่องจากเป็นคนท้องถิ่นนั้นมีเข้ามาในระดับปานกลางถึงมากเนื่องจากสภาพของพื้นที่นั้นเอื้อต่อคนในท้องถิ่นเข้ามาร่วมกิจกรรมได้ทำให้เกิดเกิดมีส่วนร่วมในพื้นที่ของทั้งภาครัฐและภาคชุมชน

จากการศึกษาเรื่องการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน นั้นทำให้ทราบว่าการบริหารจัดการในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนี้ค่อนข้างซับซ้อนและไม่มีความเหมือนกับการบริหารจัดการเมืองที่อื่นๆ อาจเนื่องด้วยพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนั้นมีบ้านเรือนอาศัยในเขตโบราณสถาน อีกทั้งยังมีวัดร้างซึ่งที่ดินนั้นเป็นของกรมการศาสนาและยังไม่มีกำหนดแบบแผนที่เป็นรูปธรรมในการบริหารจัดการทั้งยังขาดหน่วยงานกลางที่คอยเป็นแกนนำสำคัญในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามที่ผู้ศึกษาได้กล่าวมาข้างต้นนั้น จะเห็นว่ามีหน่วยงานและองค์กรต่างๆ เข้ามาช่วยกันบริหารจัดการ กล่าวคือ การบริหารจัดการทางด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุต่าง เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของสำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ การบริหารจัดการด้านโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ การบริหารจัดการด้านการประชาสัมพันธ์ด้านท่องเที่ยว เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและหน่วยงานท้องถิ่นจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งต้องอาศัยปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลให้หน่วยงานและองค์กรต่างๆ นั้นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

จากการศึกษาดังกล่าวผู้วิจัยได้ศึกษา การบริหารจัดการของส่วนภาครัฐบาลและภาคชุมชนทำให้ทราบถึงปัญหาและการดำเนินการที่ไม่ต่อเนื่องของการบริหารจัดการในเวียงกุมกาม การเข้ามาสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามของหน่วยงานและองค์กรต่างๆ นั้น ถือเป็นปัจจัยหลักในการบริหารจัดการพื้นที่ เนื่องจากหน่วยงานและองค์กรต่างๆ มีความพร้อมที่เข้ามาสนับสนุนทั้งทางด้านงบประมาณและบุคลากรที่มีความรู้เข้ามาส่งเสริม พัฒนา และบริหารจัดการให้พื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามให้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น กล่าวคือ 1) สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ เข้ามาสนับสนุนฟื้นฟู บูรณะโบราณสถานและโบราณวัตถุต่างๆ เพื่ออนุรักษ์เป็นมรดกทางประวัติศาสตร์แก่คนรุ่นหลังต่อไป 2) อำเภอสารภี เข้ามาสนับสนุนเรื่องการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เพื่อรองรับการให้บริการนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน 3) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ไทย เข้ามาสนับสนุนการส่งเสริมการประชาสัมพันธ์เวียงกุมกามให้แก่คนทั่วไปและนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้เห็นคุณค่าของพื้นที่เวียงกุมกาม 4) องค์การบริหารส่วนตำบลท่าวังตาล เข้ามาสนับสนุนด้านการดูแลรักษาความสะอาดบริเวณโบราณสถาน นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ที่เข้ามาสนับสนุนอีกมากมาย ได้แก่ สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 10 กรมโยธาธิการและผังเมือง กรมชลประทาน ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 1 เชียงใหม่ ฯลฯ เป็นต้น ทำให้การบริหารจัดการซับซ้อนมากขึ้นอาจ สรุปได้ว่าการบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วมในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนั้นยังคงต้องมีหน่วยงานกลางคอยกำหนดนโยบายมาตาราการณ์ต่างๆหรือทิศทางการบริหารจัดการเพื่อผลประโยชน์ของประเทศชาติและชุมชนในการอนุรักษ์โบราณสถานดูแลโครงสร้างพื้นฐานมีงบประมาณสนับสนุนต่อเนื่องเพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญและทรงคุณค่าต่อไปในอนาคต

6.2 บทบาทของหน่วยงานภาครัฐบาลและภาคชุมชน ในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

บทบาทในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามในปัจจุบันนั้นมีหลากหลายหน่วยงานเข้ามาช่วยกำหนดนโยบายดำเนินการผลักดัน สนับสนุน พัฒนา และส่งเสริมให้พื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามเป็นแหล่งเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวของผู้ที่สนใจและนักท่องเที่ยว โดยแต่ละหน่วยงานนั้นก็จะมีบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกันออกไปโดยแบ่งเป็น ภาครัฐและภาคชุมชน

6.2.1 ภาครัฐบาล

การบริหารจัดการงานของภาครัฐที่เข้ามาในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนั้นมีการกำหนดแผนและนโยบาย ดำเนินการเพื่อที่จะบริหารจัดการภายในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม โดยแต่ละหน่วยงานเข้ามาร่วมมือกันตามวัตถุประสงค์ของงานภายในพื้นที่เมืองเก่าอาจมีการแบ่งหน้าที่การทำงานแต่ การบริหารยังไม่มีโครงสร้างการทำงานยังคงเป็นแต่ละหน่วยงานจัดการทำให้เกิดการขาดการบูรณาการที่ดีเพียงแต่การมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยเสริมเข้ามาในการกำหนดกิจกรรมเนื่องจากการการใช้พื้นที่เมืองเก่าที่อยู่ในเขตชุมชนเลยทำให้เกิดการมีส่วนร่วมได้ง่ายการบริหารจัดการนโยบายต่างๆภาครัฐเป็นผู้กำหนด และเป็นผู้ประเมินผลการบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

6.2.2 ภาคชุมชน

ภาคชุมชนนั้นได้มีการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมในภายในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม ในด้านการจัดการการท่องเที่ยว การดูแลรักษาโบราณสถานภายในเขตพื้นที่เมืองเก่า และกิจกรรมต่างๆภายในพื้นที่เมืองเก่าภาคชุมชนเป็นตัวแปรหลักในการเกิดส่วนร่วมของกิจกรรม ถึงแม้ว่าการบริหารจัดการและการกำหนดนโยบายมาจากภาครัฐเสียเป็นส่วนใหญ่แต่ประชาชนในท้องถิ่นก็เข้าร่วมกิจกรรมทำให้เกิดการประสานงานการบูรณาการการทำงานระหว่างภาคชุมชนกับภาครัฐบาล การมีส่วนร่วมในพื้นที่เมืองเก่า การรวมกลุ่มของชาวบ้านนั้นมีในระดับพอใช้แต่ไม่มีบทบาทในการบริหารจัดการส่วนนี้ภาครัฐควรส่งเสริมให้กับภาคชุมชน ซึ่งภาคชุมชนเป็นตัวแปรสำคัญที่มีส่วนขับเคลื่อนการบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

6.3 ข้อเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

จากการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นทำให้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคของการบริหารจัดการในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยมีข้อเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการ ดังนี้

6.3.1 การบริหารจัดการด้านงบประมาณ

งบประมาณในการบริหารจัดการถือเป็นปัจจัยหลักที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาด้านอย่างมีประสิทธิภาพ หลังจากที่มีการค้นพบและมีแนวความคิดพัฒนาพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนั้นหน่วยงานภาครัฐก็ได้รับงบประมาณ จากแหล่งเงินกู้ของกองทุนความร่วมมือทางเศรษฐกิจพื้นทะเลแห่งประเทศไทย หรือ O.C.E.F. เพื่อนำมาใช้ในการขุดแต่งบูรณะเสริมความมั่นคงโบราณสถานเวียงกุมกาม ในปี พ.ศ.2532 หลังจากนั้นก็ได้รับงบประมาณจากบกระตุ้นเศรษฐกิจจำนวน 39.5 ล้านบาท เพื่อให้ดำเนินการภายใต้โครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม ซึ่งโครงการนี้ดำเนินงานระหว่างปี พ.ศ.2545-2546 หลังจากนั้นพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามก็ขาดงบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากหน่วยงานภาครัฐ มีเพียงงบประมาณจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ได้มาเพื่อบำรุงรักษาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามเท่านั้น ทำให้เกิดการบริหารจัดการที่ไม่ต่อเนื่องควรจะมีการตั้งคณะกรรมการโดยกำหนดเป็นวาระในการของงบประมาณจากภาครัฐบาลและในการบริหารจัดการงบประมาณภายในเวียงกุมกามโดยให้กรมศิลปกรเป็นหน่วยงานพี่เลี้ยงในการจัดทำงบประมาณในการดูแลจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามเพื่อเป็นการพัฒนาพื้นที่ต่อไป

6.3.2 การบริหารจัดการโดยขาดเจ้าภาพหลักในการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามมีทั้งหน่วยงานและองค์กรต่างๆ มากมายที่มีความพร้อมที่เข้ามาสนับสนุนทั้งทางด้านงบประมาณและบุคลากรที่มีความรู้เข้ามาส่งเสริมพัฒนา และบริหารจัดการให้พื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามให้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น เช่น 1) สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ เข้ามาสนับสนุนฟื้นฟู บูรณะโบราณสถานและโบราณวัตถุต่างๆ เพื่ออนุรักษ์เป็นมรดกทางประวัติศาสตร์แก่คนรุ่นหลังต่อไป 2) อำเภอสารภี เข้ามาสนับสนุนเรื่องการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เพื่อรองรับการให้บริการนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน 3) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เข้ามาสนับสนุนการส่งเสริมการประชาสัมพันธ์เวียงกุมกามให้แก่คนทั่วไปและนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้เห็นคุณค่าของพื้นที่เวียงกุมกาม 4) องค์กรบริหารส่วนตำบลท่าวังตาล เข้ามาสนับสนุนด้านการดูแลรักษาความสะอาดบริเวณโบราณสถาน นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ที่เข้ามาสนับสนุนอีกมากมาย ได้แก่ สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 10 กรมโยธาธิการและผังเมือง กรมชลประทาน ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 1 เชียงใหม่ ฯลฯ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าการบริหารจัดการพื้นที่เวียงกุมกามมีหลายหน่วยงานเข้ามาสนับสนุนแต่ไม่มีหน่วยงานใดที่ทำหน้าที่หลักในการบริหารจัดการ หากมองกระบวนการทำงานแล้วจะเห็นว่าสำนักงานศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่มีบทบาทในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามมากที่สุด แต่ในการกลับกันกับเป็นอำเภอสารภีที่มีบทบาทในการพัฒนาเป็นหลัก เพื่อให้การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามเป็นคณะทำงานที่มาจากหน่วยงานต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการเพื่อย่อยต่อการกำหนดกรอบ นโยบายในการบริหารจัดการ ซึ่งแต่เดิมเป็นเพียงต่างคนต่างทำหากสามารถจัดตั้งคณะกรรมการทำงานได้จะทำให้การบริหารจัดการง่ายขึ้นโดยระยะแรกอาจให้กรมศิลปากรที่ 8 จังหวัดเชียงใหม่เป็นหน่วยงานพี่เลี้ยงหลังจากที่คณะกรรมการเวียงกุมกามสามารถกำหนดแผน นโยบายในการทำงาน หรือบริหารจัดการงบประมาณได้แล้วก็อาจกำหนดหรือจัดตั้งให้เป็นหน่วยงานอิสระ หรือ องค์กรมหาชนได้ เพื่อเป็นการบริหารจัดการให้คล่องตัวขึ้น

6.3.3 การบริหารจัดการความขัดแย้งในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

ในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนั้นปัญหาเป็นอีกหนึ่งอุปสรรคในการทำงานคือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในชุมชน และถือว่าเป็นปัญหาหลักในการบริหารจัดการภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนั้นปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นอาจแบ่งได้เป็น 4 ปัญหาหลัก คือ 1.

ความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ขึ้นในชุมชน 2. ความขัดแย้งภายในชุมชน 3. ความขัดแย้งระหว่างชุมชนใกล้เคียง 4. ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐ โดยปัญหาความขัดแย้งทั้ง 4 ที่เกิดขึ้นในเวียงกุมกามนั้นอาจมาจากผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนั้นเป็นส่วนสำคัญในการบริหารจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นจากการสรุปได้นั้นการกำหนดนโยบายต่างๆที่เกิดขึ้นภายในชุมชนนั้นชาวบ้านยังไม่เข้าใจมากนักเนื่องจากเป็นการกำหนดโดยภาครัฐและไม่ได้ทำความเข้าใจกับชาวบ้านโดยในการปฏิบัติตามนโยบายนั้นชาวบ้านอาจไม่ปฏิบัติตามทำให้เกิดความขัดแย้งข้อเสนอแนะความให้ชาวบ้านเป็นผู้กำหนดนโยบายท้องถิ่นภายในชุมชนเองโดยมีผู้นำชุมชนเป็นแกนนำในการประชุมหารือในการกำหนดนโยบายในภาคชุมชนหรืออาจขึ้นตรงกับคณะกรรมการในการบริหารจัดการเพื่อเป็นการลดปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชน และใน ส่วนความขัดแย้งกับทางภาครัฐนั้นควรทำความเข้าใจกับชาวบ้านในเรื่องการบริหารจัดการควรให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อสร้างองค์ความรู้ ความเข้าใจในการบริหารจัดการแก่ชาวบ้านเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างภาครัฐและชุมชน

6.4 ข้อเสนอแนะแนวทางการบูรณาการการบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

การบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองกุมกามนั้นมีการทำงานที่หลากหลายของหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคชุมชนทำให้มีความหลากหลายในการบริหารจัดการพื้นที่ซึ่งบางครั้งอาจทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งขอการใช้ประโยชน์จากพื้นที่เมืองเก่าได้ แนวทางการบูรณาการนี้เป็นแนวทางการทำงาน ด้านนโยบาย การดำเนินการ และการมีส่วนร่วมเพื่อกำหนดทิศทางการบริหารจัดการเพื่อที่จะเป็นรูปแบบของการบริหารจัดการเมืองจัดระเบียบการใช้ประโยชน์ที่ดินและการจัดระเบียบภายในพื้นที่(Zoning) ซึ่งในปัจจุบันนี้การบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนั้นมีการบูรณาการน้อยมากและควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการทำงานที่มาจากหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องเพื่อมาบูรณาการแนวความคิดในการบริหารจัดการในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาต่อไป

6.5 ข้อเสนอแนะแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

การมีส่วนร่วมของชุมชนเวียงกุมกามนั้นอยู่ในระดับปานกลางไม่มากนักเนื่องจากชาวบ้านส่วนมากยังเข้าร่วมกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามถึงแม้การบริหารจัดการที่แยกหน่วยงานการทำงานนั้น อาจทำให้การเข้าถึงการบริหารจัดการภายในชุมชนนั้นเข้าถึงยาก แต่หากเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมนั้นก็มิในระดับปานกลางจากการสังเกตการณ์จาก

กิจกรรมที่ชาวบ้านเข้าร่วม โดยมีภาครัฐเป็นผู้ดำเนินการข้อเสนอแนะของผู้ทำวิจัยควรทำความเข้าใจกับชาวบ้านเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ให้เกิดการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามที่มีการมีส่วนร่วมของชาวบ้านและเป็นแนวทางการพัฒนาต่อไป

6.6 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้างต่อไป

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสรุปผลการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน นอกจากจะได้ข้อสรุปผลการวิจัยแล้วยังมีข้อมูลเชิงลึก และประเด็นที่สำคัญที่ได้จากงานวิจัยครั้งนี้และเสนอแนะสำหรับการศึกษาในครั้งต่อไป

การบริหารจัดการการท่องเที่ยวภายในบริเวณพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม เพื่อศึกษาการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเพื่อที่จะกำหนดกรอบแผนการจัดการด้านการท่องเที่ยวภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามเพื่อพัฒนาชุมชนต่อไปในอนาคตและนำไปใช้และเป็นประโยชน์กับพื้นที่ใกล้เคียง

ผลกระทบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในเขตพื้นที่ทับซ้อนในเวียงกุมกาม เพื่อศึกษาความหนาแน่น การกระจายตัวของชุมชนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามและยังรุกเข้าไปในเขตโบราณสถานเพื่อกำหนดแนวทางการใช้พื้นที่ในเขตเมืองเก่า

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์พื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์โบราณสถานในเขตพื้นที่เมืองเก่าเพื่อที่จะทราบถึงดัชนีชี้วัดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกับการอนุรักษ์โบราณสถานภายในท้องถิ่นเพื่อพัฒนาชุมชนต่อไปในอนาคตและนำไปใช้และเป็นประโยชน์กับพื้นที่ใกล้เคียง

การบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในแต่ละพื้นที่แต่ละหน่วยงานนั้นก่อนที่จะมีการบริหารจัดการใด ควรที่จะมีการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนก่อนเพื่อเป็นแนวทางก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเพื่อที่จะทำให้เกิดการบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพและการบริหารจัดการในแต่ละภาคส่วนของการมีส่วนร่วมเพื่อที่จะรองรับการปรับเปลี่ยนนั้นควรให้ความสำคัญและบทบาทเพื่อที่พัฒนาระบบการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับทุกภาคส่วน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กรมแผนที่ทหาร, อำเภอสันทราย ระวัง 4846 IV ลำดับชุด L7017S มาตราส่วน 1 : 50,000,
(พิมพ์ครั้งที่ 1 – RTSD, 2538)

กรมศิลปากร, รายงานการบูรณะโบราณสถานวัดเจดีย์เหลี่ยมและวัดธาตุขาว. (เชียงใหม่: สำนัก
โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 6 เชียงใหม่, 2539)

กรรณิการ์ ชมดี. การประเมินคุณค่าทางการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ. 2524.

กฤษภาพ แก้วจันดี. การบริหารจัดการชุมชนย่านถนนสายไม้ เขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรม
ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

โกมล ปานซี. ผังเมืองและชุมชน. เอกสารวิชาการด้านการพัฒนาเมืองและผู้อาศัย, การเคหะ
แห่งชาติ, 2550.

ไกรสิน อุโนใจจันต์. เวียงกุมกามราชธานีแรกเริ่มของล้านนา, กรมศิลปากร, 2545.

จิรพันธ์ ทองเจริญ : การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนไทยใหญ่ บ้านปางหมู
จังหวัดแม่ฮ่องสอน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.

จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, การศึกษาประวัติศาสตร์และศิลปกรรมในชุมชนโบราณเวียงกุมกาม อำเภอ
สารภี จังหวัดเชียงใหม่. (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545)

ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล. กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ในประเทศกำลัง
พัฒนา. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549)

นเรศ สงเคราะห์สุข. จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ : เลี้ยวหนึ่งของประสบการณ์การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม
ร่วมบนพื้นที่สูงเชียงใหม่. สำนักงานโครงการพัฒนาที่สูง ไทย-เยอรมัน, 2541.

Broom Zelzick. เสน่ห์นครสันติภาพ. พฤติกรรมเปิดรับข่าวสารด้านวัฒนธรรมไทยเกี่ยวกับ
ค่านิยมพื้นฐานของนักศึกษา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, (สื่อสารมวลชน).
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.

- ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา,
กรุงเทพมหานคร : สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.
- ปิ่นรัชฎ์ กาญจนะจิติ . การอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมและชุมชน . พิมพ์ครั้งที่ 1. โรงพิมพ์แห่ง
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2552.
- ทศพล ชื่นอุปการนันท์ , แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เมืองเก่าลพบุรี อย่าง
ยั่งยืน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะ
สถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2549.
- ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภการ
พิมพ์, 2527.
- ธีรวิดี จำเดิม, ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีผลต่อชุมชนเวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัด
เชียงใหม่, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.
- รัตนสุดา ทองเจิม, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการงานประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว
ทางประวัติศาสตร์เวียงกุมกาม. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์, 2553.
- รัศมี รัตนไชยานนท์ . อิโคโมสกับบทบาทของเครือข่ายการอนุรักษ์และพัฒนาามรดกทางวัฒนธรรม
ในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ:อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง ,2549
- ร้อยตำรวจโท ญัฐพงษ์ พรหมไพโร , การวางแผนพัฒนาพื้นที่นันทนาการใน แขวงดินแดง และแขวง
ห้วยขวาง . วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะ
สถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2549.
- วรรณศิลป์ พีระพันธุ์. เอกสารประกอบการเรียนการสอนวิชาอนุรักษ์ชุมชนเมือง
วิชาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต , จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2552.
- วรรณศิลป์ พีระพันธุ์. แผนที่มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนอัมพวา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร ,
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2550.
- สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล. เวียงกุมกาม การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในล้านนา . โรงพิมพ์ WITH
 IN DESIGN CO.,LTD. เชียงใหม่ พิมพ์ครั้งที่ 4 มกราคม, 2548.
- สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล. ชุมชนโบราณในแอ่งเชียงใหม่ -ลำพูน. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร.
สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง , 2543.
- สหวัฒน์ แน่นหนา และคนอื่นๆ, เวียงกุมกาม เมืองโบราณใต้ตะกอนทราย, (มปป, 2547)

สฤษดี ดิยะวงศ์สุวรรณ, แนวทางการปรับปรุงภูมิทัศน์เมืองเพื่ออนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

สุชิน แสงละออ. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ยี่สารจังหวัดสมุทรสงคราม. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2551.

สุธี วิชาชัยเจริญ, ผลกระทบของการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีผลต่อการอนุรักษ์โบราณสถานเมืองเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

สุรพล ดำริห์กุล. แผ่นดินล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร. สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2545.)

สุวัฒนา ธาดานิติ. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเมือง _____,” ในเอกสารบทความวิชาการประกอบการสัมมนา การประชุมกิจการ สาขาการออกแบบ และวางผังชุมชนเมือง และผังเมือง ครั้งที่ 1 เรื่อง มหานคร (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543)

ศ.น.พ. วันชัย วัฒนศัพท์, คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน, นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, 2545.

อดิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. ชุมชนแออัด: องค์ความรู้กับความเป็นจริง กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2542.

อัจฉราภณี สามีภักดิ์, “พฤติกรรมกรเปิดรับข่าวสาร กับความรู้ทัศนคติ และการมีส่วนร่วมส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนทั้งในระบบ/นอกระบบการศึกษา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539

ภาษาอังกฤษ

Arnstein,S.R. A Ladder of citizen Participation in I.M. stein (ed), Classic Reading In Urban Planning New York : Mcgraw-Hill,1971.

- Aslan,Z Killick, R . Introducing Young People to the Protection Of Heritage Sites and Historic Cities: A Practical Guide For School Teachers in Arab Region. ICCROM, 2006
- Cohen, J. and Uphoff N.T.. "Participation's Place in Rural Development Seeking Clarify Through Specificity World Development 8 (March 1980),
- Conzen, M.R.G. The Urban landscape: historical development and management. London: Academic Press, 1981.
- Famvel,B D: R.Godschalk, D and J.Burdy, R Mandating Citizen Participation in Plan Making: Six stragic Planning Choices, Journal of American Planning Association. 69, 3(Summer 2003).
- Feilden,B.M and Jokilehto, J . Management Guideline For World Cultural Heritage Site Italy: ICCROM. ROME RM,1998
- Florain,S. Conservation and Rehabilitation of Urban Heritage in Developing Countries, Habitat INTL Vol.23 No.3 Great Britain: Science Ltd, 1996
- Green, Arnold W. Sociology. New York : McGraw-Hill. 1972.
- Krier,R. Urban space. London: Academy Editions, 1984.
- Putt, N and Slade,S. Intangible Cultural Heritage and Museums, Giovanni Pinna. ICOMNEWS, 2003
- Sanoffc,H. Designing With Community Participation. Pennsylvania: Dowden, Hutchinson & Ross. 1987
- Steward, C and Kaiser, E Urban Land use Planning. Chicago: University Of Ellinois,1972
- Stovel, H. Approaches to Managing Urban Transformation For Historic Cities. Review of Culture. International Edition 4, October 2002
- The Burra Charter,The Australia Icomos Chater for Places of Cultural Significance (1999)
- United Nations Educational, Scientific And Cultural Organization, Convention Concerning The Protection Of The World Cultural And Natural Heritage ,Paris (November 1972)

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม
โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

แบบสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม
โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
Management Of The Ancient Town “Wiang Kum Kam”
Through Community Participation

หมายเลขแบบสอบถาม ..... วันที่ .....

แบบสอบถามชุดนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต ของภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่องการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารูปแบบและปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยภาครัฐและภาคชุมชน

1. ชื่อ-นามสกุล ผู้ให้

สัมภาษณ์.....

อายุ.....ปี เพศ .....

ระดับการศึกษา.....

การประกอบอาชีพ.....

2. บทบาทสำคัญในชุมชน .....

2.1 บทบาท.....

2.2 องค์กร.....

3. ท่านหรือองค์กรของท่านได้เข้าไปมีส่วนในการบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรม หรือ พื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามอย่างไร

บ้าง.....

.....

3.1 โปรดระบุพื้นที่หรือโบราณสถานใดบ้างที่หน่วยงานของท่านหรือท่านได้รับผิดชอบในบริเวณพื้นที่เมืองเก่า
เวียงกุมกาม

.....
.....

3.2 ระบุหน้าที่ความรับผิดชอบของท่านหรือองค์กรของ

.....
.....

4. ท่านหรือองค์กรของท่านได้มีแนวความคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

5. ท่านหรือองค์กรของท่านได้มีกระบวนการขั้นตอนการจัดการมรดกวัฒนธรรม หรือ พื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม
อย่างไร

บ้าง.....
.....
.....

6. ท่านหรือองค์กรของท่านได้มีการดำเนินการจัดการบริเวณพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

6.1 งบประมาณขององค์กรในการ

ดำเนินการ.....
.....

7. อุปสรรคและปัญหา ในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

8. ผลการดำเนินงานในเขตพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนั้นเป็นอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

9. ท่านได้ติดตามผลการดำเนินงานการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

10. ท่านหรือองค์กรของท่านได้ประสานงานอะไรกับประชาชน ชุมชน วัด หรือหน่วยงานใดบ้างผลจากการประสานงานเป็นอย่างไร

บ้าง.....

.....

.....

11. การมีส่วนร่วมของประชาชนเข้ามาอย่างไรบ้างในการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

.....

.....

.....

.....

12. ท่านได้มีข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

*****

ขอขอบคุณที่ท่านกรุณาใช้เวลาตอบแบบสอบถามชุดนี้

ณัฐพงษ์ สายพวงแก้ว

นิสิตปริญญาโทมหาบัณฑิต

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

โบราณสถานภายในพื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกาม

หมายเลข 1 วัดกู่คำ (เจดีย์เหลี่ยม) เป็นวัดหนึ่งที่ตำนานล้านนาระบุว่าพญามังรายทรงโปรดฯให้สร้างขึ้นประมาณพ.ศ.1829 เจดีย์กู่คำเป็นเจดีย์สี่เหลี่ยมซ้อนกัน 5 ชั้นลดหลั่นกันคล้ายเจดีย์กู่กุดที่วัดจามเทวีที่มีรูปแบบศิลปะแบบหริภุญไชยแสดงถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมหริภุญไชยในเวียงกุมกามสร้างเพื่อบรรจุพระเกศาธาตุหรืออัฐิของกษัตริย์ล้านนาหนึ่งคือบรรจุอัฐิพระมเหสี 142 ภายหลังมีการบูรณะเป็นแบบศิลปะพม่าเป็นโบราณสถานที่สำคัญของเวียงกุมกาม⁶¹

ภาพที่ 1 แสดงวัดกู่คำ (เจดีย์เหลี่ยม)⁶²

หมายเลข 2 วัดพญามังราย ตั้งอยู่ในเขตกำแพงเมืองเวียงกุมกามด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วยเจดีย์อยู่หลังวิหาร อุโบสถและซุ้มประตูโขงอยู่ด้านหน้า ลักษณะเจดีย์เป็นศิลปะล้านนา ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส ยกเก็จรองรับเรือนฐานที่มีซุ้มพระ 4 ด้าน ประดับลวดลายปูนปั้นคล้ายกับเจดีย์ป่าสักเมืองเชียงใหม่ สันนิษฐานว่าสร้างราวพุทธศตวรรษที่ 20⁶³

⁶¹ กรมศิลปากร, รายงานการบูรณะโบราณสถานวัดเจดีย์เหลี่ยมและวัดธาตุขาว(เชียงใหม่: สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 6 เชียงใหม่, 2539)

⁶² ธรรมจักร, **วัดกู่คำ เวียงกุมกาม** [ออนไลน์], 20 มิถุนายน 2553. www.dhammadjak.net/board/viewtopic.php?t=13050.html

⁶³ วีรวดี จำเดิม, ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีผลต่อชุมชนเวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.

ภาพที่ 2 แสดงวัดพญามังราย⁶⁴

หมายเลข 3 วัดพญาองค์ดำ ชื่อ พระเจ้าองค์ดำ มาจากคำเรียกพระพุทธรูปองค์หนึ่งที่ขุดพบ ลักษณะเป็นพระพุทธรูปสำริดมีสีดำจากการถูกไฟไหม้ในภาษาเหนือเรียกพระพุทธรูปว่าพระเจ้า ชาวบ้านจึงเรียกชื่อวัดนี้ว่าวัดพระเจ้าองค์ดำ สำหรับชื่อ “พญามังราย” นั้นชาวบ้านเรียกตามพระนามของพญามังรายผู้ทรงสร้างเวียงกุมกามวัดพระเจ้าองค์ดำ-พญามังราย ตั้งอยู่ในเขตเวียงกุมกามด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ กรมศิลปากรเข้าดำเนินการขุดแต่งและบูรณะเมื่อปี พ.ศ. 2532-2533 โบราณสถานแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มพระเจ้าองค์ดำและกลุ่มพญามังราย โบราณสถานกลุ่มพระเจ้าองค์ดำ ประกอบด้วย วิหาร เจดีย์ และกลุ่มอาคารรูปสี่เหลี่ยม วิหารมีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่หัวบันไดด้านเป็นระดับบันไดรูปตัวหงา เจดีย์ตั้งอยู่หลังวิหารเป็นเจดีย์ฐานสี่เหลี่ยมยกเก็จตั้งอยู่บนฐานเขียงสี่เหลี่ยม ห่างออกไปทางทิศใต้ประมาณ 5 เมตร มีฐานอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าอีก 3 หลัง โดยมีทางเดินเชื่อมต่อกันได้ โบราณสถานกลุ่มพญามังรายตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของโบราณสถานกลุ่มพระเจ้าองค์ดำประกอบด้วย ซุ้มประตูโขง กำแพงแก้ว วิหาร เจดีย์ และอุโบสถ วิหารหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเจดีย์ตั้งอยู่หลังวิหาร ลักษณะเป็นฐานทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสยกเก็จรองรับเรือนธาตุที่มีซุ้มพระ 4 ด้าน ห่างออกไปประมาณ 100 เมตร ทางด้านหน้าของโบราณสถานทั้งสองกลุ่มนี้เป็นลำน้ำสาขาแม่น้ำปิง (ปิงห่าง) มีคันดินกั้นน้ำและศาลาริมน้ำตั้งอยู่ 1 หลัง จากจำนวนโบราณสถานและลักษณะของเจดีย์วิหารทำให้เชื่อว่าเป็นวัดขนาดใหญ่ที่มีความสำคัญอีกแห่งหนึ่งของเวียงกุมกามน่าจะมีส่วนประกอบของสถาปัตยกรรม

⁶⁴ ผู้วิจัย, 30 มกราคม 2554.

และอาคารอย่างอื่นอีกแต่อาจถูกทำลายไปแล้วหรือยังคงฝังอยู่ใต้ดิน อย่างไรก็ตามวัดนี้มีการก่อสร้างเพิ่มเติมสามารถกำหนดอายุได้ว่าอยู่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 20-22⁶⁵

ภาพที่ 3 แสดงวัดพญาองค์ดำ⁶⁶

หมายเลข 4 วัดหนานช้างเป็นโบราณสถานที่ยุคแต่กล่าวสุดในช่วงพ .ศ. 2545 ซึ่งเป็นวัดขนาดใหญ่ที่มีกลุ่มซากอาคารโบราณสถานจำนวนมากที่จมอยู่ใต้ตะกอนทรายทั้งวัดจากการขุดแต่นั้นได้มีการสันนิษฐานอายุสมัยว่าสร้างประมาณพุทธศตวรรษที่ 21-22 จากรูปแบบสถาปัตยกรรมและลายมกรปูนปั้นที่ราวบันไดและที่สำคัญคือพบภาชนะดินเผาลายครามหรือเครื่องถ้วยราชวงศ์หมิงและเครื่องถ้วยมีการเขียนที่ก้นภาชนะว่าอยู่ในสมัยพระเจ้าหัวนลี่หรือประมาณพ .ศ. 2116–2163 ถูกฝังในพื้นที่ดินข้างมณฑปจึงทำให้สันนิษฐานถึงอายุของวัดได้ใกล้เคียงความจริงและคาดการณ์เวลาการเกิดน้ำท่วมต้องหลังจากการฝังเครื่องถ้วยเหล่านี้⁶⁷

⁶⁵ เวียงกุมกาม, วัดพระเจ้าองค์ดำ

[ออนไลน์], 21 มิถุนายน 2553,

www.

www.koomkarm.com/index.php?option=com_content&view=article&id=49&Itemid=48.html

⁶⁶ ผู้วิจัย, 30 มกราคม 2554.

⁶⁷ ธีรวดี จำเดิม, ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีผลต่อชุมชนเวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.

ภาพที่ 4 แสดงวัดหนานช้าง⁶⁸

หมายเลข 5 วัดธาดูขาว ที่เรียกกันว่าวัดธาดูขาวเนื่องมาจากแต่เดิมนั้นตัวเจดีย์ยังคงปรากฏผิวฉาบปูนสีขาวนั่นเอง โบราณสถานประกอบด้วย วิหาร เจดีย์ อุโบสถ และมณฑป โดยมีการก่อสร้างขึ้นมา 2 ระยะคือ ระยะแรกก่อสร้างเพียงเจดีย์ วิหาร อุโบสถ แต่ต่อ มาเกิดการชำรุดจึงต่อเติมฐานเจดีย์ให้ใหญ่ขึ้น ระยะที่สองมีการก่อสร้างมณฑปสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป⁶⁹

ภาพที่ 5 แสดงวัดธาดูขาว⁷⁰

หมายเลข 6 วัดปู่เปี้ย เป็นโบราณสถานที่มีร่องรอยเหลืออยู่มากมีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 21 -22144 โดยเฉพาะเจดีย์ประธานแบบล้านนาทรงปราสาทยอดที่เหลืออยู่เกือบ

⁶⁸ ผู้วิจัย, 30 มกราคม 2554.

⁶⁹ ธีรวดี จำเดิม, ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีผลต่อชุมชนเวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยศิลปกรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.

⁷⁰ เวียงกุมกาม, วัดธาดูขาว [ออนไลน์], 21 มิถุนายน 2553, www.

สมบูรณทำให้สันนิษฐานอายุสมัยได้ใกล้เคียงเป็นวัดที่มีพระอุโบสถซึ่งพบไม่กี่แห่งที่เวียงกุมกาม
ตลอดจนมีศาลรูปทรงแปดเหลี่ยมด้านหน้าพระอุโบสถซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นหอผีเสื้อ⁷¹

ภาพที่ 6 แสดงวัดปู่เปี้ย⁷²

หมายเลข 7 วัดอิค่างมีวิหารและเจดีย์ประธานขนาดใหญ่ที่สุดในเวียงกุมกามจึงเป็นวัด
สำคัญแห่งหนึ่งในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 21 -22145 เจดีย์ทรงพื้นเมืองล้านนาที่ยังคงเหลือ
สภาพเจดีย์มากที่สุดแห่งหนึ่งในเวียงกุมกามยกพื้นเป็นลานโดยรอบเชื่อมติดกับวิหาร⁷³

ภาพที่ 7 แสดงวัดอิค่าง⁷⁴

⁷¹ธีรวดี จำเดิม, ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีผลต่อชุมชนเวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์
มหาบัณฑิต คณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.

⁷²เวียงกุมกาม, วัดปู่เปี้ย [ออนไลน์], 21 มิถุนายน 2553, www.koomkarm.com/index.php?option=com_content&view=article&id=49&Itemid=48.html

⁷³ธีรวดี จำเดิม, ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีผลต่อชุมชนเวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์
มหาบัณฑิต คณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.

หมายเลข 8 วัดกุฎีด้อม เป็นโบราณสถานขนาดใหญ่แห่งหนึ่งที่มีอาคารจำนวนมาก และมีผังซับซ้อนที่แสดงถึงการก่อสร้างเพิ่มเติมหลายสมัยวัดตั้งอยู่ที่มุมกำแพงเมืองด้านนอกทางทิศตะวันตกเฉียงใต้สันนิษฐานว่ามีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 21–22 มีสภาพจมอยู่ใต้ตะกอนทรายทั้งวัดในวัดมีพระอุโบสถที่ราวบันไดมีภาพปูนปั้นเป็นรูปมกรคายนั่งกรศิลปะแบบจีนที่งดงาม แสดงถึงการติดต่อสัมพันธ์กับชาวจีนในสมัยล้านนา⁷⁵

ภาพที่ 8 แสดงวัดกุฎีด้อม⁷⁶

หมายเลข 9 วัดโบสถ์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกนอกเวียงกุม โบราณสถานประกอบด้วยวิหารซึ่งเหลือเพียงฐานและเจดีย์มีฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ปัจจุบันกรมศิลปากรยังไม่มีการบูรณะ

หมายเลข 10 วัดป่าตาล ปัจจุบันจมอยู่ใต้แม่น้ำปิง

หมายเลข 11 วัดธาตุน้อย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของวัดกานโถม ก่อนการขุดแต่งเป็นเนินดินสองแห่ง มีชาวบ้านเข้ามาปลูกบ้านอาศัยบนโบราณสถานแห่งนี้ และยังพบร่องรอยการขุดหาทรัพย์สินด้วย โบราณสถานประกอบด้วยวิหารและเจดีย์ วิหารตั้งหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีบันไดทางขึ้นด้านหน้าและด้านข้าง 1 แห่ง

⁷⁴ เวียงกุมกาม, วัดอีค่าง [ออนไลน์], 21 มิถุนายน 2553,

www.koomkarm.com/index.php?option=com_content&view=article&id=49&Itemid=48.html

⁷⁵ วีรวดี จำเดิม, ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีผลต่อชุมชนเวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.

⁷⁶ เวียงกุมกาม, วัดป่ากุฎีด้อม [ออนไลน์], 21 มิถุนายน 2553, www.koomkarm.com/index.php?option=com_content&view=article&id=49&Itemid=48.html

พื้นวิหารปูอิฐด้านหลังวิหารเป็นซุ้มประดิษฐานพระประธานปูนปั้น เจดีย์มีฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาด 13.35X13.35 เมตร สูง 1.64 ต่อกันขึ้นไปเป็นองค์เจดีย์เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาด 6.20X6.20 เมตร ลักษณะเจดีย์มีฐานใหญ่แต่องค์เจดีย์เล็ก⁷⁷

ภาพที่ 9 แสดงวัดธาตุน้อย⁷⁸

หมายเลข 12 วัดกุ่มกามเป็นโบราณสถานมีวิหารขนาดใหญ่ในเวียงกุ่มกามและมีฐานสูงแสดงถึงความสำคัญของวัดแห่งนี้แต่ไม่มีประติการก่อสร้างใดๆและที่ท้ายวิหารมีแนวกำแพงปิดทึบด้านหลังพบเจดีย์แบบฐานแปดเหลี่ยมขนาดใหญ่ซึ่งเหลือเพียงชั้นฐานเป็นเจดีย์ฐานแปดเหลี่ยมที่อาจจะได้รับอิทธิพลจากเจดีย์ของศิลปะหริภุญไชยและถ้าไม่พังลงมาก่อนอาจจะมีขนาดใหญ่เทียบเคียงได้กับเจดีย์วัดอู่ค่าง นอกจากนี้ยังมีซากอาคารมณฑปสี่เหลี่ยมอีกหนึ่งหลังมีผนังปิดทึบสามด้านเปิดทางเข้าทางทิศเหนือซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นเจดีย์ทรงปราสาทล้านนา 147 แต่มีข้อสังเกตว่าผนังก่ออิฐนั้นไม่มีความหนาพอที่จะเป็นเจดีย์ได้⁷⁹

⁷⁷ธีรวดี จำเดิม, ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีผลต่อชุมชนเวียงกุ่มกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.

⁷⁸ผู้วิจัย, 30 มกราคม 2554.

⁷⁹ธีรวดี จำเดิม, ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีผลต่อชุมชนเวียงกุ่มกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.

ภาพที่ 10 แสดงวัดกุมกาม⁸⁰

หมายเลข 13 วัดกานโถม เป็นวัดที่มีกล่าวถึงในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ว่าพญามังรายทรงโปรดฯให้สร้างในสมัยเวียงกุมกามประมาณ พ .ศ. 1830-1839 มีพระพุทธรูปที่บรรจุพระบรมธาตุในพระเจดีย์และมีการปลุกตั้งพระศรีมหาโพธิ์ที่นำมาจากประเทศลังกาแทนต้นมะเดื่อเกลี้ยงที่ตายไปซึ่งมีวิหารหันไปทางทิศตะวันตกเป็นเพียงแห่งเดียวในเวียงกุมกามที่ยังไม่สามารถสันนิษฐานได้อย่างชัดเจนทำวิหารมีส่วนต่อเชื่อมกับโขงพระเจ้าเป็นลักษณะของมณฑปวิหารมีการก่อสร้างซ้อนทับกัน 2 ชั้นและขุดพบพระพิมพ์ดินเผาแบบหริภุญไชย⁸¹

ภาพที่ 11 แสดงวัดกานโถม⁸²

⁸⁰ ผู้วิจัย, 30 มกราคม 2554.

⁸¹ วีรวดี จำเดิม, ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีผลต่อชุมชนเวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.

⁸² ผู้วิจัย, 30 มกราคม 2554.

หมายเลข 14 วัดกุ้อายหลาน เป็นวัดขนาดเล็กตั้งอยู่ทางด้านเหนือของเวียงกุมกาม ชื่อวัดเรียกตามเจ้าของที่ที่ชื่ออ้ายหลาน โบราณสถานประกอบด้วยวิหารที่หันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ เจดีย์ฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส แทนนุชา กำแพงแก้ว และซุ้มประตูทางเข้าด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้⁸³

ภาพที่ 12 แสดงวัดกุ้อายหลาน⁸⁴

หมายเลข 15 วัดกุมกามหมายเลข 1 ตั้งอยู่ ต.ท่าวังตาล อ.สารภี จ.เชียงใหม่ ค้นพบเมื่อ สมัยล้านนา(พุทธศตวรรษที่19-21) โดยพบหลักฐานทางโบราณคดี ได้แก่ ภาชนะดินเผาและเครื่องปั้นดินเผาจากแหล่งเตาในประเทศ ภาชนะดินเผาและเครื่องปั้นดินเผาจากแหล่งเตาต่างประเทศ พระพุทธรูป ศิลปกรรมประเภทอาคารและศิลปกรรมประเภทเจดีย์⁸⁵

⁸³ ธีรวดี จำเดิม, ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีผลต่อชุมชนเวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.

⁸⁴ เวียงกุมกาม, วัดป่ากุ้อายหลาน [ออนไลน์], 21 มิถุนายน 2553, www.koomkarm.com/index.php?option=com_content&view=article&id=49&Itemid=48.html

⁸⁵ ธีรวดี จำเดิม, ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีผลต่อชุมชนเวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.

ภาพที่ 13 แสดงวัดกุมกามหมายเลข 1⁸⁶

หมายเลข 16 วัดกุฎีดำ ตั้งอยู่ภายในเวียงกุมกามด้านใต้ วัดนี้เป็นชื่อที่ชาวบ้านเรียกกัน เนื่องจากมีต้นเพกา(ต้นลิดไม้)ขึ้นอยู่บน เนินวัด โบราณสถาน ประกอบด้วยวิหารหันหน้าไปทางทิศตะวันออก เจดีย์ด้านหลังวิหารเหลือเพียงฐาน และเจดีย์รูปแปดเหลี่ยม มีซุ้มประตูโขงและกำแพงแก้ว⁸⁷

หมายเลข 17 วัดกุ้อายสี เป็นวัดขนาดเล็ก โบราณสถานประกอบด้วย วิหาร เจดีย์ ซึ่งเหลือเพียงฐาน และแท่นบูชา

หมายเลข 18 วัดกุ้ไม้ซัง ตั้งอยู่มุมตะวันออกเฉียงใต้ภายในเวียงกุมกาม บริเวณรอบวัดเป็นทุ่งนา สภาพก่อนการขุดแต่งเป็นเนินดินรูปสี่เหลี่ยม ผืนผ้า มีต้นไม้ใหญ่ที่ชาวบ้านเรียกว่าไม้ซังอยู่ (เป็นที่มาของชื่อวัด) โบราณสถานประกอบด้วย วิหาร เจดีย์แปดเหลี่ยม และฐานซุ้มประตูโขงพร้อมกำแพง

หมายเลข 19 วัดพันเลา อยู่ในท้องที่ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นวัดร้างชื่อดั้งเดิมที่ชุมชนเรียกสืบทอดต่อกันมา คาดว่ามาจากชื่อวัดที่มีคำนำหน้าว่า “พัน” นำหน้านั้น น่าจะหมายถึง ยศทางทหารหรือขุนนาง ที่เดิมวัดนี้อาจเป็นวัดอุปถัมภ์ ของนายทหารหรือขุนนางชื่อ “เลา” ตั้งอยู่ริมถนนท่าวังตาลซึ่งอยู่นอกเวียงกุมกามทางด้านทิศเหนือ สภาพโบราณสถาน

⁸⁶ ผู้วิจัย, 30 มกราคม 2554.

⁸⁷ ธีรวดี จำเดิม, ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีผลต่อชุมชนเวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.

มีการก่ออิฐกระจายหลายแห่ง พบชิ้นส่วนของพระพุทธรูป และสิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่ไม่สามารถระบุได้ชัดเจนว่าเป็นอะไร⁸⁸

ภาพที่ 14 แสดงวัดพันเลา⁸⁹

หมายเลข 20 วัดหัวหนองเป็นวัดที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่และมีซากอาคารจำนวนมากแบ่งได้เป็นหลายกลุ่มแผนผังที่แตกต่างไปจากวัดแห่งอื่นๆ แต่อาคารภายในวัดแห่งนี้ไม่มีอาคารขนาดใหญ่จึงเป็นวัดสำคัญอีกแห่งของเมือง โดยที่ฐานของเจดีย์ประธานมีการขุดพบรูปช้างหมอบล้อมอยู่แต่ถูกก่อบดทับซ้อนไว้บ่งบอกถึงการก่อสร้างบูรณะอย่างน้อย 2 ครั้งสันนิษฐานอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 19–22⁹⁰

⁸⁸ธีรวดี จำเดิม, ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีผลต่อชุมชนเวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.

⁸⁹ผู้วิจัย, 30 มกราคม 2554.

⁹⁰ธีรวดี จำเดิม, ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีผลต่อชุมชนเวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.

ภาพที่ 15 แสดงวัดหัวหนอง⁹¹

หมายเลข 21 วัดกุ่มะเกลือ ตั้งอยู่ภายในเวียงกุมกามด้านทิศตะวันออก เรียกชื่อวัดตามชื่อต้นไม้ที่ขึ้นบนโบราณสถาน หลังจากทำการขุดลอกดินออกแล้ว พบเจดีย์และวิหารตั้งอยู่บนฐานเดียวกันและหันหน้าไปทางทิศตะวันออก⁹²

หมายเลข 22 วัดกู่ตันโพธิ์ ยังไม่มีการบูรณะ ปัจจุบันใช้เป็นทางเข้าไปหาบ้านคน และยังเป็นทางเข้าไปหาวัดกุ่มะเกลือ สังเกตจะมีป้ายปักไว้ว่าเป็นกู่ตันโพธิ์

หมายเลข 23 วัดกุมกามที่ปารามหมายเลข 1 เดิมชาวบ้านแถวนี้เรียกว่า วัดต้นข่อย เนื่องจากมีต้นข่อยอยู่หลายต้นบริเวณนี้ วัดนี้เคยถูกดินกลบอยู่ใกล้กับวัดกุมกามที่ปาราม กรมศิลปากรเพิ่งเข้ามาบูรณะเมื่อปี 2545-2546

หมายเลข 24 วัดกุมกามที่ปาราม ตั้งอยู่ในเขตบ้านเสาหิน ตำบลหนองผึ้งอยู่ในเขตกำแพงเวียงกุมกาม ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ อยู่ลึกจากผิวดินปัจจุบันประมาณ 0.50 เมตร

⁹¹ ผู้วิจัย, 12 ธันวาคม 2553.

⁹² ธีรวิทย์ จำเดิม, ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีผลต่อชุมชนเวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.

ภาพที่ 16 แสดงวัดกุ่มะเกลือ⁹³

ประกอบด้วยวิหารและเจดีย์วิหารหันไปทิศตะวันออก เจดีย์ด้านหลังวิหารเป็นเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม อิทธิพลศิลปกรรมละโว้ และได้รับอิทธิพลมาจากเจดีย์แปดเหลี่ยมที่วัดจามเทวี จังหวัดลำพูน วัดกุ่มะเกลือที่ปรางม่น่าจะสร้างขึ้น ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21 เพราะมีลักษณะที่แสดงถึงการผสมผสานกันทางวัฒนธรรมภายหลังที่พญามังราย มีอำนาจเหนือหริภุญไชยแล้ว ซึ่งปัจจุบันได้รับการบูรณะแล้ว

หมายเลข 25 วัดกุ่มะเกลือ ตั้งอยู่ริมถนนสายเชียงใหม่-ลำพูน เขตตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ สภาพรอบๆ วัดก่อนการขุดแต่งพบเจดีย์มีความสูงประมาณ 5 เมตร และรอบๆ องค์เจดีย์เป็นเนินดิน หลังจากขุดลอกดินที่ทับถมอยู่ได้พบโบราณสถาน 3 แห่งคือกำแพงแก้วและซุ้มประตูอยู่หลังเจดีย์, เจดีย์ประธานเป็นศิลปะล้านนาเรือนธาตุมีลักษณะสูงก่อที่บตันทั้ง

⁹³ ผู้วิจัย, 30 มกราคม 2554.

ภาพที่ 4.16 แสดงวัดกุ้ขาว⁹⁴

หมายเลข 26 วัดกุ้จ้อกป้อก ตั้งอยู่ในเขตบ้านทุ่ง ตำบลหนองผึ้งอยู่นอกเขตเวียงกุมกาม ห่างจากแนวคูเมืองกำแพงเมือง ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 100 เมตร ประกอบด้วย วิหาร และเจดีย์ วัดกุ้จ้อกป้อกน่าจะได้รับอิทธิพลแบบแผน การก่อสร้างอุโบสถและ มณฑปจากวัดเจ็ด ยอดซึ่งปัจจุบันได้รับการบูรณะแล้ว วัดกุ้จ้อกป้อก เป็นชื่อที่ชาวบ้านเรียกกันเนื่องจากเป็นเนินดิน ขนาดเล็กซึ่งเป็นภาษาถิ่นเหนือ เรียกว่า “จ้อกป้อก” (น้อย)

หมายเลข 27 วัดบ่อน้ำทิพย์ ตั้งอยู่ในเขตหมู่ที่ 1 ตำบลหนองผึ้งทางทิศตะวันออกเฉียง ใต้ นอกเวียงกุมกาม ห่างจากแนวแม่น้ำปิงเดิม (ปิงห่าง) ไปทางทิศตะวันออกเฉียงประมาณ 100 เมตร ซึ่งปัจจุบันได้รับการบูรณะแล้ว⁹⁵

พื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนั้น เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ มี ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อที่ควรค่าการอนุรักษ์ไว้ให้แก่คนรุ่นหลัง โดยต้อง อาศัยการบริหารจัดการพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพและต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน ในการร่วมกันอนุรักษ์พื้นที่เมืองเก่าเวียงกุมกามนี้ไว้สืบไป

⁹⁴ เวียงกุมกาม, วัดป่ากุ้ขาว

[ออนไลน์], 21 มิถุนายน 2553,

www.

www.koomkarm.com/index.php?option=com_content&view=article&id=49&Itemid=48.html

⁹⁵ ธีรวดี จำเดิม, ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีผลต่อชุมชนเวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์ มหาบัณฑิต คณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.

ภาคผนวก ค

แบบสัมภาษณ์บุคคลหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการพื้นที่
เมืองเก่าเวียงกุมกามโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

ภาคผนวก ง

แบบสัมภาษณ์บุคคลหน่วยงานภาคชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการพื้นที่เมืองเก่า
เวียงกุมกามโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นาย ณิชฐพงษ์ สายพวงแก้ว เกิดเมื่อวันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2524 ที่จังหวัด
เชียงใหม่ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม คณะวิทยาศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ในปีการศึกษา 2546 ภายหลังเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรผังเมือง
มหาบัณฑิต สาขาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2551